

ubi primum acta causa Hincmari Laudunensis, et subscriptis privilegiis Carroffensis et S. Vedasti monasteriorum. Eodem anno Pistis habita synodus, ubi metropolitanis Eglyonis votis obsecundans, ratum habuit privilegium regale, quod monasterio sancti Petri Vivi, in quo suam elegerat sepulturam, Egilo impertraverat. Anno 870 interfuit concilio apud Attiniacum, in quo iterum causa Hincmari Laudunensis acta est, ut patet ex capite 35 synodi Duziacensis. Vetus Necrologium monasterii sancti Germani Æneæ Parisiensis obitum ad vi Kal. Januarii adnotat. Itaque cum concilio Attiniacensi adfuerit Æneas anno 870, Duziacensique ejus successor Ingelwinus anno 871, hinc sequitur Æneam obiisse vi Kal. Jan. anni ejusdem.

Exstant tomo VIII Concil. Labb., append., pag.

A 1898, duæ Hincmari ad Æneam et Æneæ ad Hincmarum epistolæ, quarum in prima Hincmarus Æneam rogat ut adolescentem quemdam, nomine Beronem, sibi ab abbate sancti Dionysii commissum, quem Æneas jam acolythum fecerat, litteris canonicis liceat in ecclesia sua retinere et regulariter ordinare. Respondit Æneas; at responsi initium tantum superest. Alia Lupus Ferrariensis ad Æneam epistola 119 filium neptis suæ commendat, ut militare beneficium illi conferat.

Quantum vero pietate simul et fide conspicuum Æneam satis demonstrant quæ supra allata sunt argumenta, quidam tamen memoria ejus labefactare ausi sunt, quos Gerardus du Bois refellit (*ibid.* pag. 458).

ÆNEÆ PARISIENSIS LIBER ADVERSUS GRÆCOS.

(Apud Acherium, Spicilegio tomo I.)

IN OPUS SUBSEQUENS ACHERII MONITUM.

Liber hic Æneæ, Parisiensis episcopi, adversus Græcos e bibliotheca Thuanea jam ab annis plus minus duodecim erutus. In eo multa cum Græcorum, tum Latinorum Patrum testimonia adducit Æneas. Græcorum testimonia propter antiquam illorum interpretationem reliqui sarta tecta; Latinorum vero, cum et proluxiora essent et frequentiora, ne tedium parerent lectori, sæpius expungi, servatis tamen prioribus et posterioribus verbis, remissoque ad edita citatorum Patrum opera lectore. Utraque, partim ad excusos auctorum libros, partim ad mss. contuli, adnotatis lectionibus variis, et nonnullis observatis quæ in editionibus non exstant.

Caroli Calvi imperatoris temporibus, inter Galliarum præsules pietate ac eruditione conspicuus vixit Æneas; eumque summis laudibus effert Lupus, abbas Ferrariensis, epistola 98, nomine cleri Parisiensis scripta, ad Guenilonem, archiepiscopum Senonensem: « Æneam, cujus præconia præmisimus, concorditer omnes eligimus, Æneam Patrem, Æneam prudentia ac probitate præcellentissimus rex noster polleat, ut solum ejus judicium de viro memorato posset sufficere, tamen conditionis humanæ non necesse, futurorumque curiosi, aulicorum nos ipsi propositum ac mores longe prius inspeximus, et inter graves probabilesque personas et sanctitate ferventes, hunc quem antistitem habere cupimus quotquot eum nosse potuimus, ut nunc palam est, absque errore annumeravimus, » etc. Et in rescripto Wenilonis metropolitani et coepiscoporum provinciarum Senonensis ad clerum Parisiensem, Lupi, epist. 99: « Quis leviter tetigit palatium, cui labor Æneæ non innotuit, et fervor in divinis rebus non apparuit? Quamobrem electionem in eo factam non proptio libenter sequimur, ut eum profuturum populo

B ejus, ad dignitatem pontificatus promovendum concorditer decernamus. Sit igitur vobis pastor, qui pro suis ad Deum meritis bene complacuit, et sequentes ejus veracem doctrinam, et sancta opera imitantes, ad cælestis regni pascua properate felices. » Episcopi etiam qui Carisiacensi synodo adfuerunt, in epistola ad Ludovicum regem Germaniarum, Æneam episcopum honorabilem appellant.

Unam ejusdem Æneæ epistolam, et alterius epistolæ fragmentum reperies in tomo II Concil. Galliarum, pag. 670.

Schisma Græcorum, contra quos Æneas scripsit librum hunc, quandoquidem memorarunt multi sive antiquiores, ut Nicolaus papa I, in epist. ad Galliarum episcopos; Ratramnus Corbeiensis, qui libros quatuor composuit contra Græcorum opposita; Frodoard., in Hist. Eccles. Rhemensis, lib. 1, cap. 17; sive recentiores, ut Baronius in Annal. Eccles., etc. Nos etiam in prævia monitione ad Ratramnum multa hic repetenda de eo non duximus.

C Advertas porro, lector, librum Isidori Hispanensis de Ordine Creaturarum, quem in hoc spicilegio edimus, ab Ænea citatum cap. 94 (tametsi quotquot hactenus legerim, hujus non memineral) haud perperam me Isidoro tribuisse, licet solo ductum scripti codicis titulo: vetus enim est et gravis auctor Æneas, cui fidem adhibendam puto.

Hæc Acherius, quem haud paucis in locis refellit librarius suus; nam cum eum ipsum codicem quo usus erat consulisset deinde Baluzius V. C., mirum quoties eam lectionem quæ textum insederat, falsam et ab amanuensi confictam esse deprehendit. Textum quanta potuimus diligentia expurgavimus, cujus diligentiarum nostrarum specimina cum initio operis præbere libuisset, singula deinde adnotare minus necessarium visum est.

PRÆFATIO AUCTORIS.

Aeneas, Parisiacensis urbis episcopus, quo primus præseuit S. Dionysius, a Paulo apostolo Atheniensium consecratus archiepiscopus, sed a sancto Clemente totius Galliæ constitutus apostolus; pacem et gloriam catholicæ fidei cultoribus.

Legimus in libro Judicum (*cap. iii*), quod præscientia divina terræ inclytæ, semini Abrahæ ob immensæ fidei laudem repromissæ, inesse reliquias Chananæorum ex parte permiserit, scilicet ut experiretur in eis Israel, ne forte otio torpens ignarus bellorum foret, cujus efficax virtus, Deo præduce, dudum regnum egregium, cunctis sæculis prædicabile, sibi armis vindicaverat. Hujus æquitatis lance cœlestium, terrestrium et infernorum Dominus, sanctam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam, annulo suæ passionis sibi solemniter jure regio desponsatam, hæreticæ pravitatis assertionibus lacessitam, victrici laurea experiri voluit, veluti stans in acie manus in bella contraheret, et ob creberrimam adversariorum victoriam, in amplexu sui Sponsi condelectans, in totius lætitiæ a patrato triumpho admodum exsultaret, et frequenti concertatione in bella Dei sui assurgens, scientia repugnandi venustata cum decore polleret, ut se toxicatis armis attentantes potenter repellere addisceret, ipsi conclamans, qui caput galeati contrivit chelydri, ac fiducialiter agens: *Judica, Domine, vocentes me; expugna impugnantes me. Apprehende arma et scutum, et exsurge in adjutorium mihi (Psal. xxxiv, 1).*

Igitur multoties devicti hostes cum indigne ac turpiter rediviva audent reparare certamina, in hoc segnitia deterioris famæ per ora magnatorum infelicitius deteruntur, quo subrigi ingenii fraudum ad sublimiora gestiunt, sed ceu effeminati viribus terga præbentes deformiter succumbunt. Ita si quidem venenata perniciis perversi dogmatis ab initio nascentis Ecclesiæ usque ad præsens nequiter pullulans serpere non desistit, occupare incautos, corrumpere doctrina quietos, more latronis aggredi latenter bene degentes, vera in falsis transmutare callide laborans. At sancta Ecclesia, jam quasi senio lassata, cum Moyse ad Dominum interventrices elevat manus pro suis ut vincant; et pulchre Aaron et Hur fatigatas sustinent, scilicet Novi ac Veteris Testamenti series, testimonia sanctarum defensionum in promptu festina portendit, ne forte sui, quos catholice enutriens ad perfectionis culmen evexit, cedant spiculis oppugnantium, sed clypeo veritatis viriliter resistentes, Domino virtutum et Regi gloriæ jocundantes proclamant: *Cantemus Domino: gloriose enim magnificatus est, quia equum et ejus*

ascensorem dejecit in mare (Exod. xv, 1).

Itaque temporibus gloriosi et orthodoxi Ludovici imperatoris, Græcia, quæ se matrem verborum et genitricem philosophorum, et omnium liberalium artium fautricem appellari contendit, de his superstitionibus superfluis, quæ et nunc, Romanam Ecclesiam, imo et omnem gentem Latina lingua utentem consulere tentavit, satisque mirandum in tam vilissimis quæstionibus occupatam, longævo ventilatis ævo, et perspicue ad liquidum dilucidatis, quæ totius peritiæ ac facundiæ se fore gloriatur auctricem, ut pelagus dialecticæ subtilitatis expostulat, putans se posse veraciter distinguere vera a falsis. Ergo, ut intonat Apostolus usque ad tertium cœlum raptus, si *Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt (I Gor. iii, 22)*, hæret sagacitas de puro fonte potantium, cur ita hebetudo sensus despicabilia sciscitando summa tenere conantes ignominiose obtenebrat, quos clymen magni intellectus, ut illi falso opinantur, in gremio amplitudinis suæ velut coruscans amplectitur et fovet. Nempe cum populi Orientalium, quasi sub scabello Domini specialiter subsidentes, cum Occidentalibus in fidei documentis disceptare videntur, quasi sol pulcherrimus mane in Oriente positus, in occiduos suæ lucis radios vesperi transmutat in tenebras. Non autem cœli climata deteriores reddunt animos mortalium, neque plagis supernæ pro variarum dementiis sectarum culpandæ, cum Oriens et Occidens mixtim contineat justos et reprobos; sed humanitas primo bona condita, et in libero arbitrio potenter stabilita, negligendo Creatorem, et obaudiendo seductorem, de dextris ad lævam promoveri meruit; exin orbis multiplicis trœmiti devio inhiare cœpit.

Nec adeo mirum ab Asia, vel a finibus Europæ, ubi sita Constantinopolis Græciæ metropolis habetur, tantarum fallaciarum oriri discrimina: si enim revolvantur sanctorum statuta canonum, et ecclesiasticarum discutiatur series historiarum, ab illius regni partibus potius quam sub Romana ditione degentibus, reperientur pullulasse genuina viperarum, id est, quamplurimi inventores perversorum dogmatum, veluti fuerint, ut ex multis memoremus aliquos, Arius, Eunomius, Photinus, Marcion, Cerinthus, Manichæus, Hebion, Nestorius. Constantinopolitanus episcopus, cæteræque pestes dilatate hæreseos, quibus non fuit requies omni instantia catholicas dilacerare et oppugnare mentes. Euty chius etiam, Constantinopolitanæ urbis episcopus, de Resurrectione in tantum erravit, ut affirmaret quod corpus nostrum in illa resurrectionis gloria futu-

^a *Patrato triumpho.* Sic legitur in ms. codice, nec satis scio cur Acherius scripserit *patente triumpho.*

^b *Corpus nostrum in illa.* Optime et ad fidem ms.

rum esset impalpabile, ventis aereque subtilius; sed nos e contra dicimus, sanctaque credulitate firmus quod in illa resurrectionis gloria erit corpus nostrum subtile quidem per effectum spiritualis potentiae, sed palpabile per veritatem naturæ. Nam beatus papa Gregorius, quondam in eadem Constantinopolitana urbe positus, cum præfato Eutychio de hac re in conspectu Tiberii Constantini imperatoris gloriosum habuit certamen, veluti ipse plenius commemorat in decimo quarto libro *Moralium Job*. Sed ita ab eo nobiliter est devictus, ut pellem manus suæ teneret, dicens: *Confiteor quia omnes in hac carne resurgemus*, quod omnimodis prius negare consueverat.

Est autem dictu lamentabile quia eadem sedes quæ caput levare conatur ad superos, pro rectæ fidei præsulibus doctrina fœdatos, rectores olim habuit hæretica, quos Tripertita denotat Historia, et sanctorum Patrum in canonibus damnat solertia. Non vero in Romana sede, Deo rectore, tale unquam contigit dedecus, ut aliquis hæresiarches eidem præsideret, quam summus apostolorum princeps sua sessione illustravit et fuso sanguine consecravimus, cui suas regendas oves Dei Filius speciali cura commisit; nec mirum, quia ipsi dictum fuerat: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: et tibi dabo claves regni cælorum* (*Matth. xvi, 18, 19*). Ergo cui propria auctoritate regnum dabat, hujus fidem firmare non poterat? Quem cum petram dicit, firmamentum Ecclesiæ indicavit. Liberior tamen, papa a beato Petro tricesimus septimus, quamvis a fidei tramite non deviare, exilio et minis Ariani principis territus, non virtute qua debuit perfidis Arianis viriliter repugnavit. His autem qui ab arce totius Christianitatis deviare videntur, novasque adveniunt quæstiones, recte intonat Paulus ad Galatas, quorum ex Græcia propagatur origo: *Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi Jesu in aliud Evangelium quod non est aliud, nisi sunt aliqui qui vos conturbant, et volunt convertere evangelium Christi* (*Gal. 1, 6*). Magna etiam auctoritate ingeminat dicens: *Sed licet nos aut angelus de cælo Evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit* (*Gal. 1, 6*). Et consequenter addidit: *Sicut prædiximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit*.

Jure itaque a rectore sanctæ Ecclesiæ a via veritatis aberrantibus talia apostolice inferuntur. Hac etiam virga reprehensionis digni habentur: *O insensati Galatæ! quis vos fascinavit veritati non obedire, ante quorum oculos Jesus Christus proscriptus est et crucifixus?* Denique cunctis sæculis enorme generatur piaculum, dum ab ipsis quorum doctrina adornari debuerat Ecclesia, florere nitore religionis, et augmentum accipere suæ salvationis, humiliari zelo nequitiae contenditur: et a qua omnis macula longe abesse debuerat, ei infligere nituntur, ut non sit a

* Sanctæ concertationis. Hic quoque pravam lectionem sanctæ conversationis amovit Balezius, cum

A sordibus aliena. Sed quia sanctus dicit Apostolus. *Oportet autem hæreses esse ut probati manifesti fiant* (*Psal. xxxiv, 1*), fallaciarum ludibria, quæ ad eam applicare tentavit sanctarum hostis animarum, clypeo Redemptoris sui repelli habet, nec patietur divinitas visibilium et invisibilium rerum sacratio et potior vinci a creatura, quæ condita fuit angelica, sed ob tumorem superbiæ sua sponte, non alio cogente, sceleratio facta, incidit in barathrum perpetuæ damnationis, cui nil placitum nisi tantum perditio beatorum. Nam cunctorum opifice largiente, sapientiam non vincet malitia, sed victor apparebit in propriis, qui suos semper a primo arnavit spiritualibus documentis: *Omnes enim qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur* (*II Tim. III, 12*).

Itaque impræsentiarum jam adforeprehenditur ætas plena miseriarum, quæ præsentitur amplecti spatium temporis, de quo Apostolus lamentando præcinit, dicens: *Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria concervabunt sibi magistros prurientes auribus, et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur* (*II Tim. iv, 3*). Ecce in promptu hæc prædicta serpere conspiciamus, et ideo dum tuba personatur belli, necesse est ut arma aptentur in militum membris, ut doctum industria præoccupare nequeat perfidus hostis. Quamvis autem in talibus controversiæ procellis concutiatur Domini exercitus, valde indignum ut animos fortitudine nobilitatos a stata rectitudinis detorqueant hæretica pravitate degeneres. Quanto enim astutia diaboli cum sæva calliditate accedit atrocior, tanto providentia fortium cautius præmunita debet esse paratior. Admonens siquidem alumnus Timotheum Apostolus ne impeditur decipulis malignantium, blande hortatur, dicens: *Profana autem et inaniloquia devita; multum enim proficient ad impietatem; et sermo illorum sicut cancer serpit* (*II Tim. II, 17*). Ad Titum etiam ita dicit: *Stultas autem quæstiones et genealogias, et contentiones, et pugnas legis devita: sunt enim inutiles et vanæ* (*Tit. III, 10*). Et ut sollicitior redderetur, et sancto acumine instructor esset, addit: *Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita; sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit proprio judicio condemnatus* (*ibid., 11*).

D Ergo cum sancto Eliseo credamus quia plures sunt nobiscum quam cum illis, id est, utriusque Testamenti sagacissimi Patres, et pro defensione veræ fidei avidissimi et invictissimi bellatores, qui cum robustissimo Josue Deum supplicare studeant ut stet sol, id est, tempus a sanctæ concertationis prolixius clarescat, donec se verus Israel ulciscatur de inimicis suis. *Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem* (*II Thess. iv, 12*), dicit Apostolus, postquam unda baptismatis et Spiritu sancto in gratia Christi renovati sumus. Quocir-

ipsum codicem cujus ope prior editio adornata est accuratioribus oculis quam Acherius, collustrasset.

ca non cedendum adversariis, sed viriliter resistendum, ut non capiamur illius illecebris, qui de supernis ob superbiam ad ima delapsus, hoc elaborat nisibus iniquitatis, ut Ecclesia, quæ est filia pacis, dilaceretur doctrina fœditatis, et pateat morsibus erroris.

Hæc et similia ut præcaveret Timothæus, sacramentum Spiritus sancti charitate fervens, admonet Paulus: *Stultas autem et sine disciplina quæstiones devita, sciens quia generant lites (II Tim. II, 22)*. Hæc nempe præcavere oportet generaliter cunctos in Christum credentes, maxime eos qui regimen debent habere animarum, et esse speculum honorum operum et sanctarum forma virtutum. Inde gemen- tum bene viventibus, quia unde in sancta Ecclesia decorum esset splendere honorem gaudii, ab his partibus multis volentibus sæculis oboriuntur immensi detrimenta scandali. Si enim ferrum ferro acuitur, congruum esset ut Græca lingua a vero non discreparet, in quo Latina normam catholicæ fidei indissolubiliter tenet.

Hæc sunt ergo superfine quæstiones ad sæcularia potius quam ad spiritalia tendentes, quæ non videntur procedere ab experientia magni intellectus, sed nasci a reprehensibilitate exterioris sensus. Illud itaque pelagus, ut jactatur, insignis eloquentiæ infert Romanis auribus. Quare Spiritum sanctum a Patre et Filio profiteamur procedere, et non a solo Patre, rursus quare in Sabbatis jejunium exerceamus, et quare ab officio presbyterorum nuptias arceamus. Addunt etiam quare presbyteri Latinorum inhibeantur frontes baptizatorum chrismate linire, cum locus consignandi in fronte proprie sit episcoporum, et in vertice presbyterorum. Item sciscitantur quare a carni esu octo hebdomadibus ante Pascha, et septem a casei et ovorum more suo non cessamus. Opponunt præterea cur clerici barbas radant, et quare diaconi nondum suscepto presbyteratus officio in episcopos ordinantur, ut mos est aliquando Romanis. Conqueruntur etiam de transmigratione principatus Romanæ sedis, quam dicunt factam Constantinopoli, unde et eam cum patriarcha suo caput dignitatis appellant. Ad stultarum cumulum et iner-

* In episcopos ordinantur. Non male quidem; sed cum in ms. codice legatur in epm, nescio annon rectius sit in episcopatum. Hic notabit lector Æneam D

Atiam ineptiarum garrientes inquirunt quare chrisma nostrum, imo Dei, ex aqua fluminis conficiamus, et quare agnum simul cum corpore Christi et sanguine in Pascha super altare ponamus, et more Judæorum offeramus, cum nullatenus hæc vel aliquis desipientium unquam crediderit. Quæ duo in tantum videntur indignissima, ut ab auditu fidelium ex toto judicentur penitus esse extranea.

Hæc deliramenta versutiarum Græcalis industria supercilioso ambitu per Romanum spargit imperium, et dominicis aciebus insistens, astu calliditatis scaturiens, contendit lacessere quietos. At contra repugnant ducibus injusta molientium agmina supernarum virtutum, quin imo longe portendunt scutum sanctæ repulsionis illustrium defensio Patrum, concordia canonum, auctoritas et victoria excellentissimorum antistitum, per Christiani nominis limitem in theoria magnifice vulgatorum, verbo ac doctrina cælos contingentium. In hoc sorti congressu non ferent vexilla tirones, nec fatigata brachia effarent emeriti senes, sed delecta viribus juvenis, id est in fide Christi perfectissimis utentes sensibus, ex omni parte armis sacrorum dogmatum munita corpora mentesque ferentes, inclyta lacessent bella, et Domino favente victores existent. Lege autem triumphantis peracto certamine, dum lassatis quasi membris refrigerium subministrabit Spiritus sancti afflatus, potiti voto gloriosissimi milites, et ob agoniam eximie lætantes, ad cælos porrigent conspicuos vultus, Regi regum dominatori suo laudis præconia acclamantes: *Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio (Psal. xxiii, 8)*. Et: *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ (ibid., 10)*. At vero exhilaratus Pater totius Ecclesiæ, apostolicæ scilicet sedis beatissimus pontifex, cum Paulo apostolo erigens in excelsis caput, hæc verba protectori Deo solemniter personabit: *Dominus autem mihi assistit et confortavit me; ut per me prædicatio adimpleatur; et audiant omnes gentes: et liberatus sum de ore leonis. Liberavit me Dominus ab omni opere malo, et salvum faciet in regnum suum cæleste, cui sit gloria in sæcula sæculorum. Amen (II Tim. iv, 17)*.

eadem Græcorum objecta repellere, quæ a Ratramno summa vi repulsa esse vidimus supra.

INCIPIT LIBER.

CAP. I.

Sanctus Athanasius, Alexandrinæ sedis episcopus, Græcæ linguæ experientissimus, ubi beatus Marcus evangelista præsedit; quæ sedes secunda est a prima Romana, ut Canonum statuta decernunt, in libro

de Unitate sancte et individue Trinitatis dicit: *Quod in Patre sit Filius et Spiritus sanctus, et quia Spiritus sanctus a Deo Patre procedat, ubi nequaquam excluditur Filii nomen.* Servandum itaque est Christo Filio, quia et perfectus Deus, et verus est Filius. Et

* In libro de. Hujus libri, qui est de Unitate Dei, titulus hic est in editis: *De Ariana et catholica fide.*

qui fideliter servit Filio, Patri servit, et Spiritui sancto qui in eo est. Et qui adorat Patrem, in ipso adorat Filium et Spiritum sanctum, quia in Patre est Filius et Spiritus sanctus qui a Deo procedit, ipso Domino dicente: *Ego in Patre et Pater in me est* (Joan. xiv, 10). De Spiritu quoque sic ait: *Spiritus autem paraclitus qui a Patre meo procedit* (Joan. xv, 26). Et cum Filium quis adorat, in eo Patrem adorat, et Spiritum sanctum, quia in ipso est Pater; dicente eo: *Qui me videt, videt et Patrem meum* (Joan. x, 9); et iterum: *Pater autem in me manens, ipse facit opera.* (ibid.) De Spiritu vero sancto sic ait: *Ille, inquit, me clarificavit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis* (Joan. xvi, 14); et: *Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt; propterea dixi vobis, quia de meo accipiet* (ibid., 15). Spiritus itaque Patris Spiritus Filii est, Apostolo dicente: *Quod autem estis filii Dei, misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra* (Gal. iv, 6); et iterum: *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (Rom. viii, 9); et iterum: *Scio enim quia hoc mihi proveniet in salutem per vestram orationem et subministrationem Spiritus Jesu Christi* (Philip. i, 29). In Evangelio quoque ipse Dominus ait: *Paracletus, inquit, Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo* (Joan. xiv, 26). Et in Actibus apostolorum ita legitur: *Transeuntes autem Phrygiam et Galatiam, veliti sunt a Spiritu sancto loqui verbum. Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire Bithyniam, et non permisit eos Spiritus Jesu* (Act. xvi). Manifestissimis igitur testimoniis probatur, quod Spiritus sanctus, Spiritus paraclitus, Spiritus qui a Patre procedit, Spiritus sit Filii, Spiritus Christi, Spiritus Jesu.

CAP. II.

Item S. Athanasius in libro de unitate Trinitatis: *Quod Spiritus sanctus unitus Deus sit in Patre et Filio*, sic dicit: « An ignoras quia Pater unus Deus est, et Filius unus Deus est, et Spiritus unus Deus est? Nonne unus Deus est, dum unitum nomen est in natura *οὐτως*; sic et unus Spiritus est, quia unita est ejusdem deitas. Nam si tu per singula nomina personarum unitum nomen Spiritus ter designasti, nunquid tres Spiritus dicere oportet? Absit. Quod si hoc potuerat dici, tale erat ut et hoc in confessione deberet introduci, tres deos plurali numero nuncupari: ut jam non esset in his personis unita natura divinitatis, sed unusquisque in propria vel diversa natura sua consisteret. Quod absit. Interea rursus eadem repeto, et ad tua dicta verba comparo,

• *De Unitate Trinitatis.* In Græco, de Unitate Dei.

• *In his personis unita.* Acherius alias legi monet in his una, quod magis placet. Infra, *intellectus mei tibi revelo.*

• *Idemque sit et Spiritus.* Sic alias legi monet Acherius; quod in textu legebatur *sit in deitate*, non illud quidem erat omnino malum, sed duas postremas voces satis constat esse supervacuas.

• *Unitum divinitatis nomen est.* Haud omittendum est quod Acherius alibi reperit horum verborum loco, *commune nomen ei est.* Infra quæ uncinis in-

et sensum intellectus mei tibi refero. Pater unus Deus est, et Filius unigenitus Deus est, et Spiritus sanctus unitus in Patre et Filio Deus est. »

CAP. III.

Item idem in eodem libro: *Quod Spiritus sanctus nec Pater sit nec Filius, sed de natura unita existens, procedat de Deo Patre, et accipiat de Dei Filio.* « Beatus Joannes evangelista dicit in Epistola sua: *Tres sunt qui testimonium dicunt in cælo, Pater et Verbum et Spiritus, et in Christo Jesu unum sunt* (I Joan. v). Non tamen unus est, quia non est in his unâ persona. Nam unum quod dixit de utrisque, quid aliud intelligitur quam quod Deus Pater in natura divinitatis idem ipse dicatur et Dominus, idem ipse sit et Spiritus: et Filius Deus, idemque sit in divinitate et Dominus, idemque sit et Spiritus? sed et Spiritus paraclitus Deus, idemque sit et Dominus in natura deitatis, idem sit et Spiritus? Vides quia in deitate et in substantia plenitudinis per omnia unum sunt, et in omnibus personarum tres sunt. Nam quod tres sunt, quid aliud sentitur fuisse, quam Pater verus unus, vel solus qui genuit, idem non sit qui et unigenitus ab ipso est? Et Filius unus qui non genuit sicut ipse a Patre genitus, Pater non sit? et hic Spiritus sanctus alius sit, qui nec Pater nec Filius est, qui nec genuit nec genitus? cum alius sit in persona qui genuit, et alter sit in persona qui unigenitus ab ipso est, et alius adæque in persona, ut dixi, secundum divinam Scripturam, qui nec Pater nec Filius est: hic est Spiritus sanctus, sed plane de unita natura est: ideo in deitate unita, unitum divinitatis nomen est, sicut in claritate evangelicæ Scripturæ, de Spiritu paraclito Filius testatur, dicens: *De Patre procedit* (Joan. xv, 26); et sic-prosecutus est: *Et de meo accipiet* (Joan. xvi, 14). Et ideo ubi personæ requiruntur, propria nomina [per hæc] distinguuntur. Ubi autem deitas poscitur, unitum nomen [in his] indicatur. Quoniam *sumus* ad nomina personarum pluraliter dictum demonstratur; ac per hoc in deitate unita unum sunt, et in nominibus personarum tres sunt. »

CAP. IV.

Item idem in libro secundo de propriis personis, et de unito nomine divinitatis: *Quod Spiritus sanctus sicut mittitur a Patre, item mittitur et a Filio.* « Si Filius in nomine Patris venit, nunquid ipse est Pater qui ait: *Ego veni in nomine Patris mei* (Joan. v): dum Pater Deus sit, in cuius nomine Filius ve-

clusa vides, addita sunt e veteri versione edita. Max ubi legebatur *in deitate divinitatis*, postremam vocem, ejusdem veteris versionis editæ fidem secuti expunximus. Hoc etiam non omittendum est voce *divinitas* editam ab Acherio, fere omnibus locis ubi vocem *deitas* edidimus, quod cum invito codice suo fecit, tum etiam contra auctoritatem veterum, quibus vox *deitas* magis placebat, ut discimus Anselmi Havelb. Di. l. lib. ii, cap. 47: *Tertius divinitatis, vel, si melius dici potest, deitatis, etc.*

nit manifeste? Ac per hoc in unita natura divinitatis unum nomen est comprobatum, sicut ipse Pater ad legislatorem Moysen testatus est, dicens: *Attende illi, et ne fueris inobediens: nomen enim meum in illo est (Exod. xxiii, 19)*. Ad hæc patriarcha David sic ait: *Benedictus qui venit in nomine Domini (Psal. cxv)*. Nam et si Spiritus paraclitus in nomine Filii venit, ut ipse dicit: *Quem mittet Pater in nomine meo*, nunquid et ipse Filius est dictus, cum sine dubio nomen Filii Deus sit in una pariter natura divinitatis? In hoc ergo nomine evidenter paraclitus venit. Ideo per singulas personas secundum substantiam naturæ Trinitatis unitum nomen est tibi declaratum. Isaias sanctus hæc approbans dixit: *Descendit Spiritus a Deo, et eduxit eos; sic eduxisti populum tuum facere tibi nomen gloriæ (Isa. lxxv)*. Sed et ipse idem indicat: *Et irritaverunt Spiritum sanctum, et conversus est illis ad inimicitiam, Dominus ipse expugnavit eos, et rememoratus est dierum æternorum, qui eduxit de terra pastorem ovium. Et subjunxit: Ubi est qui posuit in illis Spiritum suum? Vides ergo de unito naturæ deitatis nomine gloriam Patris et Filii esse hunc Dominum Spiritum sanctum, qui eduxit Filios Israel de terra Ægypti, sicut Propheta dicit: Sic eduxisti populum tuum facere tibi nomen gloriæ, qui conversus est filiis Israel ad inimicitiam (Exod. xiii).*

CAP. V.

Item idem in eodem libro: *Quod Spiritus sanctus mittitur a Patre simul et a Filio*. « Sed et si Spiritus paraclitus in suo nomine tantum venisset, quod dicitur Spiritus paraclitus, et non in unita substantia Patris et Filii quod nominatur Deus, jam proprium ejus in persona esse videretur, et non secundum unitam naturæ deitatis in utrisque. Ut tantum unusquisque nomina singula in personis ostenderet, deitatis autem unitum nomen non indicaret. Porro in hoc unito nomine deitatis Patris, venit verus Filius, in quo dicitur Deus, * in quo claritatis nomen est cum Patre. In cujus naturæ nomine venit et Spiritus paraclitus, quia in hac ipsa sacrosancta Trinitate hoc nomen substantialiter sive uniter consistit, sicut superius prædixi Patrem de Filio suo indicantem: *Nomen meum est in illo (Exod. xxiii, 19)*. Et Filium hæc dicta confirmantem: *Ego veni in nomine Patris mei, et non me recepistis. Cum autem alius venerit in nomine suo, eum recipietis (Joan. xiv, 26)*. Sed et de Spiritu sancto ipsum rursus repetentem: *Quem mittet Pater meus in nomine meo*. Et deinceps eum de nomine suo audi discipulos hortantem: *Omnia quæcumque petieritis a Patre in nomine meo, dabit vobis (Marc. xi)*. Sed et apostolum Paulum eadem testantem: *Sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et Spiritu Dei nostri (I Cor. vi)*. Audi Isaiam de unito nomine gloriæ sancti Spiritus declarantem: *Descendit Spiritus*

a Deo, et eduxit eos: sic eduxisti populum tuum facere tibi nomen gloriæ. Disce jam unitum nomen esse in natura divinæ Trinitatis.

CAP. VI.

Idem ipse in eodem libro, quod Spiritus paraclitus a Patre simul mittatur et a Filio, sic proclamat: « In hoc sane alius est Pater in persona, qui vere genuit, et in hoc alter est Filius a Patre in persona, qui vere ab eo genitus est; sed et in hoc alter est in persona Spiritus hic principalis paraclitus a Patre et Filio, qui in Pentecoste in apostolos effusus est. Et ideo hæc sigillatim dicta memento, ut nomina singula in personis essent distincta. Vides quia alter ab altero, sive alius ab alio in persona tantum differt, et non in plenitudine divinitatis ovetas, sicut ipse Dominus ait: *Alius est qui testimonium perhibet mihi, qui me misit Pater (Joan. v)*. Sed et alio in loco idem ipse personam sancti Spiritus indicat: *Rogabo Patrem meum, et alium paraclitum mittet vobis (ibid., 14)*. Scito alium ab alio, sive alterum ab altero in persona tantum differre, et non in unita plenitudine divinitatis usæ.

CAP. VII.

Item idem in eodem libro, de communi missione Spiritus sancti a Patre et Filio ita fatur: « Ergo si Filius in nomine Patris venit, et Spiritus paraclitus in nomine Filii venit, sicut Filius de eo testatur: *Quem mittet Pater in nomine meo (Joan. xiv, 26)*, non tibi videtur, quia duplex et hic contineatur intellectus, id est ut in nomine personarum tantum sit distinctio, in deitate autem nulla sit discretio? »

CAP. VIII.

Item idem ipse in præsentis libro: *Quod Spiritus sanctus a Deo Patre mittatur, simul et a Dei Filio; et quod unita potestas in eis sit*, ita inquit: « Nam de persona Spiritus sancti Filius testatur, dicens: *Quem mittet Pater in nomine meo (Ibid.)*. Vides Filium in hoc nomine venisse, quod et in deitate Patris uniter esse ostenditur. Et Spiritum sanctum in hoc nomine venisse indicatur: apostolos autem missos fuisse, ut baptizarent omnes gentes in unito vel communi nomine deitatis, quod est naturæ invisibilis sancti Spiritus, sicut scriptum est: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis vestræ (Gal. iv, 30)*. Vel hoc: *Et omnes unum Spiritum potavimus (I Cor. xii, 13)*. Sive unitatis nomen baptismo operante suscipe dicentis: *Et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens (II Cor. vi, 18)*. Vel hoc accipe: *Ex Deo nati sunt (Joan. 1, 13)*. Necnon: *Et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi (Act. ii, 38)*. Et in alio loco: *Sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini Jesu Christi, et Spiritu Dei nostri (I Cor. vi, 11)*. Sed et quod ex Deo natus est, Joannes testatur: *In sua*

* In quo charitatis. Alias, in quo idem est natura cum Patre.

venit, et sui eum non receperunt. Quotquot autem eum A
receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri, creden-
tibus in nomine ejus. Qui non ex sanguine, neque ex
voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo
nati sunt (Joan. 1, 11). Disce ergo hoc unitum nomen
esse sempiternum in Deitate Patris, et Filii, et sancti
Spiritus, sicut et unum baptisma est fidei, quod vit-
tam æternam credentibus tribuit. Quia sicut unum
est in natura Trinitatis, ita et unum donum per bap-
tismum divinitatis. Apostolus ait : *Una fides, unum
baptisma*. Idcirco quod nomen Patris sit in divini-
tate, hoc nomen sit et Filii in natura deitatis, sic et
sancti Spiritus identidem hoc nomen sit in substantia
claritatis. »

CAP. IX.

Item idem in eodem libro : *Unitam naturæ virtutem B*
ostendens mittentis et missi Filii, sic dicit : « O inau-
dita adhuc penitus tam inquisita perscriptio ! Itaque
suggerente ipso de se sancto Spiritu respondeo. Nunc
oportet nos unum pro multis pertinens dare aucto-
ritatis exemplum. Memento unitam esse hanc naturæ
virtutem mittentis et missi, dum hic qui nunc mis-
sus est, ipse jam pridem misisse mittentem invenia-
tur. Denique per sanctum Isaiam Dominum Dei
Filium accipe testantem : *Accedite ad me et audite
hæc. Non ab initio in occulto locutus sum. Cum fe-
rent illic eram, et nunc Dominus misit me et Spiritus
ejus (Isa. XLVIII)*. Disce tandem aliquando unam esse
hanc naturam divinitatis mittentis et missi, dum qui
nunc in Evangelio quamvis missurum se Spiritum
paracletum testatus sit, tamen se ipse ab eo jam prius
missum per inclytum prophetam Isaiam fuisse pro-
fessus sit : dum hic qui mittitur a mittente nunquam
dividitur, quia indiscreta natura est : dum inter mit-
tentem et missum personæ ostenduntur, et nulla
in divinitate divisio est, propterea quod ubique præ-
sens sit hæc unita plenitudo, et omnia impleat inte-
rius et exterius a summitate cælorum usque ad pro-
fundum inferorum. »

CAP. X.

Item idem ipse * in libro quem fecit contra ob-
jectiones cujusdam Potentini Urbici, ita prosequitur :
« Filius, inquit, ad Patrem clamat : *Pater, honorifica et
nomen tuum. Et venit vox de cælis : Et honorificavi
iterum honorificabo (Luc. VII)*. Nam et alio in loco idem
ipse repetit : *Ego a Patre exivi et veni (Joan. XVII)*.
Uique si ipse erat Pater in persona qui et Filius,
sic debuerat intimasse : *Ego a me exivi et veni in
hunc mundum, dum procul dubio alter sit qui exivit,
et alius de quo exierit*. Sed ad hæc subjunxit de
persona sancti Spiritus : *Dum venerit advocatus ille,
quem ego mittam vobis a Patre meo, Spiritum verita-
tis, qui a Patre meo procedit, ipse testificabitur de
me (Joan. XVI)*. Ita et non alter est qui mittit,
et alius adæque in persona a quo procedit ; et alter
est hic ipse qui venit ? Denique si una esset persona,
a quo tandem mitteretur, vel a quo procederet ? Sicut

Apostolus hæc in salutatione ad Corinthios confir-
mat, dicens : *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et
charitas Dei*, hoc est, Patris, et communicatio sancti
Spiritus cum omnibus vobis (II Cor. XIII, 15). Nonne
aperte per singula nomina, sicut superius continen-
tur, singulas personas inesse distinxit ? Denique ad
hæc ipsius Filii dicta suscipe dicentis : *Alius est qui
testimonium perhibet mihi, qui me misit Pater (Joan.
V, 32)*. Dum infra de se dicat *alius*, vides quia alius
est Pater in persona Filii, et non alius est in divini-
tate, sed et de Spiritu sancto sic ait : *Rogabo Patrem
meum, et alium paraclitum mittet vobis (Joan. XIV,
16)*. Considera et alterum esse Spiritum paraclitum
in persona, et non tamen esse alterum in divinitate.
Ideo alter ab altero in persona tantum differt, et
non in deitate οὐσίας. Itaque alter est Pater in per-
sona qui genuit, et alius Filius est qui genitus ab
ipso, et alius Spiritus paraclitus qui de unita natura
est. Sed dicis mihi hæretice ! Quemadmodum Spir-
itus de unita natura consistit ? Ecce Filius de eo
testatus est : *A Patre procedit* ; et sic prosecutus est :
Et de meo accipiet. Quod testimonium Pater compro-
bavit, dicens : *Spiritus a me procedit*. »

CAP. XI.

Item idem in libro v de unita ac sempiterna sub-
stantia Trinitatis : *Quod Spiritus sanctus a Patre et a
Filio procedit*. « Sempiternitas Patris Filius ejus est,
quia de ipso inenarrabiliter ante omne exordium
omnino natus est. Et sempiternitas Filii Pater ejus
est, quia ipse cum ante cuncta sæcula sæculorum
incomparabiliter genuit. Sic sempiternitas Spiritus
paracleti unita deitas ejus est cum Patre et Filio,
quæ facta non est, sicut filius testatus est de eo :
A Patre procedit, et de meo accipiet. Sed et Pater hæc
dicta comprobavit per prophetam, dicens : *Spiritus
a me procedit*. Et alio in loco : *Effundam de
Spiritu meo super omnem carnem (Joel. II, 28)*.
Quod in Pentecoste in apostolos factum fuisse
Scriptura divina testatur. Nam sicut Pater de-
clarat Filium suum deitate sua, quoniam Deus verus
est, sic et Spiritus sanctus revelat Patrem et Filium in
unita natura sua æterna, quoniam Deus verus est.
Hæc, inquam, unita omnipotens sempiternitas Trinitas
est, cui de recenti in deitate nulla accessit dignitas. »

CAP. XII.

Item idem in eodem libro de sancto Spiritu : *Quod
in Patre et Filio consistat*. « Non est, inquit, divina
substantia aut extensa vel protensa in aliquo, vel
excisa in partibus, sed nec derivationi alicujus rei
comparatur ; quia liquor non est in hac natura
plane, sed nec defluxio quædam est, quia nullum
detrimentum vel augmentum sustinet : præsertim
cum inenarrabilis sit hæc plenitudo substantiæ indivi-
sivæ Trinitatis, sicut ipse Deus Dei Filius indicat :
Ego in Patre et Pater in me. Sed et Spiritus sanctus
in Patre et Filio et in se consistens, sicut Joannes

* In libro quem. Hujus libri, qui quartus est de Unitate Dei, titulus hic habetur in editis, *De singulis nominibus*.

evangelista in Epistola sua tam absolute testatur : *A Spiritus sanctus a Patre et Filio quasi una procedat flamma, egregie paucis verbis ita concludit. « Quomodo ergo duo ligna conjuncta missa in fornacem ignis, et de duobus lignis procedit flamma inseparabilis, sic de Patris et Filii virtute procedit Spiritus sanctus, ipsam virtutem deitatis habens. Sicut beatissimus Paulus posuit dicens : Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (I Tim. II, 5); non Deus Dei mediator. Unum enim est, usque ad Trinitatem. »*

CAP. XIII.

Idem ipse in libro VI de Beatitudine fidei : *Quod Spiritus sanctus in virtute præscientiæ Patris et Filii unanimiter consistat. « De unito nomine deitatis multifariam quamvis sit dictum per singulas personas, quod retulisti in Patre, hoc ipsum ut constitearis necesse est uniter esse et in Filio : Deum de Deo, lumen de lumine, totum de toto, et totum in toto, perfectum de perfecto, plenitudinem de plenitudine, integrum de integro, sempiternum de sempiterno, sapientiam de sapientia, virtutem de virtute, unum de uno, et unum in uno, verum de vero, Filium de Patre, natum non factum, unius substantiæ cum Patre; sed et Spiritum sanctum, qui de una Trinitate consistit, Deum verum, lumen verum, totum perfectum, totum plenum, integrum, sempiternum, in ipso sapientiam, virtutem præscientiæ Patris et Filii consistentem. »*

CAP. XIV.

Item ipse in libro VII de professione regulæ catholicæ, de sancto Spiritu sic commemorat, exemplum ponens de Psalmographo : *« Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum (Psal. xxxii, 6). Utique Verbum Filium declaravit : Dominum autem Patrem ejus indicavit, et Spiritum oris ejus Spiritum principalem esse demonstravit. Vides quam breviter per singulas significationes in personis inesse distinxit, id est Verbum, et Dominum et Spiritum, et unitam operationem in his esse ostendit. Nam si te adhuc in aliquo ambiguitas tenet, eadem ipsa repeto. Ubi ait : Verbo Domini, non solum vocis inconstantiam accipias; quem si validius quis emiserit, de montibus solet resonare echo; cujus tantum in phantasia auditus est resonantis, sed factus nullus. Sane de hoc verbo Domini nostri Patris, qui est salus nostra, sic ubique divinæ Scripturæ testantur, quia Filius Dei Deus est substantivus, per quem omnia facta sunt. Ergo quia dixit : Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum, cognosce hoc verbum substantivum non aliunde quam de Patre proprie natum fuisse; sed et Spiritu oris ejus eum Spiritum dixit, qui de ipsa unita substantia processit, sicut cautum invenimus; non ex alia natura quam de ipsa; ac per hoc unita est Patris et Filii et sancti Spiritus substantia, quam Græci dicunt οὐσίαν : et unita est ejusdem Trinitatis operatio in factura. »*

CAP. XV.

Item ipse ^a in libro VIII de Fidei Unitate : *Quod*

^a In libro VIII. Nequaquam, sed in decimo : nisi fortasse Æneas octavum librum de Propriis personis ac de unito nomine Divinitatis laudare voluit; nam hæc ejus ætate in eo libro lecta fuisse constat ex Ratramno, lib. III, cap. 6, quæ nunc illic non comparent.

^b Libro VIII de Trinitate. Hoc ex loco petente at-

flamma, egregie paucis verbis ita concludit. « Quomodo ergo duo ligna conjuncta missa in fornacem ignis, et de duobus lignis procedit flamma inseparabilis, sic de Patris et Filii virtute procedit Spiritus sanctus, ipsam virtutem deitatis habens. Sicut beatissimus Paulus posuit dicens : Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (I Tim. II, 5); non Deus Dei mediator. Unum enim est, usque ad Trinitatem. »

CAP. XVI.

Item idem ipse ^b in libro VIII de Trinitate et de Spiritu sancto, sic dicit : *« Significanter vero Dominus et alium paracletum esse dixit Spiritum sanctum, quoniam ipse paracletus est, sicut Joannes in Epistola sua ait : Hæc vobis scripsi ut non peccetis. Quod si peccaverimus, paracletum habemus ad Patrem Jesum Christum, et ipse propitiatio est pro peccatis nostris. Ut doceremur Spiritus cum Filio æqualitatem. »*

CAP. XVII.

Item idem in eodem libro : *Quod Spiritus sanctus sit Spiritus Domini Jesu, ita inquit : « Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat : ad Romanos dicit : Si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis habitat in vobis; qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum suum in vobis (Rom. VIII, 11). »*

CAP. XVIII.

Item in eodem libro : *Quod Spiritus sanctus inspiratio sit Patris et Filii, insuper et Filius sit fons Spiritus sancti; quocirca comprehenditur procedere et a Filio. « Sapientia Salomonis in Proverbiis ita exsequitur : Lux Domini spiratio est hominum, qui scrutatur interna ventris (Prov. xx, 27). Et manifestum est quia Spiritus omnia scrutatur, quemadmodum scribit Paulus; et quod a principio formato Adam in faciem ejus spirasset Deus Spiritum sanctum, sicut Moyses ait : Et spiravit Deus in faciem Adæ inspirationem vitæ, et factus est homo in animam viventem (Gen. II, 7). Neque id quod spiratum est a Domino, anima est, secundum fabulatores Judæos : alioqui quomodo hoc quod a se spiratum est, Deus igni æterno condemnat? Sed vivificans Spiritus est, de quo et Paulus ait : Spiritus vero vivificat (Joan. VI, 24); et : Spiravit Deus in faciem ejus inspirationem vitæ, et factus est homo in animam viventem. Itaque Spiritus sanctus est spiritus vitæ, a quo excidentibus nonnulli viventes mortui sunt, sicut Paulus scribit : Nam quæ in deliciis est, ait, vivens mortua est (I Tim.*

que e superiori, discimus quam temere ab amanuensibus Operum Athanasii tituli huc illic translata sint : hæc enim et sequentia duo capitula habentur in libro XI. de Fide unitatis Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Vide Ratramni librum contra Græcos, lib. III.

v, 6). Alioqui quomodo audiendus est Salomon dicens : *Lux Domini spiratio est hominum, qui scrutatur interna ventris* : si animas hominum lumen Dei esse dicitis, nisi Spiritum sanctum lumen Dei esse credatis, dicente Moyse : *Spiravit Deus in faciem Adæ spiraculum vitæ*. Et Filius Dei : *Ego sum vita*. Sed et sapientia Salomonis introducentem Salvatorem dicit : *Ecce proferam vobis meæ aspirationis professionem* (Prov. 1, 23); sic enim in Proverbiis ait : *Sapientia in exitu canetur, in plateis vero fiducialiter ager, portis autem potentium assistet, in muris quoque civitatis confidenter ager. Quanto tempore obtinent prudentes justitiam, et non erubescunt : imprudentes autem contumeliæ cum sint cupidi et impii effecti, odio habuerunt sensum, et obnoxii facti sunt increpationibus. Ecce proferam vobis meæ aspirationis professionem, docebo vos meum sermonem* (Prov. 1, 23). Et Isaias Spiritus sancti promissionem prædicans, sic ait : *Dixit Dominus, qui cælum fecit et affixit eum; qui solidavit terram et quæ in ea sunt : qui dat spirationem populo qui est super eam, et spiritum calcantibus eam* (Isa. XLII, 5, sec. LXX). Dicit qui est populus qui accepit spirationem : nunquid et hic spirationem animam esse dicitis, et dabit sine anima populum super terram constituisse? Sed non est : profectio- nem namque Spiritus sancti prædicans propheta hæc ait. Denique completam professionem super fideles qui fuerant sub illo tempore scripsit Lucas : *Et cum complerentur dies quinquagesimæ, erant pariter omnes in unum, et factus est subito sonus e cælo, tanquam Spiritus sanctus vehemens ferretur, implens totam domum ubi erant sedentes; et visæ sunt eis divisæ linguæ tanquam ignis, et sedit super unumquemque eorum : et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus dabat pronuntiare eis* (Act. 11, 4). Simili modo magnus ille Job adversus amicos suos, cum essent Spiritu sancto privati, et nihil verum dicerent, neque opinarentur se ante Deum loqui : aiebat ergo Job : *Nonne ante Deum loquimini? Et rursus : Cui annuntiastis verba? Spiratio vero cujus est quæ procedit a te?* (Job xxvi, 4.) Ex quibus unus magna loquens dicebat : *Spiritus est qui mortalibus intercedit : spiratio vero omnipotentis est, quæ me docet* (Job. viii, 27.) Omnipotens autem Filius Dei, de quo Zacharias ait : *Propterea sic dicit Dominus omnipotens : Post gloriam misit me super gentes* (Zach. 11, 8). Igitur Salomone dicente : *Lux Domini spiratio est hominum* (Prov. xx, 27). Et a Moyse instructi : *Spiravit Dominus in faciem Adæ spirationem vitæ, et factus est in animam viventem* (Gen. 11, 7); audientes vero et Salvatorem dicentem : *Ego sum vita* (Joan. xi, 25), et Paulum scribentem : *Lex enim Spiritus vitæ* (Rom. viii, 2); et rursus : *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra* (Gal. iv, 6) : videntes autem etiam Unigenitum insufflantem in faciem apostolorum et dicentem : *Accipite Spiritum sanctum* (Joan. xx, 22); spirationem igitur Filii in propria vita et substantia manente Spiritum esse doceamur. Et neque genitum, neque creatum esse a Filio sapiamus,

nequaquam genitum Filium credamus esse Spiritum, et quod Dominus sit verbum Filii : genitum vero a Deo verbum suum in propria vita et substantia permanens cum sit vita Filius Dei. Propterea vero non est genitus ab eo Spiritus, quia non est verbum ejus. Creatum vero dicere Spiritum, absit. Verumtamen spirationem Filii Dei eum et a sanctis Scripturis docti sumus, et fontem spiritus, et filium Dei dicimus audientem Filium : *Quia duo nequam fecit populus iste. Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi lacus contritos, qui non potuerunt aquam portare* (Jer. 11, 13). Aqua viva Spiritus sanctus est, sicut Joannes docuit, Salvatore dicente ad Samaritanam mulierem : *Si scires domum Dei, et quis est qui tibi dicit : Da mihi bibere, tu utique petisses, et dedisset tibi aquam vivam* (Joan. iv, 10); et rursus : *Quicumque biberit ex aqua quam ei dabo, non sitiet in æternum* (Ibid. 13). Et in medio templi clamat : *Si quis sitit, veniat ad me et bibat : qui credit in me, sicut dixit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (Joan. vii, 37). Et interpretatus est sic : *Hoc autem dicebat de Spiritu sancto, quem accepturi erant qui credituri erant in eum* (Joan. xxxix). Ita etiam et isaias Dominum dixisse ait : *Quia ego dubo in siti aquam his qui in sicco iter fecerunt; et ponam Spiritum meum super semen tuum, et benedictiones meas super filios tuos, et orietur tanquam in aqua fenum, et velut salix inter fluxus aquæ* (Isa. xlii, 3, 4 sec. LXX). Ergo manifeste in Scripturis sanctis profitentibus aquam vivam Spiritum sanctum esse cognovimus. Dominus se fontem Spiritus esse dixit, sic : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ* (Jer. 11, 13); sicut David canit in Psalmo xxxv (v. 10), dicens ad Dominum : *Quia apud te fons vitæ*. Igitur præter Dominum ostende alium fontem esse vitæ, qui apud eum sit. Non enim dixit, quia tu es fons vitæ, sed quia apud te fons vitæ est. Est vero apud Deum, et est Filius fons existens Spiritus, de quo Paulus ad Romanos scribit : *Spiritus vero vitæ propter justitiam* (Rom. viii, 10), ita non alienum, sed proprium Patris esse eum dicit. Nam cum professus fuisset, quia apud te est fons vitæ, adjunxit : *In lumine tuo videbimus lumen* (Psal. xxxv), id est in Filio tuo videbimus Spiritum. Necnon etiam in nomine virtutis Dei appellatus Spiritus, et virtus, et sapientia esse monstratur. Audivimus enim Salvatorem in Evangelio dicentem discipulis suis missurum esse Spiritum sanctum, qui dicit : *Ecce ego præmittam promissionem Patris mei super vos. Vos vero sedete in civitate, donec induamini ex alto virtute* (Luc. xxiv, 49). In Actibus vero apostolorum idem Dominus ait : *Sed accipietis virtutem superveniente super vos Spiritu sancto* (Act. 1, 8). Hoc quoque impletum esse comperimus sub die Quinquagesimæ consummatæ. Aut ergo virtutem Dei Spiritum esse profite- mini, aut sicut Sabellius paraclatum, cum sit virtus Dei, eundem Filium esse prædicare. Et audientes Paulum dicentem : *Spiritus vero vitæ propter justitiam : fontem iterum Spiritus instruimur esse Filium.*

Jeremiam audite clamantem contra Judæos : *Quia A* quem Deus Pater mittit, mittit et Filius, et quem mittit Pater, mittit et Spiritus. »
dereliquerunt me fontem vitæ Deum. Alibi autem Spiritum sapientiæ esse scientes Spiritum sanctum, secundum Isaiam quidem dicentem : *Et requiescet super eum spiritus Dei, Spiritus sapientiæ et intellectus (Isa. xi, 2).* »

CAP. XIX.

Item idem in Fide catholica : *Quod Spiritus sanctus a Patre procedat et a Filio.* « Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus : Filius a Patre solo est, non factus, non creatus, sed genitus : Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, non creatus, nec genitus, sed procedens. Unus ergo Pater, non tres Patres ; unus Filius, non tres Filii ; unus Spiritus sanctus, non tres Spiritus sancti. Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus, sed totæ tres personæ cœternæ sibi sunt et cœquales. Ita ut per omnia, sicut jam supradictum est, et Trinitas in unitate, et unitas in Trinitate veneranda sit. Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat. »

CAP. XX.

Ambrosius Mediolanensis episcopus in libro primo quem scripsit ad Gratianum imperatorem (*De Spiritu sancto*, cap. 10, init.) : *Quod Spiritus sanctus cum a Patre et Filio procedit, non transeat de loco ad locum*, ita tractat : « Etenim si de loco procedit Spiritus, et ad locum transit, etc., usque ad hæc verba : *Et revelasti ea parvulis, quæ finem capiti imponunt.* »

CAP. XXI.

Item idem ipse in secundo libro : *Quod Spiritus sanctus sicut mittitur a Patre, ita mittitur et a Filio, et Filius ipse mittitur a Spiritu.* « Considera quia Dominus noster Jesus Christus in Isaiâ locutus est, a Spiritu sancto esse se missum. Nunquid ergo Spiritu minor Filius, quia missus a Spiritu est? Habes igitur scriptum, quod Filius a Patre et Spiritu ejus dicat esse se missum. *Ego sum, inquit, primus, ego in æternum, et manus mea fundavit terram, dextera mea solidavit cælum; et infra: Ego locutus sum, ego vocavi, ego adduxi eum, et prosperum iter ejus feci. Accedite ad me et audite hæc. Non in occulto ab initio locutus sum. Cum fierent illic eram, et nunc Dominus misit me et Spiritus ejus (Isa. xlviii, 13, 15, 16).* Utique qui cælum fecit et terram, ipse dicit a Domino et Spiritu ejus esse se missum. Videtis ergo quod simplicitas sermonis, non injuria sit missionis. Ipse igitur missus a Patre, ipse est missus a Spiritu. Et ut agnoscas nullam majestatis esse distantiam, etiam Filius Spiritum mittit, sicut ipse dixit : *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre meo, Spiritum veritatis, qui a Patre meo procedit (Joan. xv, 26).* Nunc eundem Paracletum et a Patre esse mittendum supra posuit dicens : *Paracletus autem ille Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo (Joan. xiv, 26).* Vide unitatem, quia

quem Deus Pater mittit, mittit et Filius, et quem mittit Pater, mittit et Spiritus. »

CAP. XXII.

Item idem in libro tertio (*cap. 1 et 2*) : *Quod Spiritus sanctus a Patre sit missus et Filio; ubi missio, processio intelligitur.* « Spiritum quoque et Pater misit et Filius, Pater misit quia scriptum est : *Paracletus autem ille Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomine meo, etc., usque ad hæc verba* : *Digitus Dei appellatus est Spiritus sanctus.* »

CAP. XXIII.

Item idem ipse in eodem libro (*cap. 20 et 21*) : *Quod fluvius de sede Dei et agni procedens Spiritus sanctus sit, ubi intelligitur ejus a Patre et Filio processio.* « Habet ergo Spiritus quod habet Christus. Habet igitur quod habet Deus, quia omnia quæ habet Pater, habet et Filius. Ideoque dixit : *Omnia quæ habet Pater, mea sunt (Joan. xvi, 15).* Nec illud mediocre est, quod de throno Dei exire fluvium legitur. Sic enim dicit Joannes evangelista : *Et ostendit mihi flumen aquæ vivæ, splendidum tanquam crystallum, procedens de sede Dei et agni; et in medio plateæ ejus, ex utraque parte lignum vitæ faciens fructum. Duodecim per singulos menses reddentes fructum suum, et folia ligni ad medicinam omnium gentium (Apoc. xxii, 1).* Hic est utique fluvius de Dei sede procedens, hoc est Spiritus sanctus, quem bibit qui credit in Christum, sicut ipse ait : *Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me, sicut dixit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu (Joan. vii, 38).* Ergo flumen est Spiritus. »

CAP. XXIV.

Cyrillus, *Quod Spiritus sanctus a Patre procedat et Filio*, in epistola ad Nestorium, sic dicit : « De Spiritu quoque cum dicit : *Ille me clarificabit (Joan. xvi, 14)* : hoc rectissime sentientes, unum Christum et Filium non velut alterius egentem gloriam, constituentur a Spiritu sancto gloriam consecutum; quia Spiritus ejus nec melior nec superior illo est; sed quia mira opera faciens ad demonstrationem suæ deitatis virtute propria Spiritus utebatur, ab ipso glorificari dicitur : quemadmodum si quis de hominibus asseveret, quod virtus sua vel disciplina quemlibet unumquemque clarificet. Quamvis enim in sua sit substantia Spiritus, et ejus intelligatur in persona proprietas, juxta id quod Spiritus est et non Filius, attamen alienus non est ab illo. Nam Spiritus appellatus est veritatis, et veritas Christus est, unde et ab isto similiter, sicut ex Deo Patre procedit. Denique hic ipse Spiritus etiam per sanctorum manus apostolorum miracula gloriosa perficiens, Deum glorificavit Jesum Christum postquam ascendit in cælum. Nam creditus est Christus natura Deus existens, per suum Spiritum virtutes efficiens. Ideoque dicebat : *De meo accipiet, et annuntiabit vobis.* Nequaquam vero participatione alterius idem Spiritus

sapiens aut potens dicitur, quia per omnia perfectus est, et nullo prorsus indigens bono. Nam paternæ virtutis et sapientiæ idem Filii Spiritus creditur, et ideo ipse et substantia virtus, et sapientia comprobatur. »

CAP. XXV.

Item idem in Dialogo cum Theodoro in Tripartita Historia Cyriano episcopo habito : *Quod Spiritus sanctus a Patre procedat, et a Filio non sit alienus*, sic prosequitur : « Meminimus enim dicentem Christum palam de Spiritu sancto : *Ille me clarificabit*. Novimus ad hæc sancti Spiritus operationem conludentem nequissimas immundasque virtutes, sed non ita dicimus eum sicuti denique unumquemque sanctorum, tanquam aliena per Spiritum sanctum utentem virtute. Fuit enim et est ejus Spiritus, sicuti denique et Patris. Et hoc nobis bene satis explanat scribens sacratissimus Paulus : *Qui autem in carne sunt, placere Deo non possunt : Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (Rom. VIII, 8). Procedit enim ex Deo et Patre Spiritus sanctus, secundum Salvatoris vocem, sed non est alienus a Filio. Omnia enim habet cum Patre, et hoc ipse docuit dicens de Spiritu sancto : *Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi vobis quia ex meo accipiet, et annuntiabit vobis* (Joan. XVI, 15). Ergo glorificavit quidem Jesum Spiritus sanctus inop'abilia operantem : verumtamen sicut Spiritus ejus, et non aliena virtus, et eo superior secundum quod intelligitur Deus. »

CAP. XXVI.

Hilarius, Pictavensis episcopus, de Missione Spiritus sancti a Filio, in libro quem scripsit in Germaniam, Galliam, Belgicam, Lugdunensem, Novempopulanam, Tolosam et Britanniam, sic dicit : « Credimus et in Spiritum sanctum, hoc est paracletum, quem promittens apostolis suis, post reditum suum in cælos, misit docere eos ac memorari omnia, per quem sanctificantur sinceriter in eum credentium animæ. »

CAP. XXVII.

Item idem in eodem libro. « Si quis Spiritum sanctum paracletum dicens, innascibilem Deum dicat, anathema sit. (* Adjectio nunc Paraclæti, anathemati obnoxiam facit innascibilis in eum Dei prædicationem. Impiissimum enim est innascibilem Deum eum dici, qui ad consolationem nostram sit missus a Filio.) Si quis, sicuti docuit nos Dominus, non alium dicat Paracletum a Filio, dixit enim : *Et alterum Paracletum mittet vobis Pater, quem rogabo eum* (Joan. XIV, 16), anathema sit. (A Filio Paracletum missum meminimus, et in principio hoc fides ipsa exposuit. Sed quia frequenter Filius propter indiffe-

rentis naturæ virtutem opera sua, opera Patris esse dixit dicens : *Ego opera Patris mei facio* : mensura quoque Paraclæti, sicuti frequenter spondit, interdum eum et mittendum dixit a Patre, dum omne quod ageret, pie referre est solitus ad Patrem. Ex quo hæretici occasionem frequenter arripiunt, ut ipsum esse Filium Paraclæti dicant, cum in eo quod alium Paraclæti mittendum a Patre sit precaturus, differentiam missi, rogantisque significet.) Si quis Spiritum sanctum Patrem dicit Patris vel Filii, anathema sit. (Stultitia hæretici furoris hæc coegit in Scriptura referre, non quæstio. Nam Spiritus sancti nomen habeat suam significationem, et Spiritus sanctus paraclæti habeat substantiæ suæ et officium et ordinem. Et cum ubique indemutabilis Pater et Filius predicetur, quomodo pars esse aut Patris et Filii Spiritus sanctus asseretur? Sed quia sicut inter cætera insaniarum genera, etiam hoc quoque proferri ab impiis solet, idcirco a sanctis debuit improbari.) Si quis Patrem et Filium et Spiritum sanctum tres dicit deos, anathema sit. »

CAP. XXVIII.

Item sanctus Hilarius : *Quod unum sit Spiritus sancto a Patre procedere, et a Filio accipere sua mitti*; in libro VIII de sancta Trinitate, ita refert : « Cum venerit advocatus ille, quem ego mitam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre meo procedit, ipse testificabitur de me (Joan. XV, 26). Advocatus veniet, et hunc mittet Filius a Patre, et Spiritus veritatis est qui procedit a Patre, etc., usque ad : id Filius dandum a se fateatur. »

CAP. XXIX.

* Hieronymus in libro Didymi (lib. II), quem de Græco in Latinum transtulit : *Quod Spiritus sanctus a Patre egrediatur, et a Filio mittatur, non secundum angelorum, prophetarum et apostolorum ministerium, sed ut a sapientia Dei Spiritum Dei mitti decet, sic docet, ex quo constat et a Filio illum sicut et a Patre procedere.* « Cum ergo Spiritus sanctus similiter ut Pater et Filius mentem et interiorum hominem habitare doceatur, non dicam ineptum, sed impium est eum dicere creaturam. Disciplinas quippe, virtutes dico et artes, et his contrarias perturbaciones, et imperitias et affectus in animabus habitare possibile est; non tamen ut substantias, sed ut accidentes : creatam vero naturam in sensu habitare impossibile est. Quod si verum est, et Spiritus sanctus absque ulla ambiguitate subsistens, animæ est habitator et cordis, nulli dubium est quin cum Patre et Filio credi debeat increatus. Ex omnibus igitur quæ præcedens sermo disseruit, incorruptibilis et sempiternus secundum naturam Patris et Filii, et Spiritus sanctus demonstratus universam de se ambiguitatem et suspicionem abstulit, ne unus e creatis substantiis aestimetur qui Spiritus Dei sit, et

* Adjectio nunc. Quiddid in hoc capitulo uncinis inclusum est, in veteribus sancti Hilarii editionibus deerat.

quem exire de Patre Salvatoris in Evangelio verba A declarant : *Cum venerit, inquit, consolator, quem ego mittam vobis, Spiritus veritatis, qui de Patre egreditur, ipse testimonium dabit de me (Joan. xv. 26).* Consolatorem autem venientem Spiritum sanctum dicit; ab operatione ei nomen imponens, quia non solum consolatur eos quos se dignos esse reperit, sed et ab omni tristitia et perturbatione reddit alienos. Verum incredibile quoddam gaudium et hilaritatem eis tribuit, in tantum ut possit quis Deo gratias referens, quod tali hospite dignus habeatur, dicere : *Dedisti lætitiā in corde meo (Psal. iv, 7).* Sempiterna quippe lætitia in eorum corde versatur, quorum Spiritus sanctus habitator est. Iste Spiritus consolator a Filio mittitur, non secundum angelorum, et prophetarum, et apostolorum ministerium, B sed ut mitti decet a sapientia et veritate Spiritum Dei, indivisam habentem cum Patre et Filio substantiam. »

CAP. XXX.

Item idem in eodem libro, post pauca : « Licet enim ex Deo frequenter se dicat exisse Salvator, proprietatem tamen, et, ut ita dicam, familiaritatem, de qua sæpe tractavimus, ex vocabulo magis sibi Patris assumens dicit, etc., *usque ad verba, juxta operationis veritatem.* »

CAP. XXXI.

Item idem in eodem opere post pauca : « Quia ergo et Spiritus sanctus in nomine Filii a Patre mittitur, habens Filii proprietatem, etc., *usque ad verba : C Scientiam divinorum.* »

CAP. XXXII.

Item idem in eodem opere post pauca : « Denique interpretationem inferens, quomodo dixisset, *de meo accipiet.* Protinus subjecit : *Omnia quæ habet Pater, mea sunt ; propterea dixi : De meo accipiet, et annuntiabit vobis, etc., usque ad verba, hæc eadem et Pater habet.* »

XXXIII.

Item idem in eodem opere post pauca : « Vos autem, ait (haud dubium quin discipuli Christi) qui sapientiam Spiritus suscepistis et vitam et pacem, et non estis in carne, id est, in carnis operibus, neque enim ejus opera perpetratis, siquidem Spiritum Dei habetis in vobis. Idem autem Spiritus Dei et Spiritus Christi est, adducens et copulans eum qui se habuerit Domino Jesu Christo, etc., *usque ad, D Triunitatis substantiam demonstratur.* »

CAP. XXXIV.

Item idem in eodem opere post pauca : « Cum igitur sancta Scriptura amplius de Trinitate non dicat, nisi Deum Patrem esse Salvatoris, et Filium generatum esse de Patre, hoc autem debemus sentire quod scriptum est : et ostenso quod Spiritus sanctus

increatedus sit, consequenter intelligere, quod cujus non est creata substantia recte Patri Filioque societur. »

CAP. XXXV.

S. Augustinus in homilia super Joannem : « Hic aliquis forsitan querat, utrum et a Filio procedat Spiritus sanctus. Filius enim solius Patris est Filius, et Pater solius Filii est Pater : Spiritus autem sanctus non est unius eorum Spiritus, sed amborum. Habes ipsum Dominum dicentem : *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (Matth. x, 20).* Habes et Apostolum : *Misit Deus, inquit, Spiritum Filii sui in corda nostra (Galat. iv, 6).* Nunquid duo sunt, alius Patris, alius Filii? Absit. Unum enim corpus addit, cum significaret Ecclesiam, moxque addidit, *et unus Spiritus (Ephes. iv, 4).* Et vide quomodo illic impleat Trinitatem : *Sicut vocati estis, inquit, in una spe vocationis vestræ. Unus Dominus.* Hic utique Christum intelligi voluit. Restat ut etiam Patrem nominet. Sequitur ergo : *Una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes et per omnes, et in omnibus (Ibid.).* Cum ergo sicut unus Pater, et unus Dominus, id est Filius, ita sit et unus Spiritus, profecto amborum est : quandoquidem dicit ipse Christus Jesus : *Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Et dicit Apostolus : *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra.* Habes in alio loco eundem Apostolum dicentem : *Si autem Spiritus ejus qui suscitavit Jesum ex mortuis, habitat in vobis (Rom. viii, 11).* Hic utique Spiritum Patris intelligi voluit, de quo tamen in alio loco dicit : *Quisquis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus (Ibid., 9).* Et multa alia sunt testimonia, quibus hoc evidenter ostenditur, et Patris et Filii esse Spiritum, qui in Trinitate dicitur Spiritus sanctus. Nec ob aliud existimo ipsum proprie vocari Spiritum, cum etiam, si de singulis interrogemur, non possumus nisi et Patrem et Filium Spiritum dicere, quoniam Spiritus est Deus, id est non corpus est Deus, sed Spiritus. Quod ergo communiter vocantur et singuli, hoc proprie vocari oportuit eum, qui non est unius eorum, sed in quo communitas amborum apparet. Cur ergo non credamus, quod etiam de Filio procedat Spiritus sanctus, cum Filii quoque ipse sit Spiritus. Si enim ab eo non procederet, non post resurrectionem se representans discipulis suis insufflasset, dicens : *Accipite Spiritum sanctum (Joan. xx, 22).* Quid enim aliud significavit insufflatio, nisi quod procedat Spiritus sanctus et de ipso? Ad hoc pertinet etiam illud quod ait de muliere, quæ fluxum sanguinis patiebatur : *Tetigit me aliquis ; ego enim sensi virtutem de me exisse (Luc. viii, 46).* Nam virtutis nomine appellari etiam Spiritum sanctum, et eo loco clara est, ubi angelus dicenti Mariæ : *Quomodo fiet istud ; quoniam virum non cognosco? Re-*

« Hic aliquis. Monet Acherius homiliam hanc frustra a se esse quæsitam ; sed quod ex ea exscri-

ptum est ab Eusebio, Theodulphum quoque retulisse in libro de Spiritu sancto.

spondit : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi (Luc. 1, 34)*. Et ipse Dominus promittens eum discipulis ait : *Vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto (Luc. xxiv, 49)*. Et iterum : *Accipietis, inquit, virtutem Spiritus sancti supervenientem in vos, et eritis mihi testes (Act. 1, 6)*. »

CAP. XXXVI.

Item sanctus Augustinus in libro xiii de Civitate Dei (cap. 24) : *Quod Spiritus sanctus Patris sit et Unigeniti, et unus amborum. Quod cum ita sit, non est dubium Spiritum sanctum procedere ab utroque. « Quapropter in eo quod Dominus fecit quando insufflavit, dicens : Accipite Spiritum sanctum : nimirum in hoc intelligi voluit, quod Spiritus sanctus non tantum sit Patris, verum etiam ipsius Unigeniti Spiritus. Idem ipse est quippe Spiritus et Patris et Filii, et cum quo est Trinitas Pater et Filius et Spiritus sanctus, non creatura, sed Creator. Neque enim flatus ille corporeus de carnis ore procedens substantia erat Spiritus sancti atque natura, sed potius significatio, qua intelligeremus, ut dixi, Spiritum sanctum Patri esse Filioque communem, quia non sunt eis singuli sed unus amborum est. »*

CAP. XXXVII.

Item idem in libro primo de Trinitate quæ Deus est : *Quod Spiritus sanctus et Patris et Filii sit, et Patri et Filio cœqualis, consubstantialis et cœternus, sic docet : « Omnes quos legere potui qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ Deus est, divinorum librorum veterum et novorum catholici tractatores, hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater, Filius, et Spiritus sanctus unius substantiæ inseparabili æqualitate divinam insinuent unitatem. Ideoque non tres dii, sed unus Deus, quamvis Pater Filium genuerit, et ideo Filius non sit qui Pater est, Filiusque a Patre sit genitus, et ideo Pater non sit qui Filius est ; Spiritusque sanctus nec Pater sit nec Filius, sed tantum Patris et Filii Spiritus, etiam Patri et Filio ipse cœqualis, et ad Trinitatis pertinens unitatem. »*

CAP. XXXVIII.

Item idem in eodem libro : *Quod Spiritus sanctus inseparabiliter Patris et Filii sit ; quod cum ita sit, magnæ dementiae est illum a Patre et Filio procedere non profiteri. « Denique propter ipsam inseparabilitatem sufficienter aliquando nominatur, vel Pater solus vel Filius solus adimpletur nos lætitia cum vultu suo. Nec inde separatur utriusque Spiritus, id est Patris et Filii Spiritus : qui Spiritus proprie dicitur Spiritus veritatis, quem hic mundus accipere non potest (Joan. xiv, 17). Hoc est enim plenum gaudium nostrum, quo amplius non est, frui Trinitate Deo, ad cuius imaginem facti sumus. Propter hoc aliquando ita loquitur de Spiritu sancto, tanquam solus ipse sufficiat ad beatitudinem nostram. Et ideo solus sufficit, quia separari a Patre*

et Filio non potest ; sicut Pater solus sufficit, quia separari a Filio et Spiritu sancto non potest et Filius ideo sufficit solus, quia separari a Patre et Spiritu sancto non potest. »

CAP. XXXIX.

Item idem in libro tertio de Trinitate : *Quod sanctus Spiritus a Patre et Filio sit missus. « Cum enim ad id ventum esset, ut vellemus ostendere, non ideo minorem Patre Filium, quia ille misit, hic missus est ; nec ideo minorem utroque Spiritum sanctum, quia et ab illo et ab illo missus in Evangelio legitur, suscepimus hoc quærere, cum illuc missus sit Filius ubi erat, quia in hunc mundum venit, et in hoc mundo erat : cum illuc etiam Spiritus sanctus, ubi et ipse erat, quoniam Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis (Sap. 1, 7). »*

CAP. XL.

Item idem in libro quarto ejusdem (cap. xi) operis aperte docet, *quod Spiritus sanctus procedit a Filio, sicut et a Patre. « Pater cum ex tempore a quoquam cognoscitur, non dicitur missus. Non enim habet de quo sit, aut ex quo procedat. Sapientia quippe dicit : Ego ex ore Altissimi prodii (Eccli. xxiv, 5). Et de Spiritu sancto dicimus : A Patre procedit. Pater vero a nullo, etc., usque ad, operatur omnia in omnibus. »*

CAP. XLI.

Item idem in libro sexto de Trinitate, *quod Spiritus sanctus sit Filii Patrisque suavitas : unde qui negat eum ab utroque, consequens est ut neget suavitatem a Patre Filioque procedere. « Illa ergo dilectio, delectatio, felicitas vel beatitudo, si tamen aliqua humana voce digne dicitur, usus ab illo appellatus est, et est in Trinitate Spiritus sanctus non genitus, sed genitoris genitique suavitas, ingeniti largitate atque ubertate perfundens omnes creaturas pro captu earum, ut ordinem suum teneant, et locis suis acquiescant. Hæc igitur omnia quæ arte divina facta sunt, et unitatem quamdam in se ostendunt, et speciem et ordinem. Quidquid enim horum est, et unum aliquid est. »*

CAP. XLII.

Item idem in libro xv de sancta Trinitate (cap. 17) : *Quod sanctus Spiritus procedat a Patre et Filio. « Nescio cur non sicut sapientia et Pater dicatur et Filius et Spiritus sanctus, et simul omnes non tres, sed una sapientia, etc., usque ad, Trinitatis ista distinctio. »*

CAP. XLIII.

Item idem in eodem libro (cap. 26) : *« Deinde in illa summa Trinitate, quæ Deus est, intervalla temporum nulla sunt, per quæ possit ostendi, aut saltem requiri, utrum prius de Patre natus sit Filius, et postea de ambobus præcesserit Spiritus sanctus, etc., usque ad, propter dilectionem Dei. »*

CAP. XLIV.

Item idem in eodem libro (*ibid. et cap. 27*): « Nunquid ergo possumus quærere utrum jam processerat de Patre Spiritus sanctus quando natus est Filius, an nondum processerat, et illo nato de utroque processit ubi nulla sunt tempora, etc., usque ad, videatur mente quod tenetur fide. »

CAP. XLV.

Item S. Augustinus : *Quod Spiritus sanctus sit in Patre et Filio*, sic dicit in libro quem scripsit contra quinque hæreses, id est, Paganos, Judæos, Manichæos, Sabellianos, et Arianos. « Diximus de Patre et Filio quod potuimus et quantum potuimus, si tamen aliquid digne potuimus. De Spiritu sancto tacuimus, sed non eum præterivimus. Quidquid enim de Patre et Filio diximus, de Spiritu sancto diximus. Est enim in illis et cum illis unus et verus Deus; non minor aut tertius Deus. Quid adhuc dicam fatigatis fatigatus? Qui Spiritum sanctum a Patre et Filio æternitate et substantia, vel communione separat, eumque negat Spiritum esse Patris et Filii, plenus est spiritu immundo, vacuus est Spiritu sancto. Ideo enim dicitur, *Deus charitas* (*Joan. iv, 8*), quia partibus non dividit unitatem, sed ineffabiliter coagulat Trinitatem. Ipsa est enim Trinitas unus Deus, turris fortitudinis a facie inimici, qui in se credentes custodit in sæcula sæculorum, Amen. »

CAP. XLVI.

Item Augustinus in disceptatione quam habuit contra Pascentium comitem Arianorum, presente Laurentio, iudice electo ab utrisque partibus (*epist. 178 in medio*). « Ecce quid est homousion, quod exprobratur injuste? Non enim verbum solum, sed et res in verbo est, nec solus sermo sonans auribus, sed substantia una est Dei credenda in mentibus. Si enim in hominibus credentibus in se totus Deus credendus est habitare, quomodo Filium totum in se Pater, aut Filius Patrem non credatur excipere? Ac per hoc ipse in Patre, et Pater in eo manet, et ex Patre vel Filio sanctus credendus est Spiritus non solum processisse, sed semper ad peragenda opera Trinitatis omnino procedere. »

CAP. XLVII.

Item S. Augustinus : *Quod Spiritus sanctus procedat a Patre et Filio*, in libro secundo (*imo lib. III, cap. 17*), quem scripsit contra Maximinum hæreticum, sic ait : « Magnum aliquid sane tibi dicere videris, quia dicis, Filius erat in principio antequam aliquid esset, Pater vero ante principium. Ubi legisti ut hoc crederes? Unde præsumpsisti ut hoc diceres, ubi nec auctoritas ulla nec ratio est? Quid est enim ante principium, quandoquidem quidquid

^a In libro de Incarnatione. Nullum nunc novimus Augustini tractatum de Incarnatione; nam eos libros de Incarnatione, qui inter Opera S. Augustini editi sunt, satis constat alterius cujusdam esse scriptoris. In quibus cum non reperitur hoc capitulum, nemini dubium esse debet quin fragmentum sit operis cu-

A ante esset, hoc esset principium? Si ergo Pater ante principium est; ante se ipsum est; quia et ipse principium est. Quid est autem : *In principio erat Verbum* (*Joan. i, 1*), nisi in Patre erat Filius? Et ipse Filius interrogatus a Judæis quis esset, respondit : *Principium qui et loquor vobis* (*Joan. viii, 24*). Pater ergo principium non de principio, Filius principium de principio. Sed utrumque simul, non duo, sed unum principium. Sicut Pater Deus et Filius Deus, ambo autem simul, non duo dii sed unus Deus. Nec Spiritum sanctum de utroque procedentem negabo esse principium, sed tria hæc simul sicut unum Deum, ita unum dico esse principium. »

CAP. XLVIII.

Item idem in eodem libro : « Quæris a me : si de substantia Patris est Filius, de substantia Patris est etiam Spiritus sanctus, cur unus Filius sit, et alius non sit Filius? Ecce respondeo, sive capias, sive non capias. De Patre est Filius, de Patre est Spiritus sanctus, etc., usque ad, sed inde est unde procedit. »

CAP. XLIX.

Item S. Augustinus ^a, in libro de Incarnatione Domini : « Spiritum quoque sanctum non ingentum neque genitum, sed ex Patre Filioque procedentem, eo quod Patris et Filii sit Spiritus, et ipse consubstantialis et coæternus ambobus, nec alium fuisse Spiritum sanctum quem insufflans dedit, et alium quem post ascensionem suam misit. Unus enim Spiritus Dei, Spiritus Patris et Filii, Spiritus sanctus, idem Deus qui operatur omnia in omnibus. Ita ut perfecta credatur Trinitas propter proprietatem personarum, et unus Deus propter inseparabilem Trinitatem. »

CAP. L.

Item S. Augustinus ^b, in libro Expositionis fidei ad Petrum : « Sicut ergo nec Filius posterior aut minor est Patre, ita nec Spiritus sanctus posterior aut minor est Filio, etc., usque ad, Græci οὐρίαν vocant. »

CAP. LI.

Item idem in eodem opere post pauca : « In illa igitur sancta Trinitate, quod ideo a nobis repetitur, ut vestro cordi tenacius infigatur, unus est Pater qui solus essentialiter de seipso unum Filium genuit, et unus Filius, qui de uno Patre solus est essentialiter natus; et unus Spiritus sanctus, qui solus essentialiter de Patre Filioque procedit. Hoc autem totum una persona non posset, id est et gignere se, et nasci de se, et procedere de se. Quia igitur aliud est genuisse quam natum esse, aliudque procedere quam genuisse vel natum esse, manifestum est, quoniam alius est Pater, alius est Filius, alius est Spiritus sanctus. »

jusdam deperditi.

^b In libro expositionis. Nunc omnes norunt ejus expositionis scriptorem fuisse non Augustinum, sed Fulgentium, cujus inter Opera edita est anno 1684, pag. 502.

CAP. LII.

Item idem in eodem opere (cap. 2) : « Neque enim in illa Trinitate proprium esset solius Patris, quod non est natus ipse, sed unum Filium genuit; neque enim proprium solius Filii, quod non genuit ipse, sed Patris essentia natus est: neque enim proprium Spiritus sancti, quod nec natus ipse nec genuit, sed solus de Patre Filioque incommutabili æternitate procedit. »

CAP. LIII.

Item idem in ipso opere post pauca (cap. 11) : « Firmissime et nullatenus dubites eundem Spiritum sanctum qui Patris et Filii unus Spiritus est, de Patre et Filio procedere, etc., usque ad, quia de ejus ore procedit. »

CAP. LIV.

Hormisdas papa Romanæ Ecclesiæ : *Quod Spiritus sanctus a Patre Filioque procedit*, sic dicit in epistola quam ad Justinum imperatorem misit adversus Nestorii et Eutychetis blasphemias (*Epist. LXXVI*) : « Adoremus Patrem et Filium et Spiritum sanctum, indistinctam distincte, incomprehensibilem et innarrabilem substantiam Trinitatis : ubi etsi admittat numerum ratio personarum, unitas tamen non admittit essentialis separationem. Ita tamen ut servemus divinæ propria unicuique personæ, ut ne personis divinitatis singularitas denegetur, nec ad essentiam hoc quod est proprium nominum transferatur. Magnum est, sanctum et incomprehensibile mysterium Trinitatis, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, Trinitas indivisa; et tamen notum est quia proprium est Patris generare Filium, proprium Filii Dei, ut ex Patre Patri nasceretur æqualis, proprium Spiritus sancti ut de Patre et Filio procederet sub una substantia deitatis. »

CAP. LV.

Leo, papa Romanæ Ecclesiæ : *Quod Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat*, sic dicit in epistola quam misit ad Turibium Asturicensem episcopum (*epist. 93, c. 1*) : « Primo itaque capitulo demonstratur, quam impie de Trinitate divina sentiant, qui Patris et Filii et Spiritus sancti unam atque eandem asserunt esse personam, tanquam idem nunc Pater, nunc Filius, nunc Spiritus sanctus nominetur; nec alius sit qui genuit, alius qui genitus est, alius qui de utroque procedit, et singularis unitas in tribus quidem vocabulis, sed non in tribus sit accipienda personis. Quod blasphemiarum genus de Sabellii opinione sumpserunt. »

CAP. LVI.

Gregorius, papa Romanæ Ecclesiæ : *Quod Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat*, in homilia 26 sic dicit : « Itaque dicitur : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* (*Joan. xx, 21*), id est ea charitate vos di-

^a *Essentia separationem*. Sic maluimus ex editis, quam quod antea legebatur, *essentiam*.

^b *Fulgentius*. Nihil ex istis Fulgentii libris exstat

A tigo cum inter scandala persecutorum mitto, quam me charitate Pater diligit, quem venire ad tolerandas passiones fecit. Quamvis mitti etiam juxta naturam divinitatis possit intelligi. Eo enim ipso a Patre Filius mitti dicitur, quo a Patre generatur. Nam sanctum quoque Spiritum qui, cum sit æqualis Patri et Filio, non tamen incarnatus est, iisdem se Filius mittere perhibet et dicens : *Cum venerit Paracletus quem ego mitto vobis a Patre* (*Joan. xv, 26*), etc., usque ad, debeat ad amorem Domini. »

CAP. LVII.

Item idem in libro *Moralium secundo* (cap. 27) : « Si prophetiæ Spiritus prophetis semper adesses, David regi de templi constructione consulenti, nequaquam Nathan propheta concederet, quod post paululum negaret. Unde bene in Evangelio scriptum est : *Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, hic est qui baptizat* (*Joan. i, 33*). In cunctos namque fideles Spiritus venit, sed in solo mediatore singulariter permanet; quia ejus humanitatem nunquam deseruit, ex cujus Divinitate procedit. In illo igitur manet, qui solus et omnia et semper potest. »

CAP. LVIII.

Item idem in eodem libro post pauca (cap. 28) : « In his igitur donis sine quibus ad vitam perveniri non potest, Spiritus sanctus sive in prædicatoribus suis, seu in electis omnibus semper manet, etc., usque ad, manet ad cuncta. »

CAP. LIX.

Item idem in libro quinto (cap. 26) : *Quod Spiritus sanctus de Patre procedat, et de eo quod est Filii accipiat, ubi intelligitur et ab eo procedere*. « Et vocem quasi auræ lenis audivi (*Job iv, 16*). Quid enim per vocem auræ lenis, nisi cognitio Spiritus sancti designatur? qui de Patre procedens, et de eo quod est Filii accipiens, nostræ tenuiter notitiæ infirmitatis insunditur, etc., usque ad, illuminando perturbat. »

CAP. LX.

Fulgentius ^b : *Quod solus Pater genuerit Filium, solus Filius a Patre genitus sit, solus Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat*, in libro tertio quem scripsit contra Fabianum, sic dicit : « Veraciter quippe profiteremur solum Patrem genuisse, solum Filium de Patre natum esse : veraciter etiam dicimus solum Spiritum sanctum de Patre Filioque procedere. »

CAP. LXI.

Item idem in libro quinto contra eundem Fabianum : « Ecce in quantum potui, licet breviter, reddidi rationem, qua unum Deum dicamus Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et in ipsa imagine Dei ostendi quoddam divinæ agnitionis indicium. In qua quidem imagine, memoria, intelligentia et voluntas

preter hæc fragmenta, quæ Theodulfus etiam descripsit in libro de Spiritu sancto.

non habent singulas propriasque personas. Imago A quippe est ista non nata, sed facta; non genita, sed creata. Ad hoc utique, ut sicut in ista una imagine invenitur quædam discretio vocabulorum, sic in illa una divinitate cognoscatur discretio personarum; et naturalis unitas ostendat unum Deum esse Patrem et Filium, et Spiritum sanctum; personarum vero proprietas demonstret alium esse Patrem, alium Filium, alium Spiritum sanctum. Alium autem Patrem, non eo quod Deus est, sed eo quod Pater est; et alium Filium, non eo quod Deus est, sed eo quod Filius est; alium quoque Spiritum sanctum, non eo quod Deus est, sed eo quod et Patris et Filii Spiritus est. Alium ergo Patrem, quia genuit; alium Filium, quia de Patre natus est; et alium Spiritum, quia de Patre Filioque procedit. Non tamen alium B Deum Patrem, et alium Deum Filium, et alium Deum Spiritum sanctum; sed unum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Non enim confundit unitas Trinitatem, nec Trinitas separat unitatem; quia quod in personarum proprietate discernitur, hoc unum naturaliter essentiæ unius communione monstratur. »

CAP. LXII.

Item idem in libro VII ejusdem operis : « Non enim loquetur a semetipso; sed quæcunque audiet loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis (Joan. XVI, 13). Ecce primum ostendit non esse alia Spiritus sancti, quam quæ sunt Filii. Deinde ut ostenderet omnia sua esse quæ Patris sunt, adjecit : Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt : propterea dixi; quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Illud igitur primitus attendamus quod ait : Non enim loquetur a semetipso, sed quæcunque audiet loquetur. C Quis autem comprehendat qualis sit illius simplicis naturæ locutio, vel qualis auditio, ubi non est aliud audire quam esse? Audit itaque Spiritus sanctus quæcunque Pater et Filius dicit, et hæc eadem similiter facit. In illa enim natura, ubi est summa et vera simplicitas, in eo Filius videt quod Pater facit, Spiritus sanctus audit quod cum Patre Filius dicit, quia communione naturalis essentiæ, et Filius de Patre natus exstitit, et Spiritus sanctus de Patre Filioque procedit. Hoc igitur est Spiritui sancto audire, quod est de natura Patris Filiique procedere : et hoc est loqui, quod est per gratiam nostris cordibus ineffabiliter intimare. »

CAP. LXIII.

Item idem in eodem libro : « Et non rapit eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est : et nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego et Pater unum sumus (Joan. X, 28). Hæc est ergo vox quam oves ejus audiunt : quæ scilicet in eo quod nemo rapit de manu Filii, neque de manu Patris, unam virtutem Filii et Patris intelligunt; et audientes ab eo quia ipse et Pater unum sunt, unitatem veram in Patre et Filio essentiæ na-

PATROL. CXXI.

turalis agnoscunt. Hæc est vox Filii, hæc est locutio Spiritus sancti, quia de natura Patris natus est Filius, et exinde procedit Spiritus sanctus. Hoc etiam a Patre et Filio Spiritus sanctus audit, quia de Patre et Filio communis divinitatis æqualitate procedit. Non ergo Spiritus sanctus loquitur a seipso, quia non est a seipso, sed de Patre et Filio habet naturalem locutionem, unde naturaliter procedens habet originis veritatem. Ad hoc utique pertinet quod ait : Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Omnia quæ habet Pater mea sunt : propterea dixi, quia de meo accipiet. Quam bene veritatem doctrinæ suæ veritas ipsa servavit ! Si enim hoc non dixisset, quasi suum esse tantum Spiritum ostendisset; sed dicens : Omnia quæ habet Pater mea sunt : propterea dixi, quia de meo accipiet, ipsum Spiritum sanctum unum esse ostendit et Patris et suum. Cujus intelligentia dicens : Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittit Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia quæcunque dixero vobis. Pater mittit, sed in nomine Filii mittit : Spiritus missus a Patre docet, sed Filius dicit. Hoc etiam illo demonstratur loco, ubi Dominus dicit : Cum autem venerit Paracletus quem ego mittam in vos a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit. Ecce hic paracletum quem mittit Pater in nomine Filii, ipsum mittit Filius a Patre : mittit autem a Patre Spiritum veritatis. Mittit ergo a Patre Spiritum suum, quia ipse est veritas; mittit eum Pater in nomine Filii, quia unus Spiritus est Patris et Filii. Mittit eum Filius a Patre, quia sic procedit a Filio, sicut procedit a Patre. Idem quoque Spiritus Patris, qui Spiritus est veritatis. De Filio ergo accepit, et omnia quæ habet Pater, Filii sunt, quæ Spiritus sanctus accepit : quia non de solo Patre, nec de solo Filio, sed simul de utroque procedit. Hoc autem vocabulum processionis de Patre nulli creaturæ invenitur indultum, ut proprietas ista processionis solius esse demonstretur essentiæ naturalis. Legimus enim Filium de Patre genitum, et quamvis in eo quod unigenitus dicitur, in solo naturalis generatio demonstratur, tamen propter gratiam adoptionis nos quoque Deus Pater voluntarie genuit verbo veritatis. Unigenitus igitur unus et solus est de Patris essentia Filius natus; sed et nos per adoptionem et filii Dei dicimur, et de Deo nati, beato Evangelista dicente : Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt (Joan. I, 12). Cum ergo nosset Dei filios, et de Deo genitos, et de Deo natos divinis ostendatur eloquiis, processionis tamen de Deo vocabulum nemo potest creaturæ cuiquam docere concessum. Quid ita, nisi quia unigenitum Filium posset naturalis nativitas verum Deum ostendere, eumque non adoptivum, nec diversæ naturæ, sed consubstantialem Patri sine dubitatione monstrare. Procedere autem de Deo ideo nulla creatura dicitur, ut ille qui procedit de Patre et Filio, sic

esse credatur Deus, sicut est Pater et Filius; solius est enim Spiritus sancti de Patre et Filio proprietatis ista processionis, cujus est cum Patre et Filio natura communis. De Patre quippe ac Filio procedit, sed non recedit; nec est in aliquo minor aut subditus, qui de Patre immenso, ac de immenso Filio inseparabiliter et unus procedit et totus. Sic igitur ei non potest imperari quod mirabiliter operatur. »

CAP. LXIV.

Item idem in libro VIII ejusdem operis: « Filius est igitur a Patre missus, non Pater a Filio, quia Filius est a Patre natus, non Pater a Filio. Similiter etiam Spiritus sanctus a Patre et Filio legitur missus, quia a Patre Filioque procedit. Sed quia non uno modo in Scripturis sanctis dicitur missio, propterea in sacramento incarnationis non solum a Patre, verum etiam ab Spiritu sancto missus est Filius, quia mediator Dei et hominum homo Christus Jesus totius est Trinitatis operatione plasmatus. Alio autem modo mittitur a Patre et Filio Spiritus sanctus, quia naturaliter a Patre Filioque procedit. Mittitur enim a Patre et Filio et Spiritus sanctus, cum ab ipsa Trinitate uno Deo gratiæ spiritualis donatur effectus. »

CAP. LXV.

Item idem in libro IX ejusdem operis: « Deum itaque Patrem non totius Trinitatis, sed Filii et Spiritus sancti fatemur auctorem; de quo habet et unigenitus Filius æternæ nativitatis, et Spiritus sanctus æternæ processionis originem. Unitas autem naturalis, creatorem Filium de creatore Patre naturali nativitate insinuat exstitisse, et creatorem Spiritum sanctum de Patre Filioque procedere. »

CAP. LXVI.

Item idem in libro X ejusdem operis: « Expleta vero confessione veræ Divinitatis, veræque humanitatis unici Filii Dei, confitemur nos credere in Spiritum sanctum, qui est unus Spiritus Patris et Filii, de Patre Filioque procedens, in Patre Filioque naturaliter manens, de Patre ac Filio unius Deitatis habens naturaliter veritatem. »

CAP. LXVII.

Item idem, ut ostenderet Spiritum sanctum æqualem Patri et Filio, eundem Spiritum sanctum et a Patre et a Filio, et Filium a Patre et Spiritu sancto missum esse testatur in libro secundo quem scripsit ad Thæsemundum regem (Lib. II ad Monimum, c. 6): « Jam nunc etiam illa nobis est de Spiritus sancti missione quæstio revolvenda, etc., usque ad quam localis adventus. »

CAP. LXVIII.

Isidorus, Spalensis episcopus, in libro secundo Officiorum (cap. 23) inter cætera sic dicit: « Hæc est autem post apostolicum Symbolum certissima fides, quam doctores nostri tradiderunt, ut profiteamur Patrem et Filium et Spiritum sanctum unius

essentiæ, ejusdemque potestatis et sempiternitatis, unum Deum invisibilem; ita ut singulis personarum proprietate servata, nec substantialiter Trinitas dividi, nec personaliter debeat omnino confundi. Patrem quoque confiteri ingentium, Filium genitum, Spiritum autem sanctum nec genitum nec ingentium, sed ex Patre et Filio procedentem; Filium a Patre nascendo procedere, Spiritum vero sanctum procedendo non nasci. »

CAP. LXIX.

Isidorus in libro septimo Etymologiarum (cap. 3): « Quod Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat, sic dicit: « Spiritus sanctus ideo prædicatur Deus, quia ex Patre Filioque procedit, etc., usque ad hic non est ejus. »

CAP. LXX.

Item idem in eodem opere post pauca (cap. 4): « Pater igitur et Filius et Spiritus sanctus Trinitas et unitas. Idem etenim unum, idem et tria. In natura, unum, in personis tria. Unum propter majestatis communionem, tria propter personarum proprietatem. Nam alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus, sed alius, non quidem aliud: quia pariter simplex, pariterque incommutabile bonum et coæternum. Pater solus non est de alio; ideo solus dicitur ingentium. Filius solus de Patre est natus, ideo solus appellatur genitus: Spiritus sanctus solus de Patre et Filio procedit, ideo solus jam amborum nuncupatus Spiritus. »

CAP. LXXI.

Item idem in libro Differentiarum (lib. II, cap. 3): « Inter personam Patris et Filii et Spiritus sancti ita secernitur, quod Pater nec factus nec natus est; Filius natus non factus, Spiritus vero sanctus nec natus nec factus, sed ex Patre procedens, etc., usque ad finem capituli. »

CAP. LXXII.

Item idem in libro Sententiarum (lib. I, cap. 17): « Spiritus sanctus creator est, sicut Pater et Verbum, testante propheta: Spiritus Domini fecit me, et in spiraculum omnipotentis vivificavit me (Job XXXIII, 4). Spiritus sanctus Patris et Filii est; et inde unum sunt Pater et Filius; quia nihil habet Pater quod non habeat Filius. Non enim res una et duorum consubstantialis poterit simul ab eis procedere, et simul inesse, nisi unum fuerint a quibus procedit. »

CAP. LXXIII.

Prosper in libro de Vita contemplativa (sive Iulianus Pomerius lib. I, cap. 18 et 19): « Quod Spiritus sanctus a Patre, et Filio procedat, sic docet: « At cum non solum secundum Apostolum nos oporteat formam præbere fidelibus, sed etiam eos ipsos fideles qui nobis divinitus instituendi commissi sunt instruere debeamus, de Patre quomodo solus accipiatur ingentium; de Filio quomodo solus dicatur genitus; et de Spiritu sancto quomodo ex Patre et Fi

lio procedens, nec ingenuus possit dici nec genitus. A Qualiter ista tria unum sint, et hoc unum non dividatur, sed distinguatur in tria, » etc., usque ad bene agat.

CAP. LXXIV.

Vigilius, Africanus episcopus [al., Vigilius sive Virgil. Trident. episc., l. 1], Spiritum sanctum a Patre Filioque procedere his verbis demonstrat in libris quos scripsit Constantinopoli in defensionem tomii Leonis papæ contra Eutylianistas : « Similiter nobis et de Trinitate quæstionem aliquam movent, ut quia sunt quædam propria Patris, quæ nec ad Filium, nec ad Spiritum sanctum pertineant; et sunt quædam propria Filii, quæ nec ad Patrem nec ad Spiritum sanctum pertineant, et sunt etiam Spiritus sancti nonnulla propria, quæ nec ad Patrem, nec ad Filium pertinere monstrantur, tres a se invicem separatos criminantur catholicos credere deos. Sed ne forsitan inopinata quæstione turberis, adverte per singula suscepti hominis dispensationem, nec ad Patrem nec ad Spiritum, sed ad solum pertinere Filium. Proprie enim Filius non Pater, de Virgine natus est. Rursus illa quæ super eum audita est vox, *Hic est Filius meus dilectus*, nec ad Filium nec ad Spiritum sanctum, sed ad Patrem pertinet solum. Item columbæ species quæ in Jordane apparuit, et ignearum linguarum multipertita distributio, proprie ad sancti Spiritus personam pertinere monstratur. Sed ne adhuc de his proprietatibus dubites, audi manifestius. Proprium Patris est genuisse, et proprium Filii est natum fuisse; proprium vero est Spiritui sancto de Patre Filioque procedere. Nec omnino reciprocatur in aliam personam, quod est unicuique personæ specialiter proprium. Si ergo hæ tres personæ habentes singule proprietates suas, quibus significantius distinguantur, non quibus separantur, unus est Deus, quomodo Filius salva utriusque naturæ proprietate non est unus Christus? »

CAP. LXXV.

Proclus, Constantinopolitanus episcopus, in epistola ad Armenios adversus hæreticos destinata Spiritum sanctum ab essentia deitatis inseparabiliter procedere his verbis edocet : « Fugiamus itaque consilia seductionis, fluentia hæreticorum dico pernicioso, Deoque inimica contagia, Arii vesania, qui Trinitatem inseparabilem substantiis dividit; Eunonii audaciam, qui naturam incomprehensibilem scientiam humanitatis includit; Manichæi et Macedonii rabiem, qui sequestrat ab essentia Deitatis Spiritum sanctum, ut separabiliter procedentem. »

CAP. LXXVI.

Agnellus in epistola ad Menium, quod Spiritus sanctus a Patre procedat et Filio sic docet : « Ideo ex Patre Filius, ex Patre et Filio procedit Spiritus sanctus. Nec, ut quidam dicunt, duos habet Deus Filios Christum et Spiritum sanctum, sed habet Filium invisibilem, sicut ipse invisibilis est; qui ut esset vi-

sibilis, corpus nostræ fragilitatis assumpsit : non ut invisibilis esse cessaret, sed ut in ipso Christo invisibilis incredulis permaneret. Nam, cum dicit : *Beati oculi qui nunc vident quæ vos videtis* (Luc. x, 23) : ergo beati erant Judæi omnes, et hi qui eum crucifixerunt; de quibus per David dicit : *Ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me* (Psal. xxi, 18). Vides ergo quia invisibilis Pater perseverat, et mente cernitur pura et credula. Ergo invisibilis Pater, invisibilis Filius, invisibilis Spiritus sanctus. Et ut ad hoc te revocem, unde factum est ut hoc de fragili homine doceamus, tria hæc invisibilia, et indivisa, et in unum conglomerata, et virtutis efficacia redundantia, id est vocem genitricem verbi, ex verbo vero simul cum voce procedente efficaciam, quæ faciat alterum consulem fieri, alterum trucidari : dic mihi, Ariane, ista tria unum sunt an non? Si unum non sunt, divide vocem a verbo, et efficaciam a voce et verbo. Quod si hoc in fragili homine ita unum sunt tria, vox, et verbum, et efficacia, ut tres quidem personæ sint, sed una subsistendi potentia : in homine fragilissimo, ut diximus, hæc sit tanta potentia, quanto magis in omnipotentia Dei ita est, ut sit Pater omnipotens genitor Filii, et ex Patre et Filio procedens virtus, qui est Spiritus sanctus. »

CAP. LXXVII.

Cassiodorus, in expositione Psalmi l., quod Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat sic dicit : « *Redde mihi latitiam salutaris tui, et Spiritu principali confirma me* (Psal. l, 14). Nec incassum putemus quod vir sanctus et cordis illuminatione radiatus tertio Spiritum nominavit, nisi quia individua Trinitati devotus, concedi sibi ab ea veniam postulavit. Spiritus enim quantum ad essentiam divinitatis, et Pater et Filius et Spiritus sanctus recte unus dicitur Deus, sed pro distinctione personarum, proprium est Patri quod naturaliter sine initio ante sæcula genuit Filium; proprium est Filio quod naturaliter a Patre generatus est; proprium est Spiritui sancto quod a Patre et Filio procedit, quia ineffabili charitate atque cooperatione eorum consubstantialis æternitas et potestas omnia facit quæ vult in cælo et in terra, » etc., usque ad breviter de æternitate disseruit.

CAP. LXXVIII.

Item idem in psalmo sexagesimo primo : « *Ab ipso enim salutare meum*, id est unigenitus Filius, qui recte credentibus salutaris existit. Ab ipso enim cum dicitur, Filius significatur. Hæc enim propria, unus Deus sancta Trinitas habet, quod Pater ingenitus, Filius genitus, Spiritus sanctus a Patre et Filio procedit, » etc., usque ad mirabili veritate monstravit.

CAP. LXXIX.

Alcuinus in libro primo de Fide sanctæ Trinitatis (cap. 6) : Quod Spiritus sanctus communis est Patris et Filii Spiritus : « Ergo hoc donum Dei, id est Spiritus sanctus qui de Patre et Filio æqualiter procedit, ineffabilis quædam Patris Filioque communio est,

Et ideo fortasse sic appellatur, quia Patri et Filio potest eadem appellatio convenire. Nam hoc ipse proprie dicitur, quod illi communiter dicuntur. Quia et Pater Spiritus, et Filius Spiritus; et Pater sanctus, et Filius sanctus recte dicitur. Ergo ut nominibus junctis, quæ separatim utriusque personæ conveniunt, utriusque communio proprie significetur, vocatur sanctus Spiritus, qui est tertia in sancta Trinitate persona, Patri et Filio per omnia æqualis, co-æternus et consubstantialis. Et hæc Trinitas unus est Deus, solus bonus, magnus, æternus, omnipotens. Ipse sibi unitas, deitas, magnitudo, bonitas, omnipotentia, et quidquid ad se substantialiter dicitur. Non ita in relativis vocabulis intelligendum est vel dicendum; quia dici non potest, Pater sibi Pater, vel Filius sibi Filius, vel Spiritus sanctus sibi Spiritus sanctus, sed hæc relativa vocabula ad aliam procul dubio personam referri debent.

CAP. LXXX.

Item idem in eodem (cap. 12): « Spiritus sanctus itaque hoc habet proprium quod ex Patre et Filio æqualiter procedit, » etc., usque ad omnipotentia et æternitate.

CAP. LXXXI.

Item idem in eodem (cap. 15): « Spiritus siquidem sanctus nec ingenuus, nec genitus alicubi dicitur, » etc., usque ad, procedat Spiritus sanctus.

CAP. LXXXII.

Item idem in libro secundo (cap. 9): « Sunt hæc tria æternaliter tria. Quod ingenuum est Pater est solus, qui a nullo esse habet quod est nisi a seipso. Quod genitum est Filius est, cui a Patre est esse quod est. Quod vero nec ingenuum est, nec genitum, Spiritus sanctus est, cui est esse a Patre et Filio procedere. Et hæc tria Trinitas est vera, consubstantialis et coæterna. »

CAP. LXXXIII.

Item idem in libro secundo (cap. 11): « In Christo autem secundum catholicæ fidei veritatem, in unitate personæ simul et deitatem fatemur, et animam rationalem et carnem. In quo tamen deitas Spiritum accipere non potuit, quia secundum deitatem Pater et Filius et Spiritus sanctus unus est Deus. Non ergo potuit Spiritum sanctum divinitas Filii accipere, cum ipse Spiritus sanctus sic procedat a Filio, sicut procedit a Patre, et sic detur a Filio sicut datur a Patre. »

CAP. LXXXIV.

Item idem in libro secundo (cap. 19): *De unitate Spiritus sancti cum Patre et Filio*: « Spiritus itaque sanctus sicut Pater et Filius plenus est Deus et perfectus, imo unus Deus cum Patre et Filio atque una substantia, sicut supra memoravimus, » etc., usque ad ubi vult spirat.

CAP. LXXXV.

Item idem in libro secundo (cap. 20): « Spiritus sanctus in eadem unitate substantiæ et æqualitate

A cum Patre et Filio consistit, » etc., usque ad finem capituli.

CAP. LXXXVI.

Item idem in eodem (cap. 21): *Cur idem Spiritus sanctus bis a Deo Christo datus sit*. « Absque dubitatione ideo Spiritus sanctus bis datus est, ut commendarentur duo præcepta charitatis, » etc., usque ad finem capituli.

CAP. LXXXVII.

Item idem in libro III: *Quomodo missio sancti Spiritus sit intelligenda*. « Sicut enim a Patre Spiritus sanctus mittitur, ita et a Filio, » etc., usque ad finem capituli.

CAP. LXXXVIII.

B Item in Fide ipsius Alcuini: « Credimus sanctam Trinitatem, id est, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum Deum omnipotentem, unius substantiæ, unius essentiæ, unius potestatis; Creatorem omnium creaturarum. A quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Patrem a se ipso non ab alio, Filium a Patre genitum, Deum verum de Deo vero, lumen verum de lumine vero, non tamen duo lumina, sed unum lumen Spiritum sanctum a Patre et Filio æqualiter procedentem, consubstantialem, coæternum Patri et Filio. »

CAP. LXXXIX.

Item idem Alcuinus in propositis quæstionibus de sancta Trinitate (resp. ad interrog. 2): « Proprium est Patris, quod solus est Pater, et quod ab alio non est nisi a se. Proprium est Filii, quod a Patre genitus est, solus a solo coæternus et consubstantialis genitus. Proprium est Spiritus sancti, quod nec ingenuus est, sed a Patre et Filio æqualiter procedens. »

CAP. XC.

Prudentius in libro contra Marcionitas metro heroico (in perorat. Hamartigenia):

O Dee cunctipotens animæ dator, o Dee Christe,
Cujus ab ore Deus substitit Spiritus unus.

CAP. XCI.

Item idem in libro Hymnorum metro iambico (hymn. ante somnum):

O Trinitatis hujus,
Vis una lumen unum,
Deus ex Deo perennis,
Deus ex utroque missus.

CAP. XCII.

Item idem in libro Hymnorum metro choriambico, quod Asclepiadeum nominatur (Hymn. ad incensum cerei Paschalis):

Inventor rutili dux bone luminis,
Qui certis vicibus tempora dividis,
Merse sole chaos ingruit horridum,
Lumen redde tuis, Christe, fidelibus.

Per Christum genitum, summe Pater, tuum,
In quo invisibilis stat tibi gloria,

Qui noster Dominus, qui tuus unicus
Spirat de patrio corde Paracletum.

Per quem splendor, honor, laus, sapientia,
Majestas, bonitas, et pietas tua,
Regnum continuat nomine triplici
Textens perpetuis sæcula sæculis.

CAP. XCIII.

Item in Fide catholica, quam die dominica decantat ad missam universalis Galliarum Ecclesia, sic canitur inter cætera : « Credo et in Spiritum sanctum Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per prophetas »

CAP. XCIV.

Item Isidorus in Fide catholica inter cætera sic dicit (*Lib. de Ordine Creaturarum*, cap. 1) : « Deus unus omnipotens, sancta Trinitas Pater et Filius et Spiritus sanctus. Pater ergo omnipotens ex nullo originem ducit, et ipse origo divinitatis est, a quo Filius Deus omnipotens genitus sine tempore est, non quippe creatus est, quia Deus est. Cui, præter quod Filius est, in divinitate totum est commune Patris in æternitate, in voluntate, in potestate, in sapientia. Sic et Patri, præter quod Pater est, totum est commune Filii. Spiritus sanctus est Deus omnipotens, nec genitus est, quia non est Filius, nec creatus, quia non est creatura, sed ex Patre procedit et Filio. Cui, præter quod Spiritus sanctus est, totum commune est Patris et Filii; quia non qui Pater est, Filius aut Spiritus sanctus in persona hic est, nec qui Filius est, Pater aut Spiritus sanctus hic est, nec qui Spiritus sanctus est, Pater aut Filius hic est, sed in essentia quod Pater est, et Filius, et Spiritus sanctus hoc unum est. Et quod Filius est, Pater et Spiritus sanctus hoc est. Et quod Spiritus sanctus est, Pater et Filius hoc est, sed non triplex in illa Trinitate deorum numerus est. Salva enim separatione personarum totum commune divinitatis est. »

CAP. XCV.

Testimonia sanctorum Patrum contra eos qui profana intentione munditiam ministrorum Christi oppugnare contendunt, quam pulchra virgo et vera mater Ecclesia non habens maculam aut rugam, vel aliquid huiusmodi, semper sibi obsequi illibate delegit.

Vox tonitruī Paulus ita de munditia prosequitur, cum vulgaribus conjugium permetteret : *Unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat. Hoc, inquit, dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Volo autem omnes homines esse sicut meipsum, sed unusquisque proprium habet donum ex Deo. Alius quidem sic, alius vero sic. Dico autem non nuptis et viduis, bonum est illis si sic manserint sicut et ego (I Cor. vii, 2, 6).* Et idem post pauca in eadem Epistola ad Corinthios prima : *Consilium autem do tanquam misericordiam consecutus a*

A Domino ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse (Ibid., 25). Subauditur, ut ita sit continens sicut ego. Et item post pauca : *Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quomodo placeat uxori. Si autem hanc castimoniam laicis hortando suadet, multo magis ministris Ecclesiæ eandem inesse desiderat. Item Apostolus ad Galatas : Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc enim invicem sibi adversantur, ut non quæcunque vultis illa faciatis; quod si spiritu ducimini, non estis sub lege (Gal. v, 16).*

B Et item : Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, lenitas, continentia, castitas : adversus huiusmodi non est lex (Ibid., 22). Et item : *Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus (Ibid., vers. 25).* Cum autem de magno pontifice Christo ad Hebræos dixisset : *Talis enim decebat ut nobis esset pontifex sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus et excelsior cælis factus (Hebr. vii, 26) :* hanc castitatis munditiam cunctis sacerdotibus et ministris Ecclesiæ servandam proposuit. Et si talia in sæcularibus laudantur, abundantius in ecclesiasticis honestiora esse videntur. Item Paulus ad Colossenses : *Mortificate, inquit, membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam (Coloss. iii, 5)*

C Addit etiam : Propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis. In quibus et vos fuistis aliquando cum viveretis in illis. Nunc autem deponite et vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Ad hæc augmentanda Dei Filius concludens imperat : Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris (Luc. xii, 35). Et Paulus : *Bonum est mulierem non tangere (I Cor. vii, 1),* videlicet quasi in tactu statim periculum pro foribus adesset. Si carnalibus est a tactu temperandum et cavendum, instantius spiritalibus ab amplexu illicito perpetualiter abstinendum. Item Paulus : *Fornicatio autem et omnis immunditia aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos; aut turpitudine, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad rem pertinet, sed magis gratiarum actio. Hec enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei (Ephes. v, 3).* Et paulo post : *Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino; ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate et iustitia et veritate (Ibid., 8).* Illis et aliis quamplurimis auctoritatibus pudicitia mentis et corporis usque ad cælos extollitur.

CAP. XCVI.

In Nicæno Concilio, *de subintroductis mulieribus* (can. 3, ex prima edit.) : « Interdixit per omnia ma-

gna synodus, non episcopo, non presbytero, non Diacono, nec alicui omnino qui in clero est, licere subintroducendam habere mulierem, nisi forte matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas quæ suspensiones effugiunt. Hoc autem Nicænum concilium beatus Ambrosius in libro de Trinitate (*In fine proœmii l. 1 de fide ad Gratian.*) his verbis in immensum effert: De conciliis id potissimum sequar, quod trecenti decem et octo sacerdotes, tanquam Abrahæ lecti iudicio, consona fidei virtute victores, velut tropæum toto orbe subactis perfidis extulerunt: ut mihi videatur hoc esse divinum, quod eodem numero in Conciliis habeamus oraculum, quo in historia pietatis exemplum. »

CAP. XCVII.

In decretalibus Siricii papæ, *de clericis incontinentibus*, cap. 7 (*epist. 1, c. 7*): « Veniamus nunc ad sacratissimos ordines clericorum, quos in venerandæ religionis injuriam ita per vestras provincias calcatos atque confusos, charitate tua insinuante reperimus, ut Jeremiæ nobis voce dicendum sit: *Quis dabit capiti meo aquam, aut oculis meis fontem lacrymarum; et flebo populum hunc die ac nocte* (*Jer. 1x*). Si ergo beatus propheta ad lugenda populi peccata non sibi ait lacrymas posse sufficere, quanto nos possumus dolore percelli, cum eorum qui in nostro sunt corpore, compellimur facinora deplorare? Quibus præcipue, secundum beatum Paulum, *instantia quotidiana, et sollicitudo omnium Ecclesiarum indesinenter incumbit. Quis enim infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?* (*II Cor. xi*.) Plurimos enim sacerdotes Christi atque levitas post longa consecrationis suæ tempora, tam de conjugii propriis, quam etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse, et crimen suum hac præscriptione defendere, quia Veteri Testamento sacerdotibus ac ministris generandi facultas legitur attributa, » etc., *usque ad senserint medicinam.*

CAP. XCVIII.

In eisdem, *De Clericorum conversione*, cap. 9: « Quicumque itaque se Ecclesiæ vovit obsequiis, a sua infantia ante pubertatis annos baptizari, et lectorum debet ministerio sociari: qui accessu adolescentiæ usque ad tricesimum ætatis annum si probabiliter vixerit, una tantum, et ea, quam virginem communi per sacerdotem benedictione perceperit, uxore contentus, acolythus et subdiaconus esse debebit. Post quæ ad diaconii gradum, si se ipse primitus continentia præeunte dignum probarit, accedat. Ubi si ultra quinque annos laudabiliter ministrarit, congrue presbyterium consequetur. Exinde post decennium episcopalem cathedram poterit adipisci, si tamen per hæc tempora integritas vitæ ac fidei ejus fuerit approbata. »

CAP. XCIX.

Item in eisdem Decretalibus, *Quæ feminæ cum clericis habitent*, cap. 12: « Feminas vero non alias esse patimur in domibus clericorum nisi eas tantum

quas propter solas necessitudinum causas habitare cum iisdem synodus Nicæna permisit. »

CAP. C.

Innocentius papa in Decretalibus, *De incontinentia sacerdotum vel levitarum*, cap. 21, ad Exuperium episcopum Tolosanum (*epist. 3, c. 1*): « Proposuisti quid de his observari debeat, quos in diaconii ministerio, aut in officio presbyterii positos, incontinentes esse, aut fuisse, generati filii prodiderunt. De his et divinarum legum est disciplina, et beatæ recordationis viri Siricii episcopi monita evidentia commearunt, ut incontinentes in officiis talibus possint omni honore ecclesiastico privarentur, nec admittantur ad tale ministerium, quod sola continentia oportet impleri, » etc., *usque ad arbitrari sunt voluntatem.*

CAP. CI.

Item papa Innocentius, *Quod hi qui in presbyterio filios genuerint, removeri ab officio debeant*, cap. 23 (*epist. 5, sub init.*): « Qui zelo fidei ac disciplinæ ductus non patitur Ecclesiam pollui ab indignis presbyteris, quos in presbyterio filios asserit procreasse. Quod non licere exponerem, nisi nossem vestram prudentiam legis totius habere notitiam. Et ideo, fratres charissimi, libelli qui subjectus est tenore perspecto, eos qui talia perpetrasse dicuntur jubete in medio collocari, discussisque objectionibus quæ ipsis presbyteris impinguntur, si convinci poterint, a sacerdotali removeantur officio; quia qui sancti non sunt, sancta tentare non possunt, atque alieni efficiuntur a ministerio, quod vivendo illicite polluerunt. Miramur autem hæc eorum dissimulare episcopos, ut aut connivere, aut nescire esse illicita judicentur. »

CAP. CII.

Sanctus Siricius papa in Ecclesia beati Petri apostolorum principis in concilio residens, et fratribus et coepiscopis per Africam ecclesiastica jura describens, inter cætera hæc de pudicitia intulit (*epist. 4, n. 9*): « Præterea, quod dignum et pudicum et honestum est, suademus sacerdotes et levitæ cum uxoribus suis non coeant, quia in ministerio ministri quotidianis necessitatibus occupantur. Ad Corinthios namque Paulus sic scribens ait: *Abstinate vos ut vacetis orationi* (*I Cor. vii*). Si ergo laicis abstinentia imperatur, ut possint deprecantes audiri, quanto magis sacerdos utique omni momento paratus esse debet, munditiæ puritati securus, ne aut sacrificium offerat, aut baptizare cogatur. Qui si contaminatus fuerit carnali concupiscentia, quid faciet? Qualiter se excusabit? Quo pudore, qua mente usurpabit? Qua conscientia, quo merito se hic exaudiri credit, cum dictum sit: *Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil mundum* (*Tit. 1*). Qua de re hortor, moneo, rogo, tollatur hoc opprobrium, quod potest jure etiam gentilitas accusare. Forte hoc creditur, quia scriptum est: *Unius uxore*

ris virum (I Tim. III). Non permanentem in concupiscentia generandi dixit, sed propter continentiam futuram. Neque enim integros non admisit qui ait : *Vel autem omnes homines sic esse, sicuti et ego (I Cor. VII).* Et apertius declarat dicens : *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem jam non estis in carne, sed in spiritu (Rom. VIII).* Hæc itaque, fratres, si plena vigilantia fuerint ab omnibus observata, cessabit ambitio, dissensio conquiescet, hæreses et schismata non emergent, locum non accipiet diabolus sæviendi; manebit unanimitas, iniquitas superata calcabitur : charitas spiritali fervore flagrabit, pax prædicata labiis cum voluntate concordabit; pax utique Dei nostri Salvatoris, quam proximus passioni servandam esse præcepit, et hereditariam nobis jure dereliquit dicens : *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. XIV).* Et dictum Apostoli : *Ut unanimes unum sentientes permaneamus in Christo; nihil per contentionem nobis, neque per inanem gloriam vindicantes; nec hominibus, sed Deo nostro Salvatori placeamus (Philip. II).* His præceptis omnibus si fideliter voluerimus obedire, custodiet Dominus corpora nostra et animas nostras in die qua redditurus est unicuique secundum opera sua. Si quis sane inflatus mente carnis suæ ab hac canonis ratione voluerit evagari, sciat se et a nostra communione seclusum, et gehennæ pœnas habiturum. Præterea misericordia cum iudicio esse debet. Talibus enim oportet labentibus manum porrigere, quæ sic currentem non pertrahat in ruinam. Datum Romæ in concilio episcoporum octoginta sub die VIII Idus Januariæ post consulatum Arcadii Augusti et Bautonis vv. cc. cōns. »

CAP. CIII.

In decretalibus papæ Leonis : *Quod subdiaconis carnale connubium denegetur, cap. 34 (epist. 84, c. 4) :* « Nam cum extra clericorum ordinem constitutus nuptiarum societati, et procreationi filiorum studere sit liberum arbitrium; ad exhibendam tamen perfectæ continentię puritatem non subdiaconis quidem connubium carnale conceditur; *ut et qui habent sint tanquam non habentes (I Cor. VII, 29);* et qui non habent, permaneant singulares. Quod si in hoc ordine qui quartus est a capite, dignum est custodiri, quanto magis in primo vel secundo tertio servandum est, ne aut levitico, aut presbyterali honore, aut episcopali excellentia quisquam idoneus æstimetur, qui se a voluptate uxoris necdum frenasse detegitur. »

CAP. CIV.

Leo papa ad Rusticum episcopum Narbonensem epistolam porrigens, et ad ejusdem consulta respondens inter cætera dicit, cap. 3 (*epist. 92, inquisit. 3*): « De his qui altari ministrant, et conjuges habent, utrum eis licito misceantur. Lex continentię eadem est altaris ministris, quæ episcopis atque presbyteris. Qui cum essent laici sive lectores, licite et uxores ducere, et filios procreare potuerunt : sed

A cum ad prædictos pervenerint gradus, cepit eis non licere quod licuit. Unde ut de carnali fiat spirituale conjugium, oportet eos nec dimittere uxores, et quasi non habeant sic habere; quo et salva sit charitas connubiorum, et cesset operatio nuptiarum. »

CAP. CV.

Item Leo papa in epistola sua quam ad Mauros episcopos direxit, inter cætera sic dicit (*in edit., epist. 87 ad episc. Africanos per Mauritaniam, etc., cap. 4*): « Totius familiæ status ordo nutabit, si quod requiritur in corpore non inveniatur in capite, » etc., usque ad argentum purum esse meruerunt.

CAP. CVI.

In canonibus sanctorum apostolorum, cap. 7 (*can. 7, al. 6, differt ab edit.*): « Ut sacerdotes et ministri altaris sæcularibus curis abstineant : episcopus autem presbyter aut diaconus nequaquam sæculares curas assumat; sin aliter deficiatur. »

CAP. CVII.

Item in eisdem, *Quod ministri altaris oblatione celebrata debeant communicare, cap. 9 (can. 9, ex vers. Dionysii Exigui) :* « Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, vel quilibet ex sacerdotali catalogo, facta oblatione non communicaverit, aut causam dicat, ut si rationabilis fuerit, veniam consequatur : aut si non dixerit, communione privetur tanquam qui populo causa lesionis exstiterit, dans suspicionem de eo qui sacrificavit, quod recte non obtulerit. »

CAP. CVIII.

Item in eisdem, *Qui clerici debeant conjugibus copulari, cap. 27 (can. 18, ex eadem vers.) :* « Innuptis autem qui ad clerum proveci sunt, præcipimus, ut si voluerint uxores accipiant, sed lectores cantoresque tantummodo. »

CAP. CIX.

In concilio Carthaginensi, cap. 16 (*conc. Carthag. III, c. 17, ex prima edit.*): « Ut cum omnibus omnino clericis extranæ femine non cohabitent, sed solæ matres, aviæ, materteræ, amitæ, sorores et filiæ fratrum aut sororum, et quæcunque ex familia necessitate domestica, etiam antequam ordinarentur, jam cum eis habitabant, vel si filii eorum jam ordinatis parentibus uxores acceperint, aut servis non habentibus in domo quas ducant, aliunde ducere necessitas fuerit. »

CAP. CX.

Item in eodem, cap. 24 (*ibid., cap. 25*): « Ut clerici vel continentes, ad viduas vel virgines, nisi ex jussu vel permissu episcoporum aut presbyterorum non accedant, et hoc non soli faciant, sed cum clericis, aut cum his cum quibus episcopus aut presbyter jusserit. Nec ipsi episcopi aut presbyteri soli habeant accessum ad hujusmodi feminas, sed aut ubi clerici præsentés sunt, aut graves aliqui Christiani. »

CAP. CXI.

In canone Anquirani concilii, cap. 10 (*can. 10. Differt hæc versio a trib. edit.*): « Diaconi quoque cum ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati sunt, dicentes velle se habere uxores, neque posse se continere, hi postea, si ad nuptias convenerint, maneat in clero tantum, et a ministerio abjiciantur. Quicumque sane tacuerunt, et susceperunt manus impositionem, professi continentiam, et postea ad nuptias convenerunt, a ministerio vel clero cessare debent, laicam tantum communionem recipientes. »

CAP. CXII.

In concilio Laodicensi, *De viris cum mulieribus lavacra celebrantibus*, cap. 30 (*cap. 30, ex interp. Dionysii Exigui*): « Quod non oporteat sacris officiis deditos, aut clericos, aut continentes, vel omnem laicum Christianum, lavacra cum mulieribus celebrare, quia hæc apud gentiles reprehensio prima est. »

CAP. CXIII.

In eodem, *Non licere clericis ludicris spectaculis interesse*, cap. 54: « Non oportet ministros altaris vel quoslibet clericos, spectaculis aliquibus, quæ aut in nuptiis aut in cænis exhibentur interesse, sed antequam thymeliei ingrediantur, surgere eos et abire debere de convivio. »

CAP. CXIV.

In synodo Neocæsariensi, cap. 1 (*cap. 1, ex interp. Gerardi Mercat.*): « Presbyter qui uxorem duxerit, ab ordine suo illum deponi debere. Quod si fornicatus fuerit, vel adulterium commiserit, extra Ecclesiam abjiciatur, et pœnitentiam inter laicos redactus agat. »

CAP. CXV.

Item Innocentius papa ad Victricium episcopum Rothomagensem, cap. 10 (*Epist. 2, cap. 9*): « Præterea quod dignum, et pudicum, et honestum est, tenere Ecclesia omnimodo debet, ut sacerdotes et levitæ cum uxoribus suis non coeant, quia ministerii quotidiani necessitatibus occupantur. Scriptum est enim: *Sancti estote, quoniam et ego Sanctus sum, dicit Dominus Deus vester (Levit. xi, 44 et 20)*. Nam priscis temporibus de templo Dei sacerdotes anno vicis suæ non discedebant, sicut de Zacharia legimus, nec domum suam omnino tangebant, » etc., *usque ad finem capituli.*

CAP. CXVI.

Item idem ad eundem, cap. 12 (*cap. 10, in fine*): « Quæ forma servatur in clericis, maxime cum vetus regula hoc habeat, ut quisque correctus baptizatus clericus esse voluisset, sponderet se uxorem omnino non ducere. »

CAP. CXVII.

In concilio Laodicensi: *Ut qui ministri altaris sunt tabernæ non intrent*, cap. 22 (*cap. 24, ex interp. Mercatoris*): « Quoniam non oportet altari deservientes a presbyteris usque ad diaconos, et deinceps

A ordinis ecclesiastici homines usque ad ministros, aut lectores, aut psaltes, aut exorcistas, aut ostiarios, qui in proposito continentiae sunt, tabernas intrare. »

CAP. CXVIII.

In concilio Carthaginensi, *De continentia*, cap. 3 (*Carthag. conc. ii, cap. 2*): « Aurelius episcopus dixit: Cum præterito concilio de continentiae et castitatis moderamine tractaretur, gradus isti tres qui conscriptione quadam castitatis per consecrationes annexi sunt, episcopos, inquam, presbyteros et diaconos ita placuit, ut concederet sacros antistites, ac Dei sacerdotes, nec non et levitas, vel qui sacramentis divinis inserviunt, continentes esse in omnibus, quo possint simpliciter quod a Deo postulant impetrare; ut quod apostoli docuerunt, et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus. »

CAP. CXIX.

Item in eodem concilio, *De diversis ordinibus ab uxoribus abstinendis*, cap. 4 (*cap. 14, ex altera edit.*): « Faustinus episcopus Ecclesiae Potentinæ, provinciae Piceni, legatus Romanæ Ecclesiae, dixit: Placet ut episcopi, presbyteri et diaconi, vel qui sacramenta contrectant, pudicitiae custodes, ab uxoribus se abstineant. Ab universis episcopis dictum est. Placet ut in omnibus et ab omnibus pudicitia custodiatur, qui altari inserviunt. »

CAP. CXX.

In concilio Africano, *Qui clerici ab uxoribus debeant abstinere*, cap. 37 (*cap. 7, et Carthag. conc. v, c. 3*): « Præterea, cum de quorundam clericorum, quamvis erga uxores proprias, incontinentia referretur: placuit episcopos, et presbyteros, et diaconos secundum priora statuta, etiam ab uxoribus continere. Quod nisi fecerint, ab ecclesiastico removeantur officio. Cæteros autem clericos ad hoc non cogi, sed secundum uniuscujusque Ecclesiae consuetudinem observari debere. »

CAP. CXXI.

In Synodo cui præsedit Romæ beatus Silvester papa cum episcopis ducentis octoginta quatuor, ubi damnati sunt Victorinus episcopus, Calistus, Hippolytus diaconus, astantibus episcopis et presbyteris, et clericis Græcorum, ita inter cætera legitur (*conc. ii, 19; differt ab edit.*): « Nemo presbyter a die honoris presbyterii sumat conjugium. Quod si quis hoc neglecto aliter egerit, duodecim annis eum dicimus privari honore. Quod si quis contra hoc chirographum præsens et publice dictum egerit, condemnabitur in perpetuum. »

CAP. CXXII.

Ambrosius in Epistola ad Titum inter cætera sic ait (*in cap. ii*): « Juniores similiter, » etc., *usque ad verba probat factis.*

CAP. CXXIII.

Item in Epistola ad Timotheum: « *Unius uxoris*

virum (I Tim. III). Quamvis secundam numero uxorem non sit haberi prohibitum, ut tamen quis dignus ad episcopatum sit, etiam licitum debet spernere propter sublimitatem ipsius ordinis, quia cæteris melior debet esse qui cupidus est sedis illius: *sobrium, pudicum, hospitalem, docibilem, non obnoxium vino, non verberatorem, sed modestum; non litigiosum, non asperum, domum suam bene regentem, filios habentem subditos cum omni charitate (Ibid.)*. Talem hominem qui hæc custodiat quæ enumerat bona, creari debere dicit episcopum. Hæc enim signa sunt dignitatis episcopalis. Si quis autem potiora sectatus, et corpus et animam suam Deo dicaverit, ne se copulet matrimonio, tanto magis dignior fiet; ideo enim inferiorem posuit, ut de potiore nemo dubitaret. »

CAP. CXXIV.

Item idem in eadem, post pauca: « *Diaconos pari modo pudicos, non bilingues, non vino multo deditos, non turpibus lucris vacantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura*. Et hi autem probentur primum, et sic ministrent sine crimine. Qui tanta cura diaconos eligendos præcipit, quos constat ministros esse sacerdotum, quales vult esse episcopos, nisi sicut ipse ait, *irreprehensibiles*? Negotia tamen publica, turpia, vilia non habentes. Scit enim negotiari, ut accipiant lucra, nec aliud proficitur quam gerit. Turpia autem lucra hæc dicit esse, si sub pia professione quæstibus studeatur. Turpis enim deprehenditur cum se purum ostentat. Post episcopum tamen diaconatus ordinationem subjicit: **C** quare? nisi quia episcopi et presbyteri una ordinatione est, uterque enim sacerdos est; sed episcopus primus est, ut omnis episcopus presbyter sit, non tamen omnis presbyter episcopus; hic enim episcopus est, qui inter presbyteros primus est. Denique Timotheum presbyterum ordinatum significat; sed quia ante se alterum non habebat, episcopus erat. Unde et quemadmodum episcopum ordinet, ostendit; neque enim fas erat aut licebat ut inferior ordinaret majorem: nemo enim tribuit quod non accepit. »

CAP. CXXV.

Item in eadem, post pauca: « *Diacones sint unius uxoris viri, etc., usque ad, actores Dei sunt.* » **D**

CAP. CXXVI.

Item Ambrosius in libro primo de Officiis ministrorum (*hoc capitulum non occurrit in lib. I Offic. S. Ambrosii*): « *Viduarum ac virginum domos, nisi visitandi gratia juniores adire non opus est: et hoc cum senioribus, hoc est, vel cum episcopo, vel, si gravior est causa, cum presbyteris. Qui necesse est ut demus sæcularibus oblectandi locum? Quid opus est ut illæ quoque visitationes crebræ accipiant auctoritatem? Quid si aliqua illarum forte labatur? Cur alieni lapsus subeamus invidiam? Quam multos etiam fortes illecebra decepit? quanti non dederunt errori locum, et dederunt suspicioni? Cur non illa*

A tempora, quibus ab ecclesia vacas, lectioni impendas? Cur non Christum revisas, Christum alloquaris, Christum audias? Illum alloquimur cum oramus, illum audimus cum divina legimus oracula. Quid nobis cum alienis domibus? Una est domus quæ omnes capit; illi potius ad nos convenient, qui nos requirunt. Quid nobis cum fabulis? Ministerium altaribus Christi, non obsequium hominibus deferendum recepimus. Humiles decet esse, mites, mansuetos, graves, patientes: modum nos tenere in omnibus vel tacitus vultus, vel sermo annuntiet. »

CAP. CXXVII.

Item idem in eodem libro (*cap. 50, sub init.*): « *De castimonia autem quid loquar, quando una tantum nec repetita permittitur copula, etc., usque ad verba quod est temperantiæ.* » **B**

CAP. CXXVIII.

Hieronymus in Epistola ad Titum (*ad cap. 1*), sic de pudicitia dicit inter cætera: « *Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, et laqueum diaboli (I Tim. III)*. Quod autem ait, *unius uxoris vir (Ibid.)*, sic intelligere debemus, ut non omnem monogamiam digamo putemus esse meliorem, sed quò is possit ad monogamiam et continentiam subditos cohortari, qui sui exemplum præferat in docendo, etc., *usque ad, necessitati carnis indulgeat.* »

CAP. CXXIX.

Item idem in eadem, post pauca: « *Sit autem episcopus et pudicus, quem Græci σὺππος vocant, et Latinus interpres, verbi ambiguitate deceptus, pro pudico prudentem transtulit. Si autem laicis imperatur ut propter orationem abstineant se ab uxorum coitu, quid de episcopo sentiendum est, qui quotidie pro suis populique peccatis? etc., usque ad, sint regula veritatis.* »

CAP. CXXX.

Item idem in eadem, post pauca (*ad cap. 11*): « *Te ipsum, inquit, formam præbens bonorum operum. Nihil prodest aliquem exercitatum esse in dicendo, et ad loquendum trivisse linguam, nisi plus exemplo docuerit quam verbo. Denique qui impudicus est, quamvis disertus sit, si ad castitatem audientes cohortetur, sermo ejus infirmus est, et auctoritatem non habet cohortandi. Et e contrario quamvis sit rusticanus et tardus ad loquendum, si castus fuerit, exemplo suo homines potest ad vitæ similitudinem compellere, etc., usque ad, in incorruptione et in pudicitia.* »

CAP. CXXXI.

Hieronymus in Apologetico ad Pammachium, inter cætera ita de pudicitia disputat (*epist. 50, ante med., tom. II, p. 133*). « *In fine quoque comparisonem nuptiarum et virginum, disputationem nostram hoc sermone conclusimus: Ubi bonum et melius est, ibi boni et melioris non unum est præmium; et, ubi non unum præmium, ibi utique dona diversa. Tantum est igitur inter nuptias et virginitatem, quantum inter non peccare et benefacere; imo ut levius di-*

cam, quantum inter bonum et melius, etc., usque ad *lite fieri servi hominum (Ibid., 23), etc., usque ad instantem necessitatem.* »

CAP. CXXXII.

Item Hieronymus in eodem Apologetico post pauca: « Nulli dubium est, sacerdotes de Aaron et Eleazar, et Phinees stirpe generatos, qui cum et ipsi uxores habuerint, recte nobis opponerentur, si errore Encratarum contenderemus matrimonia reprobanda, » etc., usque ad, in gradu tertio ponerem.

CAP. CXXXIII.

Item idem in eodem, post pauca: « Nunc vero cum interpres magis Apostoli fuerim quam dogmatis, et commentatoris simi usus officio, quidquid durum videtur, ei magis magisque imputetur quem exposuimus, quam nobis qui exposuimus, » etc., usque ad, potius quam aliorum obscuram diligentiam.

CAP. CXXXIV.

De virginibus, nuptis, viduis, monogamis, bigamis, trigamis, etc., in eodem, post pauca: « Tument contra me mariti quare dixerim: Oro te, quale illud bonum est, quod orare prohibet, quod corpus Christi accipere non permittit? Quando impleo mariti officium, non impleo continentis, » etc., usque ad, nec sensum, nec verba mutavi.

CAP. CXXXV.

Item idem, in fine ejus Apologetici: « Igitur hoc extrema voce protestor, me nec damnasse nuptias nec damnare, respondisse adversario, non meorum insidias formidasse. Virginitatem autem in cælum fero, non quia habeo, sed quia magis miror quod non habeo. Ingenua et verecunda confessio est, quæ ipse careas, id in aliis prædicare, » etc., usque ad *finem Apologiae.*

CAP. CXXXVI.

Item Hieronymus in libro I contra Jovinianum, inter cætera sic dicit: « Vis scire quid velit Apostolus? Junge quod sequitur: *Volo autem omnes homines esse ut meipsum (I Cor. vii, 7).* Beatus qui Pauli similis fuerit; felix qui audit Apostolum præcipientem, non ignoscentem. *Hoc, inquit, volo, hoc desidero ut imitatores mei sitis, sicut et ego Christi (I Cor. iv, 16).* Ille virgo de virgine, de incorrupta incorruptus; nos quia homines sumus, et nativitatem Salvatoris non possumus imitari, imitemur saltem conversationem, etc., usque ad, sed simplex per se bonum volo. »

CAP. CXXXVII.

Item idem in eodem, post pauca: « Quanta felicitas non uxoris esse servum, sed Christi; qui carni servire, sed spiritui. *Qui enim adhæret Domino, unus Spiritus est (I Cor. vi, 17).* Ac ne forsitan in eo quod supra dixerat: *Servus vocatus es, non sit tibi curæ, sed etsi potes liber fieri, magis utere (I Cor. vii, 16),* suggillasse continentiam videretur, et in famulatum tradidisse nos conjugum, infert sententiam quæ omnem cavillationem amputet: *Prelio empti estis, no-*

CAP. CXXXVIII.

Item idem in eodem post pauca: « Ideo plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt quod sibi non fuerat imperatum, majorisque gratiæ est offerre quod non debeas, quam reddere quod exigaris. Apostoli, uxoris onere contemplato: *Si talis est, inquit, causa hominis cum uxore, non expedit nubere (Matth. xix, 10).* Quorum Dominus sententiam probans: Recte quidem, ait, sentitis, quod non expediat homini ad cælorum regna tendenti accipere uxorem; sed difficilis res est, et non omnes capiunt *verbum istud, verum quibus datum est (Ibid., 11).* »

CAP. CXXXIX.

Item idem in eodem, post pauca: « Simulque tractanda sententia est: *Qui se, inquit, castraverunt propter regnum cælorum (Matth. xix, 12).* Si castrati mercedem habent regna cælorum, ergo qui se non castraverunt, locum non possunt accipere castratorum. *Qui potest, inquit, capere capiat (Ibid.).* Grandis fidei est, grandisque virtutis, Dei templum esse purissimum, totum se holocaustum offerre Domino, et juxta eundem Apostolum esse sanctum et corpore et spiritu, etc., usque ad liber ad extremum solutus. »

CAP. CXL.

Item idem in eodem, post pauca: « Ad maritos veniam. *Tempus breve est (I Cor. vii, 29),* Dominus prope. Etiam si nongentis viveremus annis, ut antiqui homines, tamen breve putandum esset quod haberet aliquando finem, et esse cessaret. Nunc vero cum brevis sit non tam lætitia, quam tribulatio nuptiarum, quid accipimus uxores quas cito cogimur amittere? » etc., usque ad, sollicitudinum partes, miseriarumque distractus.

CAP. CXLI.

Item idem in eodem, post pauca: « Primus Adam monogamus, secundus agamus: qui digamiam probant, exhibeant tertium Adam digamum, quem sequantur. Verum fac ut concesserit Paulus secunda matrimonia. Et eadem lege et tertia concedit et quarta, et quotiescunque vir moritur. Multa compellitur Apostolus velle quæ non vult, etc., usque ad, juxta imaginem Creatoris sui. »

CAP. CXLII.

Item idem in eodem, post pauca: « Non enim potest Domini servire militiæ servus uxoris, etc., usque ad, in terram repromissionis induxit. »

CAP. CXLIII.

Item idem in eodem post pauca: « Verum jam tempus est ut castitatis Jesu vexillum levemus, etc., usque ad, Salvatoris auxilio coopertos. »

CAP. CXLIV.

Item idem in eodem, post pauca: « Cumque in sepulturam Jesu liber qui ex nomine ejus appellatur expletus sit, rursus in Judicium volumine quasi vi-

vens resurgensque describitur, etc., usque ad, post A mortem incipit coronari. »

CAP. CXLV.

Item idem in eodem, post pauca : « Nunquid non habemus potestatem manducandi et bibendi, aut sorores mulieres circumducendi? Ubi de comedendo et bibendo, et de ministracione sumptuum præmittitur, et de mulieribus sororibus sic infertur, perspicuum est non uxores intelligi debere, sed eas, ut diximus, quæ de sua substantia ministrabant, etc., usque ad, nihil tale Scriptura significat. »

CAP. CXLVI.

Item idem in eodem, post pauca : « Possumus autem de Petro dicere, quod habuerit socrum eo tempore quo credit, et uxorem jam non habuerit, » etc., B usque ad, mater Virgo virgini discipulo commendatur.

CAP. CXLVII.

Item idem in eodem, post pauca : « Sicut in ligno vermis, ita perdit virum suum uxor malefica (Prov. xxv). Si autem asserueris hoc de malis dictum esse conjugibus, et ego tibi breviter respondebo. Quæ enim mihi incumbit necessitas venire in dubium, utrum mala sit an bona futura quam duxero? » etc., usque ad, de ædibus suis, id est, de Ecclesia.

CAP. CXLVIII.

Item idem in eodem, post pauca : « Aut permittit sacerdotibus exercere opera nuptiarum, ut idem sint virgines quod mariti; aut si sacerdotibus uxores non licet tangere, in eo sancti sunt, quia imitantur pudicitiam virginalem. Sed et hoc inferendum : si laicus et quicumque fidelis orare non potest, nisi careat officio conjugali; sacerdoti, cui semper pro populo offerenda sunt sacrificia, semper orandum est. Si semper orandum, ergo semper carendum matrimonio. Nam et in veteri lege qui pro populo hostias offerebant, non solum in domibus suis non erant, sed purificabantur ad tempus ab uxoribus separati, et vinum et siceram non bibebant, quæ solent libidinem provocare. »

CAP. CXLIX.

Item idem in eodem, post pauca : « Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse (I Tim. iii), ut nulli vitio mancipatus sit. Unius uxoris virum, qui unam uxorem habuerit, non qui habeat. Sobrium, sive, ut melius in Græco dicitur, vigilantem, id est *νηφάλιον*; pudicum, hoc enim significat *σώφρονα*; ornatum et castitate et moribus; hospitem, ut imitetur Abraham, et cum peregrinis, imo in peregrinis Christum suscipiat, etc., usque ad, non qui nobilior, sed qui fortior est. »

CAP. CL.

Item idem in eodem, post pauca : « Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini, etc., » usque ad, serviamus in Evangelio novo Adam.

CAP. CLI.

Item idem in eodem, post pauca : « Æstimo quod qui uxorem habet, quandiu revertitur ad id ipsum, ne tentet eum Satanas, in carne seminet, et non in spiritu, » etc., usque ad, his copulemur, hæc sequamur.

CAP. CLII.

Item idem in eodem, post pauca : « Transeamus ad Jacobum qui frater Domini dicebatur, tantæ sanctitatis, tantæque justitiæ et perpetuæ virginitatis, ut Josephus quoque historicus Judæorum propter hujus necem subversam Hierosolymam referat, » etc., usque ad, in se virgine dedicaverit.

CAP. CLIII.

Item idem in eodem, post pauca : « Charissimi, nunc filii Dei sumus, et necdum apparuit quid futuri simus. Scimus autem quoniam, si apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicut est (I Joan. iii). Et omnis qui hanc habet spem, castificat semetipsum, sicut et ille castus est, » etc., usque ad hæc verba, ad comparationem, etc., esse pollutos.

CAP. CLIV.

Item idem in eodem, post pauca : « Infinitum est de Evangelio virginum exponere sacramentum quinque stultarum et quinque sapientium. Hoc solum nunc dico, quod quomodo absque cæteris operibus virginitas sola non salvat, sic omnia opera absque virginitate, puritate, continentia, castitate imperfecta sunt, » etc., usque ad, de divinis libris exempla præbuimus.

CAP. CLV.

Item Hieronymus in libro secundo contra Jovinianum, sic dicit : « Chæremon stoicus, vir eloquentissimus, narrat de vita antiquorum Ægypti sacerdotum, quod omnibus mundi negotiis curisque postpositis semper in templo fuerint, et rerum naturas causasque ac rationes siderum contemplati sunt; nunquam mulieribus se miscuerint, nunquam cognatos et propinquos, nec liberos quidem viderint. Et ex eo tempore quo cœpissent divino cultui deservire, carnibus et vino semper abstinerint, propter tenuitatem sensus et vertiginem capitis, quam ex pævo cibo patiebantur, et maxime propter appetitum libidinis, qui ex his cibis et ex hac potione nascuntur. Pane raro vescabantur, ne onerarent stomachum, » etc., usque ad, proprium volumen edidit.

CAP. CLVI.

Item idem in eodem : « Diximus de nuptis, viduis, virginibus; virginitatem viduitatem prætulimus matrimonio, » etc., usque ad, ruina stantium metus sit.

CAP. CLVII.

Origenes in libro tertio Levitici (sive homil. 3 in cap. iii), inter cætera sic dicit : « Anima quæcumque tetigerit omnem rem immundam, aut morticinum fumentorum immundorum, et latuerit eum, et inquinat-

tus est; aut si tetigerit ab immunditia hominis ab omni immunditia ex qua inquinetur (Lev. v, 2), etc. Hæc quidem apud Judæos indecenter satis et inutiliter observantur. Ut quid enim immundus habeatur qui contigerit, verbi causa, animal mortuum, aut corpus hominis defuncti? Quid si prophetæ corpus sit? Quid si patriarchæ, vel etiam ipsius Abrahæ corpus? Quid si et ossa contigerit Samuelis, immundus erit? Quid si Elisei ossa contingat quæ mortuum suscitant? immundus erit ille qui contingit, et immundum faciunt ossa prophetæ etiam illum ipsum quem a mortuis suscitant? (IV Reg. xiii.) Vide quam inconveniens sit Judaica intelligentia. Sed nos videamus primo quid sit tangere, et quid sit tactus qui faciat immundum. Apostolus dicit: *Bonum est homini mulierem non tangere* (I Cor. vii). Hic tactus immundus est; hoc est enim illud quod Dominus in Evangelio dixit: *Si quis viderit mulierem ad concupiscendum, jam mæchaus est eam in corde suo* (Matth. vii). Tetigit enim cor ejus concupiscentiæ vitium, et immunda facta est anima ejus. Si quis ergo hoc modo tangit aliquam rem, id est, vel per mulieris concupiscentiam, vel per pecuniæ cupiditatem, vel alio quolibet peccati desiderio, immundum tetigit et inquinatus est. Oportet ergo te, si quid tale tetigeris, seire quomodo offeras sacrificium, secundum ea quæ in superioribus memoravimus, ut mundus effici possis. Vis tibi ostendam quæ est anima quæ tetigit immundum, et immunda facta est, et rursus tetigit mundum, et facta est munda? Illa quæ profluvium sanguinis passa est, et erogavit omnem substantiam suam in medicos, nec aliquid proficere potuit, per immunditiam peccati in hoc devoluta est. Tetigerat enim peccatum, et idcirco flagellum carnis acceperat; sed posteaquam fide plena tetigit simbriam Jesu, stetit fluxus sanguinis ejus, et repente facta est munda, quæ ante per tantum tempus vixit in munda. Et quemadmodum cum tetigisset Dominum et Salvatorem, dixit ipse: *Quis me tetigit? Ego enim sensi virtutem exisse de me* (Matth. ix), illam sine dubio virtutem intelligimus quæ mulierem sanaverat et fecerat eam mundam; sic intelligendum est, quia si quis contigerit peccatum, exeat ex ipso peccato virtus quædam maligna, quæ eum qui se contigit faciat immundum. Et hoc est vere contigiisse immundum. Simili ratione etiam de morticino hominis, vel de morticino pecoris mundi aut immundi dicendum est.

CAP. CLVIII.

Item idem in libro quinto Levitici (homil. 5):

Consequens est, ut secundum imaginem ejus qui sacerdotium Ecclesiæ dedit, etiam ministri et sacerdotes Ecclesiæ peccata populi accipiant, et ipsi imitantes magistrum, remissionem populo peccatorum tribuant. Debent ergo et ipsi Ecclesiæ sacerdotes ita perfecti esse, et in officiis sacerdotalibus eruditi, ut peccata populi in loco sancto in atriis tabernaculi testimonii, ipsi non peccando consu-

mant. Quid autem est in loco sancto manducare peccatum? Locus erat sanctus in quem pervenerat Moyses, secundum quod dictum est ad eum: *Locus enim in quo stas terra sancta est* (Exod. iii). Similiter ergo et in Ecclesia Dei locus sanctus est, fides perfecta, et charitas de corde puro, et conscientia bona. Qui in his stat in Ecclesia, in loco se sancto stare cognoscat. Neque enim in terra querendus est locus sanctus, in quo semel data sententia est a Deo dicente: *Maledicta terra in operibus tuis* (Gen. iii). Fides ergo integra, et sancta conversatio locus est sanctus. In hoc itaque loco positus sacerdos Ecclesiæ, populi peccata consumat, ut hostiam jugulans verbi Dei, et doctrinæ sanæ victimas offerens, purget a peccatis conscientias auditorum.

CAP. CLIX.

Item idem in eodem libro: « Discant sacerdotes Domini qui Ecclesiis præsent, quia pars eis data est cum his quorum delicta repropitiaverint. Quid autem est repropitiare delictum? Si assumpseris peccatorem, et monendo, hortando, docendo, instruendo, adduxeris eum ad pœnitentiam, ab errore correxeris, a vitiis emendaveris, et effeceris eam talem, ut ei converso propitius fiat Deus, pro delicto repropitiasset diceris. Si ergo talis fueris sacerdos, et talis fuerit doctrina tua et sermo tuus, pars tibi datur eorum quos correxeris; ut illorum meritum tua merces sit, et illorum salus tua gloria. Aut non et Apostolus hæc ostendit, ubi dicit: *Quia quod superædificaverit quis, mercedem accipiet* (I Cor. iii, 14)? Intelligant igitur sacerdotes Domini, ubi est eis data portio, et in hoc vacent, atque his operam dent; non se inanibus et superfluis actibus implicent, sed sciant se in nullo alio partem habituros apud Deum, nisi in eo quod offerunt pro peccatis; id est, quod a via peccati converterint peccatores. Notandum etiam illud est, quod quæ offeruntur in holocaustum, interiora sunt; quod vero exterius est, Domino non offertur. Pellis Domino non offertur, nec cedit in holocaustumata.

CAP. CLX.

Item idem in libro sexto Levitici (Homil. 6): « Requiritur enim in ordinando sacerdote et præsentia populi, ut sciant omnes et certi sint qui præstantior est ex omni populo; qui doctior, qui sanctior, qui omni virtute eminentior, ille deligitur ad sacerdotium, et hoc astante populo, ne qua postmodum retractatio cuiquam, ne quis scrupulus resideat. Hoc est autem quod et Apostolus præcipit in ordinatione sacerdotis, dicens: *Oportet autem eum et testimonium habere bonum ab his qui foris sunt* (I Tim. iii). Ego tamen et amplius aliquid video in eo quod dicit, quia convocavit Moyses omnem synagogam, et puto quod convocare synagogam, hoc sit colligere omnes animi virtutes in unum, et congregare in unum virtutes, ut cum sermo de sacerdotalibus sacramentis habetur, vigilent omnes animi virtutes, et intentæ sint, ut nihil in his sapientiz,

nihil scientiæ, nihil desit industriæ, sed adsit omnis multitudo sensuum, adsit omnis congregatio sanctorum cogitationum, ut quid sit pontifex, quid unctio, quid indumenta ejus conferant, intra sacrarium cordis sui possit advertere. »

CAP. CLXI.

Item idem in eodem libro : « Octava species ibi ponitur campestre, sive, ut alibi legimus, femoralia linea, de quo hic inter cætera siluit indumenta. Quid ergo dicemus? Oblivionem dabimus in verbis Spiritus sancti, ut cum cætera omnia secundo enarraverit, una eum species superius dicta latuerit? Non audeo hæc de sacris sentire sermonibus, sed videamus ne forte quoniam in superioribus diximus hoc genus indumenti indicium castitatis videri, quo vel femora operiri vel constringi renes videntur ac lumbi, ne forte, inquam, non semper in illis qui tunc erant sacerdotes has partes dicat esse constrictas. Aliquando enim et de posteritate generis et de successu sobolis indulgetur, sed ego in sacerdotibus Ecclesiæ hujusmodi intelligentiam non introduxerim. Alio namque rem video currere sacramento. Possunt enim et in Ecclesia sacerdotes et doctores filios generare, sicut et ille qui dicebat : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis* (Gal. iv, 19). Et iterum alibi dicit : *Tametsi multa millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui* (I Cor. iv, 15). Isti ergo doctores Ecclesiæ in hujusmodi generationibus procreandis aliquando constrictis femoralibus utuntur, et abstinent a generando, cum tales invenerint auditores in quibus sciant se fructum habere non posse. Denique et in Actibus apostolorum refertur de quibusdam : *Quod non potuimus, inquit, in Asia verbum Dei loqui* (Act. xvi). Hoc est imposita habuisse femoralia, et continuasse se ne filios generarent, quia scilicet tales erant auditores, in quibus et semen periret, et non posset haberi successio. Sic ergo Ecclesiæ sacerdotes cum incapaces aures viderint, aut cum simulatos inspexerint, et hypocritas auditores, imponant campestre, utantur femoralibus, non pereat semen verbi Dei, quia et Dominus eadem mandat et dicit : *Nolite mittere sanctum canibus, neque margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus, et conversi rumpant vos* (Matth. vii, 6). »

CAP. CLXII.

Isidorus, Spalensis Ecclesiæ episcopus, in libro Officiorum secundo (cap. 5) sic dicit : « Quod vero unius virginalis matrimonii sint qui eligantur in ordinem pontificatus, et in veteri lege mandatum est, et plenius scribit Apostolus dicens : *Unius uxoris virum*. Sacerdotem enim quærit Ecclesia aut de monogamia ordinatum, aut de virginalitate sanctum. A digamo autem aufertur agere sacerdotium. Porro quod episcopus non ab uno, sed a cunctis provincialibus episcopis ordinatur, id propter hæreses agnoscitur institutum, ne aliquid

contra fidem Ecclesiæ unius tyrannica auctoritas moliretur. Ideoque ab omnibus convenientibus instituitur, ut non minus a tribus presentibus, cæteris tamen consentientibus testimonio litterarum. Huic autem dum consecratur, datur baculus, ut ejus indicio subditam plebem vel regat vel corrigat, vel infirmitates infirmorum sustineat. Datur et annulus propter signum pontificalis honoris, vel signaculum secretorum. »

CAP. CLXIII.

Item idem in eodem libro : « Qui enim erudiendis atque instituendis ad virtutem populis præerit, necesse est ut in omnibus sanctus sit, et in nullo reprehensibilis habeatur, » etc., usque ad, distributione secreta.

CAP. CLXIV.

Item idem in eodem libro (cap. 17) : « Pergant igitur virgines viam sublimitatis, pede humilitatis sequantur Christum, tenendo perseverantiam quod voverunt ardentem : ita ut professi hac servata integritate, cæteris etiam moribus congruant, sine quibus procul dubio otiosa et inanis manet virginitas, » etc., usque ad, carnem vincere potuerunt.

CAP. CLXV.

Item idem in eodem libro : « Ante adventum quippe Christi conjugia placere Deo, post adventum virginitas, » etc., usque ad, cælum adimpleatur.

CAP. CLXVI.

In Vita beati Basilii, Cæsariensis archiepiscopi, quæ de Græco in Latinum a quodam Græco vocabulo Euphemio, est veraciter de verbo ad verbum translata, inter cætera sic legitur (*Exstat apud Surium, qui stylum mutavit*) : « Convenientes ergo cœtus episcoporum, sancti Spiritus cooperatione elegerunt Basilium ad episcopatus sedem ; et consecratus gubernabat Ecclesiam Dei providentia. Post quoddam autem tempus postulavit Deum, ut daret illi gratiam atque intellectum, propriis sermonibus offerre insanguineum sacrificium illi, et venire super eum sancti Spiritus adventum. Post dies vero sex sicut in extasi factus, adventu sancti Spiritus septima die apprehendente, cœpit ministrare Deo per singulos dies. Et post aliquod tempus fide et oratione cœpit propria manu scribere ministrationis mysteria ; atque in una nocte adveniens ei Dominus in visione cum apostolis, propositionem panis faciens in sancto altari, excitavit Basilium dicens ei : *Secundum tuam postulationem repleatur os tuum laude, ut per proprios sermones offeras insanguineum sacrificium. Qui non ferens oculis visionem, surrexit cum tremore, et accedens ad sanctum altare, cœpit dicere, scribens in charta sic : Repleatur os meum laude, ut hymnum dicat gloriæ tuæ, Domine Deus, qui creasti nos et adduxisti in vitam hanc, et cæteras orationes sancti ministerii. Et post finem orationum exaltavit panem, sine intermissione orans et dicens : Respice, Domine Jesu Christe Deus noster, ex sancto habitaculo tuo, et veni ad sanctificandum nos, qui*

sursum Patri concedes, et hic nobis invisibiliter coes. **A** *Dignare potenti manu tua tradere nobis, et per nos omni populo sancta sanctis.* Populus respondit: *Unus sanctus, unus Dominus Jesus Christus cum sancto Spiritu in gloria Dei Patris, Amen.* Et dividens panem in tres partes, una quidem communicavit cum timore multo; alteram autem reservavit consepeliri sibi; tertiam vero imponens columbæ aureæ, pendit super altare. »

CAP. CLXVII.

Et post pauca ita scribitur: « Sancta exaltante sancto Basilio, signum non fuit factum sicut erat solitum, moveri videlicet columbam, quæ cum sacramento Dominico pendebat super altare, semper ad exaltationem sancti sacrificii moveri ter solens. Et cogitante eo quid hoc esset, vidit unum ventilantium diaconem innuentem mulieri inclinatæ deorsum; et stansponens eum de altari, infra ecclesiam jussit custodiri; et ita videns sancti Spiritus adventum, hortatus est omnem populum septem diebus ibidem in oratione manere. »

CAP. CLXVIII.

Ad augmentandum a totius pudicitie nitorem beatus Joannes evangelista ita concludendo exsequitur, dicens:

CAP. CLXIX.

De his qui ecclesiastica jejunia absque necessitate dissolvunt, in concilio Gangrensi ita scriptum est.

CAP. CLXX.

De hoc quod Ecclesia Romana reprehenditur a Græcis quare jejunium agat in Sabbatis, Innocentius papa hoc rationabiliter defendit in Decretalibus, cap. 4, sic dicens (*epist. 1 Decret. episcopo Eugubino*): « Sabbato vero jejunandum esse ratio evidentissima demonstrat. Nam si diem Dominicum ob venerabilem resurrectionem Domini nostri Jesu Christi non solum in Pascha celebramus, verum etiam per singulos circulos hebdomadarum ipsius diei imaginem frequentamus, ac sexta feria propter passionem Domini jejunamus, Sabbatum prætermittere non debemus, qui inter tristitiam atque lætitiâ temporis illius videtur inclusus. Nam utique constat apostolos biduo isto et in mœnore fuisse, et propter metum Judæorum se occultuisse. Quod utique non dubium est in tantum eos jejunasse biduo memorato, ut traditio Ecclesiæ habeat isto biduo sacramenta penitus non celebrari. Quæ forma utique per singulas tenenda est hebdomadas, propter id quod commemoratio diei illius semper est celebranda. Quod si putant semel atque uno Sabbato jejunandum, ergo et Dominicum, et sexta feria semel in Pascha erit utique celebrandum. Si autem Dominici

* Ad augmentandum. Hic est titulus cap. 168, qui in editis desiderabatur, ac restitutus est ex elencho capitum. Quem Joannis locum laudaverit Æneas,

diei ac sextæ feriæ per singulas hebdomadas reparanda imago est, dementis est bidui agere consuetudinem Sabbato prætermisso, cum non disparem habeat causam; a sexta videlicet feria, in qua Dominus passus est, quando et ad inferos fuit, ut tertia die resurgens redderet lætitiâ post biduanam tristitiâ præcedentem. Non ergo nos negamus sexta feria jejunandum, sed dicimus et sabbato hoc agendum, quia ambo dies tristitiâ apostolis, vel his qui Christum secuti sunt, induxerunt. Qui die Dominico hilarati, non solum ipsum festivissimum esse voluerunt, verum etiam per omnes hebdomadas frequentandum esse duxerunt. »

CAP. CLXXI.

De hac re sciscitanti Lucino Hieronymus respondens, inter cætera rescripta epistolæ, sic dicit (*epist. 28*): « De Sabbato quod quæris utrum jejunandum sit, et de eucharistia an accipienda quotidie, quod Romana Ecclesia et Hispaniæ observare prohibentur, scripsit quidem et Hippolytus vir disertissimus, et carptim diversi auctores in variis auctoribus edidere; sed ego illud breviter te admonendum puto: traditiones ecclesiasticas, præsertim quæ fidei non officiant, ita observandas, ut a majoribus traditæ sunt, nec aliarum consuetudinem, aliasum contrario more subvertit. Atque utinam omni tempore jejunare possemus. Quod in Actibus apostolorum diebus Pentecoste, et die Dominico apostolum Paulum et cum eo credentes fecisse legimus; nec tamen Manichæ hæreseos accusandi sunt, cum carnalis cibus præferri non debuerit spiritali. Eucharistiam quoque absque condemnatione nostri, et pungente conscientia, semper accipere, et Psalmistam audire dicentem: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxiii, 9).* Et cum eo canere: *Eructavit cor meum verbum bonum (Psal. xlii, 2).* Nec hoc dico quo festis diebus jejunandum putem, et contextas in quinquaginta diebus ferias auferam, sed unaquæque provincia abundet in sensu suo, et præcepta majorum leges apostolicas arbitretur. »

CAP. CLXXII.

Item Isidorus, Spalensis episcopus, in primo libro Officiorum (*cap. 42 et 43*), de diversorum dierum ac temporum jejuniis inter cætera sic disputat: « Præter hæc autem legitima tempora jejuniorum, omni sexta feria propter passionem Domini a quibusdam jejunatur. Sed et sabbati dies a plerisque propter quod in eo Christus jacuit in sepulcro, jejunio consecratus habetur, scilicet ne Judæis exultando præstetur, quod Christus sustulit moriendo, » etc. usque ad finem, cap. 43.

CAP. CLXXIII.

In concilio Laodicensi, cap. 1 (*cap. 50, ex interpret. Dionysii Exigui*): *Non debere jejunium solvi in quinta feria majoris septimanæ.* « Quod non oporteat

haud satis scio. Ex eodem loco restituimus titulum cap. 169.

In Quadragesima in ultima septimana quinta feria A jejunium solvere, totamque Quadragesimam sine veneratione transire, magisque conveniat omnem Quadragesimam districto venerari jejunio. »

Si ergo non oportet, ut hoc censetur concilio, solvi jejunium in Cœna Domini, multo magis est indecens id agendum in quinta et septima feria per reliquas Quadragesimæ hebdomadas.

CAP. CLXXIV.

Quod etiam quæritur cur non cessamus octo hebdomadibus ante Pascha a carnium esu, et septem a caseo et ovis; ad hoc breviter respondendum, quia in Quadragesimali jejunio nos perfectius Dominum imitamur, qui eosdem dies continuatim, ut ipse Dei Filius, jejunamus, non dirimentes, nec interrumpentes spatium abstinentiæ et jejunii, sicut in Evangelio legitur: *Et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit (Matth. iv, 2)*. Non dixit evangelista quod in una quaque hebdomada, quinta et septima feria jejunium solverit, aliis diebus abstinens, ut Græci facere dicuntur, sed ipsis quadraginta diebus ex asse et per ordinem jejunans, tum demum esurierit. Dicendum etiam quia sive per octo hebdomadas jejunetur, solvendo jejunium in singulis quinta et septima feria, et die Dominica, sive sex hebdomadibus continuatim abstinenceatur, excepta Dominica, in utroque tempore triginta et sex dies in abstinentia inveniuntur. Unde rationabilius agunt qui, Dominum imitantes, continuatim quadragesimale jejunium exercent, quam qui per aliquam dierum intercapedinem illud peragere videntur. C

Nam beatus papa Gregorius quadragesimale computans tempus, a capite sex hebdomadarum illud dinumerare incipit, dicens his verbis (*homil. 16 in Evang.*): « A presenti etenim die usque ad paschalis solemnitatis gaudia sex hebdomadæ veniunt: quarum videlicet dies quadraginta et duo sunt: ex quibus dum sex dies Dominici ab abstinentia subtrahuntur, non plus in abstinentia quam triginta et sex remanent. Dum vero per trecentos et sexaginta quinque dies annus ducitur, nos autem per triginta et sex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus, ut qui nobismetipsos per acceptum annum viximus, auctori nostro nos in ejus decimis per abstinentiam mortificemus. »

CAP. CLXXV.

De vario usu abstinentiæ diversarum regionum.

De hoc etiam quod quæritur, quare septem hebdomadibus ante Pascha ab esu casei et ovorum non abstinemus, sed tantummodo sex, dicendum breviter quia talis exactio superflua ex sanctis Scripturis non habet auctoritatem; nam per diversas regiones varius exercetur abstinentiæ usus. Ægyptus namque et omnis Palæstina novem hebdomadibus ante Pascha jejunant; insuper et pars Italiæ, cui hoc ex animo complacet, tribus diebus in hebdomada per totam Quadragesimam a cibis igne decoctis abstinet, tantummodo diversis fructibus arborum et generibus herbarum, quibus Italia opulenter abundat,

A in cibo utens abstinentiæ perficit votum. Quibus ergo deest diversitas ac multiplicitas fructuum, nequaquam negabitur cibus ab igne decoctus. Germania etiam a lactis et butyri ac casei, et ovorum esu per totam Quadragesimam generaliter non abstinet; excepto quem spontanea attrahit voluntas. Denique nonnulli fuere rationabile judicantes solvere abstinentiam in Cœna Domini et Parasceve, quæ dies pro dolore apostolorum figuram habet tristiæ, esui ovorum, casei, lactis et butyri indebite et stolidè indulgentes. Itaque donec gloria Dominicæ resurrectionis vespere sabbati, quæ elucescit in prima sabbati, solemniter appropinquet, et unda baptismatis filii lucis renascantur, et *Gloria in excelsis Deo* et *Alleluia* præconetur resurrectionis Christi gloriosam victoriam, et mysticus cereus sancta luce spiritaliter resplendeat, indignum ducit uti hujuscemodi cibus mater Ecclesia, quæ a primo Pastore sumpsit magisterii disciplinam. Cum his et aliis modis per multa spacia orbis Quadragesimali tempore ordo abstinentiæ confundatur, potissimum et optimum delegit Romana sedes continuare et extendere ante Pascha jejunium in numero quadraginta dierum. Triginta autem et sex diebus in abstinentia computatis, adjunctis et quatuor, qui a capite jejunii incipiunt, egregie compaginamur, et absque ulla reprehensione unimur jejunio Salvatoris nostri, de quo evangelista dicit: *Et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit (Matth. iv, 2)*.

CAP. CLXXVI.

Sanctus Faustinus episcopus in Dominica ante Quadragesimam, homilithico sermone secundum morem illius temporis, ita de jejunio varie exsequitur, dicens: « Per motos esse vos credo, fratres dilectissimi, cur a superiore Dominica Quadragesimam percurrimus; et cum hodie sit ejus exordium, cur festivitatem ejus ante unam hebdomadam celebrare cœperimus. Reprehendi non potest observatio ista præpropera: devotionis enim iudicium est prius legem exsequi, quam legis statuta cognoscas; et ante obedire præceptis, quam obedientiæ præcepta compellant. Illud amoris est, hoc timoris; hoc imperative exigitur, illud religiose defertur. Ibi donum numeris exhibetur, hic debitum solvitur. Unde et nos religiosum munus exhibuimus Deo dum amplius jejunavimus; reprehendi non potest festinata festivitas; semper enim in gaudiis solemnitatem vota præveniunt, et futuram lætitiæ devotio dum exoptat, anticipat. Non solum igitur irreprehensibiliter, sed et caute factum est. Semper enim in rebus ambiguis oportet addere aliquid amplius ad cautelam; quia quod est amplius, recidi potest; quod minus, non potest prolongari. Sicut in hac observatione factum est, ne quod propter Quadragesimam plus jejunavimus, non minuimus Quadragesimam; integra enim nobis manet. Quod si minus jejunassemus a numero, redintegrare non poteramus ad numerum. Sed fortasse illud in causa est, cur jejunium quod jejunavimus

vimus, non proficiat nobis ad Quadragesimam. Pro-
ficiet plane nobis, quia etsi non proficit ad Quadra-
gesimam, proficit ad salutem; si non proficit ad
numerum, proficit ad meritum. Cui enim nunquam
profuit orare, legere, jejunare? Cui non profuit ca-
stitas, sobrietas, mansuetudo? nisi quod illos magis
reprehendendos puto, qui cum parati fuerint jeju-
nare, posteaquam audierint solemnitatis ambiguum,
neglexerunt jejunare. Demonstrarunt utique non se
volentes religiose vivere, sed coactos. Veriti sunt,
credo, ne, quinque dierum jejuniis prolongatis, caro
eos corpusque deficeret, et exiles ac tenues Quadra-
gesimæ abstinentiam tolerare non possent. Audiant
igitur refecti pariter ac robusti, tenues atque pal-
lentes, quia hodie est Quadragesima. Audiant illi,
inquam, ut jejunare incipiant, isti ut abstinere non
desinant, et communiter in arcam Christi intrare
festinent, imo festinent amplius, quia tardius absti-
nere cœperunt, ut castigatiores et puriores introeant,
quia arca Domini in periculis jejunum sustentare
prævalet, temulentum sustentare non novit. »

CAP. CLXXVII.

Item Augustinus in homilia de Quadragesima
inter cætera sic dicit (*serm. 69 de Temp.*): « Sanctus
igitur et salutaris Quadragesimæ cursus est, quo
adducitur ad misericordiam peccator per pœnitentiam,
justus ad requiem. His enim diebus solito
amplius et divinitas miseretur, et delinquentia de-
precat, et justitia promeretur. Patent enim omnia,
et cœli ad indulgentiam, et peccator ad confi-
tendum, et lingua ad postulandum. Salutaris, in-
quam, et mysticus est quadragenarius numerus;
nam primum cum mundi faciem iniquitas hominum
possideret, tot dierum curriculo Deus effusus de cœlo
imbribus universam terram diluvio superfudit. Vides
ergo jam illo tempore mysterium in figura dispositum.
Nam sicut quadraginta diebus pluit ad purgandum
mundum, ita et nunc quadraginta diebus misere-
retur ad hominem purificandum. »

CAP. CLXXVIII.

Quare presbyteri innideantur frontes baptizato-
rum chrismate linire, Innocentius papa in Decretali-
bus ita dicit, cap. 3 (*epist. 1, c. 3*): « De consignandis
vero infantibus manifestum est, non ab alio quam ab
episcopo fieri licere. Nam presbyteri, licet sint secun-
di sacerdotes, pontificatus tamen apicem non ha-
bent. Hoc autem pontificibus solis deberi, ut vel
consignent, vel paraclitum Spiritum tradant, non
solum consuetudo ecclesiastica demonstrat, verum
illa lectio Actuum apostolorum, quæ asserit Petrum
et Joannem esse directos, qui jam baptizatis tra-
dant Spiritum sanctum. Nam presbyteris, seu extra
episcopum, seu præsentem episcopum cum baptizant,
chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab epi-
scopo fuerit consecratum; non tamen frontem ex
eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis, cum
tradunt Spiritum paraclitum. Verba vero dicere non

A possum, ne magis prodere videar, quam ad consul-
tationem responderem. »

CAP. CLXXIX.

Legitur etiam in Gestis Romanorum pontificum,
quia Silvester papa constituit ut a presbytero neo-
phytus ungeretur, scilicet in cerebro sive in vertice;
sic etenim ibi scribitur (in *Lib. Pontificali*, qui falsè
ascribitur Damaso papæ): « Hic constituit ut bap-
tizatum liniat presbyter chrismate levatum de aqua,
propter occasionem transitus mortis. » Quo enim
tempore Silvester rex Romanæ sedis Ecclesiam
manifestum est, id est, quando Nicænum concilium
celebratum est sub pio imperatore Constantino. Exin
ut arbitrari potest, sancti Patres instituerunt ut
ungerentur neophyti a presbyteris chrismate conse-
crato ab episcopo. Quod si id antea agebatur, super-
fluum videtur constitutum esse a sancto Silvestro,
quod jam a catholicis implebatur. Secundum hanc
constitutionem suspicari quilibet valet, quod priori
tempore de unctione chrismatis pontifex expecta-
batur, ut per manus episcopi omnis unctio chrisma-
tis compleretur. Usque ad illud tempus non genera-
liter omnes baptizabantur, præsertim cum impera-
tores et principes eorum pagauismo detinerentur;
ideo facile neophytis poterat occurrere episcopus,
vel ipsi ad episcopum venire, quia adhuc Christiani-
tas angusta erat et clanculo agebatur.

CAP. CLXXX.

Gelasius papa in ecclesiasticis Institutis, ut pres-
byteri modum debitum servent, non chrisma confi-
ciant, non consignent, sic dicit cap. 6 (*epist. 9*):
« Nec minus etiam presbyteros contra suum modum
tendere prohibemus; nec episcopali fastigio debita
sibimet audacter assumere, non conficiendi chrisma-
tis, non consignationis pontificalis adhibendæ sibi-
met arripere facultatem. »

CAP. CLXXXI.

Item in eodem capitulo: « Nec prorsus addubitet,
si quidquam ad episcopale ministerium specialiter
pertinens suo motu putaverit exsequendum, continuo
se presbyterii dignitate et sacra communione pri-
vari. »

CAP. CLXXXII.

D De hoc quod opponitur, quare clerici barbas ra-
dunt, Hieronymus in prima parte Ezechielis (*lib. II,
cap. 5, init.*) exponit: « Et tu, fili hominis, sume tibi
gladium acutum quasi novaculam tonsorum (sive re-
dentem pilos) et trahe per caput tuum et barbam
tuam; et assumes tibi stateram ponderis, et divides
eos. Tertiam partem igni combures in medio civitatis,
juxta completionem dierum conclusionis; et tertiam
partem concides gladio in circuitu ejus; tertiam vero
aliam disperdes in ventum, et gladium nudabo post
eos. Et sumes inde parvum numerum, et ligabis eos in
summitate pallii. Et ex eis rursus tolles et projecies
in medium ignis, et combures eos igni. Ex eo egredietur
ignis omnem domum Israel (*Ezech. v, 1 seq.*). Pro

tribus partibus capillorum et pilorum, quarum una comburitur in medio civitatis, alia conciditur gladio in circuitu ejus, tertia vento huc illucque rapienda dispergitur; de qua parum assumitur et ligatur in pallii; et rursum modicum quid partis tertiæ mittitur in ignem, de quo egreditur flamma in omnem domum Israel: Septuaginta quatuor partes interpretati sunt. Cumque dixissent: *Quartam partem igni combures in medio civitatis, et quartam cædes gladio in medio ejus, et quartam disperges in ventum*: quia remanebat eis quarta pars alia: addiderunt de suo: *Et quartam partem assumes, et combures eam in medio civitatis*: quasi non sit ipsa quæ prima, et aliud quid in prima dixerit, aliud in ista quæ addita est. Quenique et in consequentibus ænigma capillorum in tres partes divisorum, ipse Dominus edisserit per prophetam dicens: *Tertia tui pars peste morietur, et fame consumetur in medio tui*. Famen et pestilentiam ignem esse significans. *Et tertia tui pars gladio cadet in circuitu tuo*, foris cædes ac bella describens. *Tertiam vero*, inquit, *partem tuam in omnem ventum dispergam*: eos esse demonstrans qui ducendi sunt in captivitatem. Post quos dicit se nudare vel effundere gladium suum, ut nec captivitas novissimum sit malorum, sumereque de ipsis dispersis atque captivis, et ligare in summitate pallii sui eos qui de captivitate redituri sunt in Hierusalem, et ex ipsis quoque tollere aliquam partem, et igni flammaque consumere; significans Macedones, sub quibus habitatores Judææ, et præcipue Hierusalem, dura perpassi sunt. Quod autem dicit *ex eo*; id est populo; sive juxta Septuaginta, *ex ea*, ut subaudiatur urbe Hierusalem, egrediatur ignis in omnem domum Israel, Machabæorum narrat historia, quod quædam pars Judæorum se tradidit Antiocho Epiphani, et eum ad persecutionem populi concitavit, et multa alia quæ in eadem scribuntur historia, et in Josephi voluminibus, præcipueque dissensione Hyrcani et Alexandri, per quorum occasionem Cæsar Pompeius cepit Jerusalem, et Romanæ ditioni subdidit: posteaque sub Tito et Vespasiano urbs capta, templumque subversum. Et post quinquaginta annos sub Ælio Adriano usque ad solum incensa civitas atque deleta est, ita ut pristinum quoque nomen amiserit. Quomodo autem in cæsarie et barba pulchritudinis ac virilitatis indicium est, quæ si radantur fœda nuditas apparescit, et universi corporis pars extrema, atque, ut ita dicam, emortua, in capillis ac pilis est, ita Hierusalem et populus ejus emortuus, et a vivo Dei corpore separatus fami ac pestilentiæ, cædi et gladio, captivitati ac dispersioni traditur. De qua dispersione sub figura capillorum aliqua pars ligatur in summitate pallii, ut modicum quid rursum tradatur incendio, de quo infinita flamma ac pene universa devastans egreditur in omnem domum Israel. »

CAP. CLXXXIII.

Gregorius papa in libro primo Moralium beati Job
PATROL. CXXI.

A (cap. 19), sic inter cætera dicit: « Jeremias insinuat, quod venerunt octoginta viri de Sichem et de Silo, et de Samaria rasi barba et scissis vestibus, squallentes, munera et thus habebant in manu ut offerrent in domo Domini. Egressus autem Ismael filius Nathaniæ in occursum eorum de Maspha, incedens et plorans ibat. Cumque occurrisset eis, dixit ad eos: *Venite ad Godoliam filium Aicham. Qui cum venissent ad medium civitatis, interfecit eos* (Jer. xli, 6). Barbam quippe radunt, qui sibi de propriis viribus fiduciam subtrahunt; vestes scindunt, qui sibi metipsis in exterioris decoris laceratione non parcunt. Oblaturi in domo Domini thus et munera veniunt, qui exhibere se in Dei sacrificio orationem cum operibus pollicentur. Sed tamen si se in ipsa sanctæ devotionis via caute circumspicere nesciunt, Ismael Nathaniæ filius in eorum occursum venit: quia nimirum quilibet malignus spiritus, prioris sui, Satanæ videlicet exemplo, in superbiæ errore generatus, se ad laqueum deceptionis opponit. »

CAP. CLXXXIV.

Item idem in secundo libro Moralium (cap. 40 et 44): « *Tunc surrexit Jacob, et scidit vestimenta sua: et tonso capite corruens in terram adoravit*. Mos autem veterum fuit, ut quisquis speciem sui corporis capillos nutriendo servaret, eos tempore afflictionis abscideret, » etc., usque ad, quas perdidimus, non habuisse.

CAP. CLXXXV.

C « *Isidorus, Spalensis episcopus, in libro secundo Officiorum* (cap. 4 init.) sic dicit: « Tonsuræ ecclesiasticæ usus a Nazaræis, nisi fallor, exortus est: qui prius crine servato, denuo post vitæ magnæ continentiam, devotione completa caput radebant, et capillos in igne sacrificii ponere jubebantur, scilicet ut perfectionem devotionis suæ Domino consecrarent. Horum ergo exempli usus ab apostolis introductus est, ut hi qui divinis cultibus mancipati Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est, *sancti Dei*, crine præciso innoventur. Hoc quippe et Ezechieli prophetæ jubetur, dicente Domino: *Tu Fili hominis, sume tibi gladium acutum, et duces per caput tuum et barbam* (Ezech. v, 4). Videlicet quia et ipse sacerdotali genere, Deo in ministerium sanctificationis deserviebat. Hoc et Nazaræos illos Priscillam et Aquilam in Actibus apostolorum primos fecisse legitur: Paulum quoque apostolum, et quosdam discipulorum Christi, qui in hujusmodi cultu imitandi existerunt. Est autem in clericis tonsura signum quoddam quod in corpore figuratur, sed in animo agitur; scilicet ut hoc signo, in religione vitia rescantur, et criminibus carnis nostræ quasi crinibus exuamur, atque inde innovati sensibus, ut comis rudibus enitescamus, *Exspoliantes nos*, juxta Apostolum, *veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, qui renovatur in agnitionem Dei* (Ephes. iv; Coloss. iii). Quam renovationem in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari, ubi ipsa mens

nosclur habitare. Quod vero detonso superius capite, inferius circuli corona relinquitur, sacerdotium regnumque Ecclesiæ in eis existimo figurari. Tiara enim apud veteres constituebatur in capite sacerdotum, hæc ex bysso confecta rotunda erat, quasi sphaera media, et hoc significatur in parte capitis tonsi. Corona autem latitudo aurei est circuli, quæ Regum capita cingit. Utrumque itaque signum exprimitur in capite clericorum, ut impleatur etiam corporis quadam similitudine quod scriptum est, Petro apostolo perdocente : *Vos estis genus electum, regale sacerdotium (I Petr. II)*. Quæritur autem cur, sicut apud antiquos Nazaræos, non ante coma nutritur, et sic tondetur. Sed qui hæc exquirunt, advertant quid sit inter illud propheticum velamentum, et hanc Evangelii revelationem, de qua dicit Apostolus : *Cum transieris ad Christum, auferetur velamen (I Cor. III, 5)*. Quod autem significabat velamen interpositum inter faciem Moysi et aspectum populi Israel, hoc significabat illis temporibus etiam coma sanctorum. Nam et Apostolus comam pro velamento esse dicit. Proinde jam non oportet ut velentur crinibus capita eorum, qui Domino consecrantur, sed tantum ut revelentur; quia quod erat occultum in sacramento prophetiæ, jam in Evangelio declaratum est. »

CAP. CLXXXVI.

Quare Latini more Græcorum comas non nutriant, ut mulieribus in crinibus dispares habeantur.

« Cum ergo Græci Latinos et Romanos redarguant cur barbas radant, qui ob munditiam utique hoc agunt, quam expressius ecclesiasticum expedit et deposcit ministerium; quippe cum diversæ nationes suam observent consuetudinem in cultu corporis et vestimentorum indumentis, et hoc sine crimine, ita duntaxat ut non discrepet a catholica fide; convenienter et Latini vicem quæstioni rependunt, quare Græcorum laici more feminarum contra interdictum tonantis Pauli comas nutriant, qui ita Corinthiis apostolica auctoritate interminat dicens : *Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi; mulier vero si comam nutriat, gloria est illi; quoniam capilli pro velamine ei dati sunt (I Cor. XI, 14)*. Denique cum Latini comas nutrire indignum ducant, ut non muliebri cultui assentiant, inquirendum quid Græci sanctius sentiant, qui quasi unitum caput cum mulieribus crinium velamine gestant. Corinthus siquidem est in Achaia, quæ una est civitatum Græcarum in Asia consistentium, cujus viros noluit nutrire comas Apostolus, non quilibet alius, sed ille qui non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem qui suscitavit eum a mortuis (Gal. I, 1), est constitutus Apostolus. Dixit itaque quidam sanctitate et oratorum eloquio pollens; si aliqua sanctitas subintelligitur in corporalibus barbis, forte aliquem posset locum in grandioribus hircis. Si ergo prudentia Achivorum contemnit Apostolum in nutriendis co-

mis, nullatenus proinde inferior judicabitur munditia ministrorum Christi pro radendis barbis, quæ illicita resecando, debet præstantius splendescere in operibus bonis, et omnimodis carere sordibus meatibus simul et corporis. »

CAP. CLXXXVII.

Quod Romanæ sedis pontifex primus omnium habeatur, beatus papa Silvester perdidit in Præfatione Nicæi concilii, ubi ista leguntur : « Beatissimo Silvestro in urbe Roma apostolicæ sedis antistite, Constantino Augusto, et Licinio, consulibus Paulino et Juliano viris clarissimis. Anno ab Alexandro millesimo tricesimo quarto, mense Junio, decimo tertio Kalendas Julias, propter insurgentes hæreses fides catholica exposita est apud Nicæam Bithyniæ, quam sancta et reverentissima Romana complectitur et veneratur Ecclesia, quippe quam trecenti decem et octo Patres, mediantibus Victore atque Vincentio religiosissimis Romanæ sedis presbyteris, inspirante Deo, propter destruenda Arii venena protulerunt. Nam et nonnullæ regulæ subnexæ sunt, quas memorata suscipiens confirmavit Ecclesia. Sciendum est sane ab omnibus catholicis quoniam sancta Ecclesia Romana nullis synodicalis decretis prælata est (Ex decreto Gelasii papæ in concilio Romano an. 494), sed evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuit, ubi dixit beato apostolo Petro : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; et portæ inferi non prævalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni caelorum. Et quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata et in caelo. Et quæcunque solveris super terram, erunt soluta et in caelo (Matth. XVI, 18 seq)*. Adhibita est etiam societas in eadem Romana urbe beatissimi apostoli Pauli vasis electionis, qui uno die, unoque tempore gloriosa morte cum Petro sub principe Nerone agonizans coronatus est; et ambo pariter sanctam Ecclesiam Romanam Christo Domino consecrarunt; aliisque omnibus urbibus in universo mundo sua præsentia, atque venerando triumpho prætulerunt. Et licet pro omnibus assidua apud Deum omnium sanctorum fundatur oratio, his tamen verbis Paulus beatissimus apostolus Romanis proprio chirographo pollicetur dicens : *Testis enim mihi est Deus, cui servo, in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis (Rom. I, 9)*. Prima ergo sedes est cælesti beneficio Romanæ Ecclesiæ, quam beatissimi apostoli Petrus atque Paulus suo martyrio dedicarunt. Secunda autem sedes apud Alexandriam beati Petri nomine a Marco ejus discipulo atque evangelista consecrata, quia ipse et in Ægypto primum verbum veritatis directus a Petro prædicavit, et gloriosum suscepit martyrium; cui venerabilis successit Abilius. Tertia vero sedes apud Antiochiam, item beati Petri apostoli habetur honorabilis, quia illic priusquam Romam veniret, habitavit, et Ignatium episcopum constituit, et illic primum nomen Christianorum novellæ gentis exortum est. Nam et Hieroso-

lymitanus episcopus pro tanti loci reverentia ab omnibus habetur honorabilis; maxime quoniam illic primus beatissimus Jacobus, qui dicebatur justus, qui etiam secundum carnem frater Domini nuncupatus est, a Petro, Jacobo et Joanne apostolis est episcopus ordinatus. Itaque secundum antiquorum Patrum definitionem sedes prima in Hierosolymis minime dicitur, ne forte ab infidelibus aut idiotis sedes Domini nostri Jesu Christi, quæ in cælo est, in terra esse putaretur. Est enim sedes ejus cælum, terra autem scabellum pedum ejus est, quoniam ipse est, per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil, quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula sæculorum. Apud Ephesum vero beatissimus Joannes apostolus et evangelista multo tempore post resurrectionem et ascensionem in cælos Domini nostri Jesu Christi commoratus est, ibique etiam Evangelium, quod secundum Joannem dicitur, divina inspiratione conscripsit, atque requievit. Et ob hoc episcopus Ephesius pro tanti apostoli et evangelistæ memoria, cæteris episcopis metropolitanis in synodis honorabiliorem obtinet sedem. »

CAP. CLXXXVIII.

Item beatus Sylvester in fine allocutionis quam fecit in synodo acta in Trajanis tertio Kalendas Junias (*In canonibus Sylvestri*, cap. 20): « Nemo judicabit primam sedem justitiam desiderantem temperari, neque ab Augusto, neque ab omni clero, neque a regibus, neque a populo judex judicabitur. »

CAP. CLXXXIX.

In canonibus apostolorum, *De primatu episcoporum*, cap. 35 (*can. 35, ex interpr. Dionysii exigui*): « Episcopus gentium singularum scire convenit, quis inter eos primus habeatur, quem velut caput existiment, et nihil amplius præter ejus conscientiam gerant quam illa sola singuli, quæ parochiæ propriæ et villis, quæ sub ea sunt, competunt. Sed nec ille præter omnium conscientiam faciat aliquid: Sic enim unanimitas erit, et glorificabitur Deus per Christum in Spiritu sancto. »

CAP. CXC.

In Nicæno concilio, *de privilegiis quæ quibusdam civitatibus competunt*, cap. 6 (*can. 6 ex prima edit.*): « Antiqua consuetudo servetur per Ægyptum, Libyam et Pentapolim, ita ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, quia et urbis Romæ episcopo parilis mos est. Similiter autem et apud Antiochiam cæterasque provincias suis privilegia servantur Ecclesiis. »

CAP. CXCI.

Item in eodem concilio, cap. 7, *De episcopo Æliæ, id est Hierosolymorum*: « Quia consuetudo obtinuit et antiqua traditio, ut Æliæ episcopus honoretur, habeat honoris consequentiam, salva metropoli propria dignitate. »

CAP. CXCH.

In concilio Constantinopolitano, cap. 11 (*can. 2.*

A Discrepat hæc versio ab edit.): *De ordine singularum diœcesium, et de privilegiis quæ Ægyptiis, Antiochenis Constantinopolitanisque debentur*: « Qui sunt super diœcesim episcopi, nequaquam ad ecclesias quæ sunt extra præfixos tibi terminos accedant, nec eas hac præsumptione confundant; sed juxta canones Alexandrinus antistes quæ sunt in Ægypto regat solummodo. Et Orientis episcopi Orientem tantum gubernent, servatis privilegiis quæ Nicænis canonibus Ecclesiæ Antiochenæ tributa sunt. Asiænæ quoque diœceseos episcopi ea solum quæ sunt in Asiænâ diœcesi dispensent: nec non et Ponti episcopi ea tantum quæ sunt in Ponto; et Thraciarum, quæ in Thraciis sunt gubernent. Non vocati autem episcopi ultra suam diœcesim non accedant propter ordinationes faciendas, vel propter alias dispensationes ecclesiasticas, servata vero quæ scripta est de gubernationibus regula, manifestum est quod illa quæ sunt per unamquamque provinciam ipsius provinciæ synodus dispensent, sicut Nicæno constat decretum esse concilio. Ecclesias autem Dei in barbaricis gentibus constitutas gubernari convenit juxta consuetudinem, quæ est a Patribus observata. Verumtamen Constantinopolitanus episcopus habeat honoris primatum post Romanum episcopum, propterea quod urbs ipsa sit junior Roma. »

CAP. CXCH.

In concilio Sardicensi, cap. 3 (*can. 3, ex interpretat. Dion. Exigui*): « Quod si damnatus appellaverit Romanum pontificem, sicut nuper fecit Ignatius Constantinopolitanus episcopus injuste, ut dicitur, depositus, id observandum quod ipse censuerit: Osius episcopus dixit: Illud quoque necessario adjiciendum est, ut episcopi de sua provincia ad aliam provinciam, in qua non sunt episcopi, non transeant; nisi forte a fratribus suis invitati, ne videantur januam claudere charitatis. Quod si in aliqua provincia aliquis episcopus, contra fratrem suum episcopum litem habuerit, neuter e duobus ex alia provincia advocet episcopos ad judicium cognitores. Quod si aliquis episcopus judicatus fuerit in aliqua causa, et putat se bonam causam habere, ut iterum ad judicium concilium renovetur; si vobis placet sancti Petri apostoli memoriam honoremus, ut scribatur vel ab his episcopis qui in propria provincia morantur, Julio Romano episcopo: et si judicaverit renovandum esse judicium, renovetur, et det iudices. Si autem probaverit talem causam esse, ut non refricentur ea quæ acta sunt, quæ decreverit confirmata erunt. Si hoc omnibus placet, statuatur. Synodus respondit: Placet. »

CAP. CXCH.

Item in eodem concilio, cap. 4 (*Ibid., can. 4*): *Ut nullus accusati sedem usurpet episcopi, sicut nuper fecit Photius sedem Ignatii, neophytus et invasor Constantinopolitanæ sedis*: « Gaudentius episcopus dixit: Addendum, si placet, huic sententiæ, quam plenam sanctitate protulistis; ut cum aliquis episco-

pus depositus fuerit eorum episcoporum iudicio qui in vicinis locis commorantur, et proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma: alter episcopus in ejus cathedra post appellationem ejus qui videtur esse depositus omnino non ordinetur, nisi causa fuerit in iudicio episcopi Romani determinata. »

CAP. CXCIV.

Item beatus papa Silvester in allocutione Nicæni concilii fecit gradus in gremio synodi (in *canonibus Silvestri, cap. 3*): « Ut non presbyter adversus episcopum, non diaconus adversus presbyterum, non subdiaconus adversus diaconum, non acolythus adversus subdiaconum, non exorcista adversus acolythum, non lector adversus exorcistam, non ostiarius adversus lectorem det accusationem aliquam: et non damnabitur episcopus præsul, nisi in septuaginta duo testimonia; neque præsul summus a quoquam iudicabitur, quoniam scriptum est: *Non est discipulus super magistrum*. Presbyter autem non damnabitur nisi in quadraginta quatuor testimonia. Diaconus autem cardinalis constitutus urbis Romæ, nisi in triginta sex testimonia non condemnabitur. Subdiaconus, acolythus, exorcista, lector, nisi, sicut scriptum est, in septem testimonia, filios et uxores habentes, et omnino Christum prædicantes. Sic datur mystica veritas. »

Sanctus Gelasius papa Acacium Constantinopolitanæ sedis episcopum auctoritate damnavit apostolica, ob maximam videlicet præsumptionem, quia Joannem qualemlibet hominem, catholicum tamen, a catholicis ordinatum, de Alexandrina civitate, quæ post Romanam secunda habetur sedes, excluderat, Petrumque in hæresi jam detectum atque damnatum absque sedis apostolicæ consultatione receperat, et quia aliqua synodo habita hoc audacter arripuerat, ut Kalendionem Antiochenæ sedis episcopum contra rationem deponeret, et hæreticum Petrum quem ipse dudum damnaverat, absque notitia sedis apostolicæ rursus admiserat, Basilisco imperatore hæretico in hac facinorosa præsumptione consentiente. Pro qua præsumptiva potestate idem papa Gelasius ad Anastasium imperatorem mirabilem dixerit epistolam, ut indigne usurpata potestas reprimeretur, et sanctæ Romanæ Ecclesiæ singulare privilegium totius principatus illibate conservaretur (*Ad Anast. imp. epist. 8, init.*). Hæc autem epistola ita incipit: « Famuli vestræ pietatis, filii mei, Faustus magister et Irenæus, atque eorum comites publica legatione fungentes, ad Urbem reversi, clementiam vestram quæsisse dixerunt; cur ad vos meæ salutationis scripta non miserim, et cætera usque ad finem. » Item Gelasius reddidit rationes egregie descriptas (*ejusdem epist. 13, ad episcopos Dardaniæ*), Acacium a sede apostolica competenter fuisse damnatum, quæ rationes tale habent exordium: « Valde mirati sumus, quod vestra dilectio quasi novam et veluti difficilem quæstionem, et ad-

huc tanquam inauditum quidpiam nosse desiderans, et reliqua usque ad finem. » Rursus papa Gelasius de eadem re reddidit rationem ad episcopos Orientis, eosque admodum reprehendit, quare talibus præsumptionibus non repugnaverint. Hujus itaque rationis initium tale est (*ejusdem epist. 15. Non occurrit hæc epist. inter edit.*): « Quid ergo isti prudentes viri et argutis mentibus totius religionis interna rimantes, in Orientis partibus constituti, etc., usque ad finem sermonis. » Igitur quicumque hæc omnia per ordinem relegerit, apostolica sedes quanta dignitate cunctis per orbem Ecclesiis præpolleat, et potestate sit eminentior, perspicue ad plenum cognoscere poterit.

CAP. CXCVI.

Item, *Commonitorium* sancti Gelasii per Faustum magistrum legationis officio fungentem Constantinopoli directum (*epist. 4*), quod sic incipit: « Ego quoque mente percepi Græcos in sua obstinatione mansuros, ne cui velut insperatum videri potest, quod est in ante præcognitum, » etc., usque ad finem.

CAP. CXCVII.

In hoc commonitorio inter cætera sic dicit: « Quod si dicunt: Imperator hoc fecit, hoc ipsum quibus canonibus, quibus regulis est præceptum? Cur huic tam pravo facto consensit Acacius, cum auctoritas divina dicat: *Non solum qui faciunt prava reos, sed et qui consentiunt facientibus?* (Rom. 1.) Quibus canonibus, quibus regulis Kalendion exclusus est, vel primi urbium diversarum catholici sacerdotes? Quæ traditione majorum apostolicam sedem in iudicium vocant? An secundæ sedis antistites et tertiæ, cæterique bene sibi conscii sacerdotes depelli debuerunt, et qui exstitit religionis inimicus, depelli non debuit? Videant ergo si alios habent canones quibus suas ineptias exsequantur. Cæterum isti qui sacri, qui ecclesiastici, qui legitimi celebrantur, non solum sedem apostolicam ad iudicium vocare non possunt: et Constantinopolitanæ episcopus civitatis, quæ utique per canones inter sedes nullam nomen accepit, in communionem recedens perfidorum, non debuit submoveri? An qui homini mentitus dicitur imperatori, et qui imperatorem læsisse perhibentur, depelli debuerunt, et in Deum qui summus et verus est imperator, Acacium delinquentem, sinceramque communionem divini sacramenti studentem miscere cum perfidis, secundum synodum qua hæc est damnata perfidia non oportebat excludi? Sed, velint voliant, ipsius iudicio antiqua canonum constituta firmantur: sed religiosi viri atque perfecti secundum canones concessam sedi apostolicæ potestatem nimirum conantur eripere, et sibi met eam contra canones usurpare contendunt. »

CAP. CXCVIII.

Item in epistola ad Anastasium imperatorem (*epist. 8*), inter cætera sic dicit: « Apostolicæ vero sedis auctoritas, quod cunctis sæculis Christianis Eccle-

siæ prælata sit universæ, et canonum serie paternorum, et multiplici traditione firmatur, » etc. usque ad, putas interesse.

CAP. CXCIX.

Item in redditis rationibus inter cætera sic dicit (*Epist. 13, ad Dardanos*): « Nec plane tacemus quod cuncta per mundum novit Ecclesia; quoniam quorumlibet sententiis ligatum pontificem sedes beati Petri apostoli jus habeat resolvi, ut pote quæ de omni Ecclesia fas habeat judicandi, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio. Siquidem ad illam de qualibet mundi parte canones appellari voluerint, ab illa autem nemo sit appellare permissus. Quapropter satis constat Acacium nullam habuisse pontificum sententiam sedis apostolicæ, sine ulla ejus notione solvendi: qua certe synodo hoc ille præsumpsit, quod nec sic absque apostolica sede fas quidem haberet efficere? Cujus sedis episcopus? Cujus est metropolitanæ civitatis antistes? nonne parochiæ Hæraclensis ecclesiæ? Si illi certe licuit sine synodo sententiam apostolicæ sedis abrumpere, nulla ejus consultatione quæsitâ, itane vero non licuit primæ sedi Chalcedonensis synodi constituta, sicut decuit, exsequenti, hujusmodi prævaricatorem sua auctoritate detrudere? Sed nec illa præterimus, quod apostolica sedes frequenter, ut dictum est, more majorum, etiam sine ulla synodo præcedente, jus habuit exsolvendi quod synodus iniqua damnaverat, et damnandi nulla existente synodo quos oportuit, habuerit facultatem. Sanctæ memoriæ quippe Athanasium synodus Orientalis addixerat, quem tamen exceptum sedes apostolica, quia damnationi Græcorum non consensit, absolvit, sanctæ memoriæ nihilominus Joannem Constantinopolitanum synodus etiam catholicorum præsulum certe damnaverat, quem simili modo sedes apostolica etiam sola, quia non consensit, absolvit. Itemque sanctum Flavianum pontificum Græcorum congregatione damnatum, pari tenore, quoniam sola sedes apostolica non consensit, absolvit, potiusque qui illic receptus fuerat Dioscorum secundæ sedis præsulum sua auctoritate damnavit, et impiæ synodo non consentiendo sola submovit, et ut synodus Chalcedonensis fieret, sola decrevit (in qua sicut sola jus habuit absolvendi eos quos synodica decreta perculerant, sic etiam sine synodo in hac eadem causa plurimus etiam metropolitanos damnassee cognoscitur). Quod si quis hæc ab apostolica sede vel secundum synodum acta reprehendit, præter quod prisca rerum probatione convincitur, interim multo magis Acacio non licuisse fatebitur. »

CAP. CC.

Item idem Gelasius in eisdem post pauca: « Risimus autem quod prærogativam volunt Acacio comparari, quia episcopus fuerit regiæ civitatis. Nunquid apud

* Hæc in fine epistolæ reperies.

† Hoc vero in edit. conjuncta videbis cum verbis: *punita cunctorum*, supra.

Mediolanum, apud Ravennam, apud Sirmium, apud Triberos, multis temporibus non constitit imperator. Nunquid nam harum urbium sacerdotes ultra mensuram sibi met antiquitus deputatam, quidpiam suis dignitatibus usurparunt? »

CAP. CCI.

Item idem post pauca: « Si certe de dignitate agitur civitatum, secundæ sedis et tertiæ major est dignitas sacerdotum, quam ejus civitatis, quæ non solum inter sedes minime numeratur, sed nec inter metropolitanorum jura censetur. Nam quod dicitis regiæ civitatis, alia potestas est regni sæcularis, alia ecclesiasticarum distributio dignitatum. Sicut enim quamvis parva civitas prærogativam præsentis regni non minuit, sic imperialis præsentia mensuram dispensationis religiosæ non mutat. Sit clara urbs illa potestate præsentis imperii, et religio sub eodem tunc firma, tunc libera, tunc provecta consistit, si potius hoc præsentis propriam teneat sine ulla perturbacione mensuram. »

CAP. CCII.

Item idem in fine rationum: « Sicut per unum scribentem eorum omnium vulgata transgressio est, qui in eadem perfidiæ reciderant actione: sic in uno eodemque qui pro omnibus scripserat, vel scribentium prodiderat voluntates, transgressione punita cunctorum. Quæ ad instructionem vestræ dilectionis satis abundeque sufficere judicamus, quamvis eadem latius, si Dominus concesserit facultatem; studeamus exponere; quatenus et fidelium quisque cognoscat, nihil apostolicam sedem, quod absit, præpropere censuisse. Quæ tamen sententia in Acacium destinata, et si nomine tantummodo præsulis apostolici, cujus erat utique potestatis legitinæ, probatur esse deprompta, præcipue cum secretim dirigenda videretur, nec custodiis ubique præsentis dispositio salutaris, quibuslibet difficultatibus impedita necessarium habere non posset effectum; tamen quia orthodoxis ubique dejectis, et hæreticis tantummodo eorumque consortibus jam relictis in Oriente, catholici pontifices aut residui omnino non essent, aut nullam gererent libertatem, plurimorum in Italia catholicorum congregatio sacerdotum, rationabiliter cognovit in Acacium fuisse prolatam: quæ congregatio facta pontificum non contra Chalcedonensem, non tanquam nova synodus contra veterem primamque convenit; sed potius secundum tenorem veteris constituti particeps apostolicæ executionis effecta est; ut satis appareat Ecclesiam catholicam, sedemque apostolicam, quia alibi jam omnino non posset, ubi potuit et cum quibus potuit, nihil penitus omisisse, quod ad fraternum pertineret pro intemerata fide et sincera communionem tractatum. »

* *Custodiis ubique præsentis*. Sic in epistolis Gelasii editis, et quidem recte: in *Æneæ Colicæ, custodie præsentis*, inepte.

CAP. CCIII.

Item in epistola Leonis papæ ad Martianum Augustum (*est epist. 6 in concilii Chalced. parte III*), quæ est per Lycinum episcopum et Basilium diaconum directa, de ambitu Anatolii episcopi Constantinopolitani, inter cætera sic legitur : « Sciens gloriosam clementiam vestram ecclesiasticæ studere concordiæ, et his quæ pacificæ congruunt unitati, piissimum præstare consensum, precor, et sedula suggestione vos obsecro, ut ausus improbos, unitati Christianæ pacique contrarios, ab omni pietatis vestræ abdicetis assensu, et fratris mei Anatolii nocituram ipsi, si perstiterit, cupiditatem salubriter comprimitis; ne ea quæ vestræ gloriæ atque temporibus inimica sunt cupiens, major suis velit esse prioribus; liberumque illi sit quantis potuerit splendere virtutibus, quarum non aliter particeps erit, nisi charitate magis voluerit ornari, quam ambitione distendi. Hanc autem improbi desiderii conceptionem, nunquam quidem debuit intra cordis sui percipere secretum.

CAP. CCIV.

Item Leo papa in eadem epistola : « Agite quod et Christianæ est prohibitatis et regiæ, ut prædictus episcopus pareat Patribus, consulat paci, neque sibi æstimet licuisse, quod Antiochenæ Ecclesiæ sine ullo exemplo, contra statuta canonum, episcopos ordinare præsumpsit, quod nos amore reparandæ fidei et pacis studio retractare cessavimus. Abstineat ergo ab ecclesiasticarum injuria regularum, et illicitis declinet excessus, ne se ab universali Ecclesia, dum inimica paci tentat, abscidat. Quem opto magis irreprehensibiliter agentem diligere, quam in hac præsumptione, quæ illum ab omnibus separare poterit, perdurare. »

CAP. CCV.

Item Leo papa ad Anatolium episcopum inter cætera in alia epistola (*epist. v*) scribit : « Post illa itaque ordinationis tuæ non inculcata principia, post consecrationem Antiocheni episcopi quam libimet contra canonicam regulam vindicasti, doleo in hoc dilectionem tuam esse progressam, ut sacratissimas Nicænorum canonum constitutiones conareris infringere, tanquam opportune se tibi hoc tempus obtulerit, quo secundi honoris privilegium sedes Alexandrina perdiderit, et Antiochena Ecclesia proprietatem tertiæ dignitatis amisserit, ut his locis juri tuo subditis, omnes metropolitani episcopi proprio honore priventur. Quibus inauditis et nunquam ante tentatis ita præveniris excessibus, ut sanctam synodum ad exstinguendam solum hæresim, et ad confirmationem fidei catholicæ studio Christianissimi principis congregatam, in occasionem ambitus trahas, et ut conniventiam suam tibi dedat impellas; tanquam refutari nequeat, quod illicite voluerit multitudo, et illa Nicænorum cano-

A num per sanctum vere Spiritum ordinata conditio, in aliqua cuiquam sit parte solubilis. Et nulla sibi met de multiplicatione congregationis synodalia concilia blandiantur, neque trecentis illis decem atque octo episcopis quantumlibet copiosior numerus sacerdotum, vel comparare se audeat, vel præferre, cum tanto divinitus privilegio Nicæna sit synodus consecrata, ut sive per pauciores, sive per plures ecclesiastica judicia celebrentur, omni penitus auctoritate sit vacuum, quidquid ab illorum fuerit constitutione diversum. Nimis ergo hæc improba, nimis prava sunt, quæ sacratissimis canonibus inveniuntur esse contraria. »

CAP. CCVI.

B Item Leo papa in eadem epistola post pauca : « Factor enim ista me dilectione universæ fraternitatis obstringi, ut nemini prorsus in his quæ contra se posuit, assentiam, » etc., usque ad universalis Ecclesiæ pace privabis.

CAP. CCVII.

Item in concilio Chalcedonensi commemoratur sic auctoritas primæ sedis : « Nos ergo Scripturarum divinarum attestationem evidentius manifestantes, propter hos qui substantiæ secretum evertere insectebantur, dicentes, hominem sine divinitate fuisse creatum, ex venerabili virgine Maria impudenter et vulgariter, contra venerabilis quondam episcopi Cyrilli Alexandrinæ Ecclesiæ litteras, et totius Orientis congrua scripta adversus Nestorii amentiam, in quibus manifesta expressio certi atque salutis Symboli desiderantibus, epistolamque archiepiscopi Leonis primæ sedis, quæ destinata et directa videbatur ad venerabilem sanctæ memoriæ Flavianum, ad intercipiendam Eutychnis malignitatem; quamvis sancti Petri confessione nobis concordante, et una atque similis pagina visa est, adversus obtrectantium audaciam evidenter edocere convenit integritatem fidei credentibus. »

CAP. CCVIII.

D Leo Papa in epistola quam sanctæ synodo apud Chalcedonem direxit, inter cætera sic scribit (*in concil. Chalced., p. III, sive epist. 16*) : « Fratres charissimi, de custodiendis quoque sanctorum Patrum statutis, quæ synodi Nicænæ inviolabilibus sunt fixa decretis, observantiam vestræ sanctitatis admo-
neo, ut jura Ecclesiarum sicut ab illis trecentis octodecim Patribus divinitus inspiratis sunt ordinata permaneant, nihil alienum improbus ambitus concipiscat, nec per alterius inminutionem suum aliquis quærat augmentum. Quantumlibet enim exortis assentationibus se instruat vanitatis elatio, et appetitus suos conciliorum æstimet nomine roborandos, injuriam atque irritum erit, quidquid a prædictorum Patrum canonibus discreparit. »

Paulo ante finem act. 5, in Symb. centum quinquaginta episc. etc. in med. Multum distat ab edit. CRS.

CAP. CCIX.

Gregorius Joanni, episcopo Syracusano (*lib. vii, epist. 64*): « Veniens quidam de Sicilia dixit mihi quod aliqui amici ejus, vel Græci, vel Latini, nescio, quasi sub zelo sanctæ Romanæ Ecclesiæ de meis disputationibus murmurarent dicentes: Quomodo Ecclesiam Constantinopolitanam disponit comprimere, qui ejus consuetudines per omnia sequimur? Cui cum dicerem: Quas sequimur? respondit: Quia *Alleluia* dici ad Missas extra Pentecostes tempora fecistis, quia subdiaconos spoliatos procedere, quia *Kyrie eleison* dici, quia orationem Dominicam mox post Canonem dici statuistis. Cui ego respondi: Quia in nullo eorum aliam Ecclesiam secuti sumus. Nam ut *alleluia* hic diceretur, de Hierosolymorum **B** Ecclesia ex beati Hieronymi traditione, tempore beatæ memoriæ Damasi papæ traditur tractum. Et ideo magis in hac re illam consuetudinem amputavimus, quæ hic a Græcis fuerat tradita. Subdiaconos autem spoliatos ut procedere facerem, antiqua consuetudo Ecclesiæ fuit. Sed quod placuit cuidam nostro pontifici, nescio cui, eos vestitos procedere præcepit. Nam vestræ Ecclesiæ nunquid traditionem a Græcis acceperunt? Unde habent ergo hodie, ut subdiaconi in tunicis procedant, nisi quia hoc a matre sua Romana Ecclesia perceperunt. *Kyrie eleison* autem nos neque dicimus sicut a Græcis dicitur, quia in Græcis omnes simul dicunt, apud nos autem a clericis dicitur, a populo respondetur, et totidem vicibus etiam *Christe eleison* dicitur, quod apud Græcos nullo **C** modo dicitur. In quotidianis autem Missis alia quæ dici solent tacemus: tantummodo *Kyrie eleison* et *Christe eleison* dicimus, ut in his deprecationis vocibus paulo diutius occupemur. Orationem vero Dominicam idcirco mox post precem dicimus, quia mos apostolorum fuit, ut ad ipsam solummodo orationem oblationis hostiam consecrarent. Et valde mihi inconveniens visum est, ut precem quam scholasticus composuerat super oblationem diceremus, et ipsam traditionem quam Redemptor noster composuit, super ejus corpus et sanguinem non diceremus. Sed et Dominica oratio apud Græcos ab omni populo dicitur, apud nos vero a solo sacerdote. In quo ergo Græcorum consuetudines secuti sumus, qui aut veteres nostras reparavimus, aut novas et utiles constituimus; in quibus tamen alios non probamur imitari? Ergo vestra charitas cum occasio dederit, ut ad Catanensem civitatem pergat, vel in Syracusana Ecclesia, eos quos credit aut intelligit quia de hac re murmurare poluerunt, facta colloquutione doceat, et quasi alia occasione eos instruere non desistat. Nam de Constantinopolitana Ecclesia quod dicunt, quis eam dubitet sedi apostolicæ esse subjectam? Quod et piissimus dominus imperator, et frater noster ejusdem civitatis episcopus assidue profitetur. Tamen si quid boni vel ipsa vel altera Ecclesia habet, ego et minores meos quos ab illicitis prohibeo, in bono imitari paratus sum. Stultus est enim qui in eo se

A primùm existimat, ut bona quæ viderit discere contemnat.

« De privilegio principatus apostolicæ sedis pauca ex multis et diversis auctoritatibus Canonum et Romanorum pontificum collecta sunt, in quo omnia concilia sanctorum Patrum unanimiter concordare videntur, nec in aliquo aberrare dignoscuntur. Postquam enim Constantinus imperator monarchiam mundani sæculi tenens, Dei inspirante clementia Christianitatis suscepit signaculum, et pro Dei amore et principis apostolorum honore sua sponte thronum Romanæ urbis reliquit, dicens non esse competendum duos imperatores in una civitate simul tractare commune imperium, cum alter foret terræ, alter Ecclesiæ princeps, tandem ut cunctis legentibus liquet Byzantium adiit, ubi ex suo nomine Constantinopolim construens, regiam sedem fecit. Proficiens vero, Romanam ditionem apostolicæ sedi subjugavit, necnon etiam maximam partem diversarum provinciarum eidem subjecit. Denique subrogata potestate, et solemniter regia auctoritate Romano pontifici contradita, loco cessit, et ob capessendum cæleste imperium Deo, sanctoque Petro honorem regni in posterum ampliandum reliquit. Itaque singulare privilegium et mirabile testamentum toto tunc orbem vulgatum apostolicæ sedi conscribi jussit, eidemque obsequendum diversa regnorum prædia perpetuallyter delegavit, sacrasque leges in diversis ordinibus et cultibus, ac ecclesiasticorum indumentorum ornatibus innumerabilia superaddens donaria, nobilissime ac splendide augmentavit, in quibus etiam inter alia specialiter continere voluit, ut apicem omnis principatus Romanus papa super omnem Ecclesiam ejusque pontifices perenniter velut jure regio retineret. Hæc et alia quam plurima, et ad computandum copiosissima, in eodem releguntur privilegio, cujus exemplaribus Ecclesiarum in Gallia consistentium armaria ex integro potiuntur.

« Ista cum ita sint, oppido mirandum quare Constantinopolitani præsules ab initio non sua usurpare audeant, præsertim cum in nullo conciliorum eadem urbs inter principales connumeretur sedes, Constantinopolitano excepto, cui regius ejusdem civitatis semper arrisit favor. Repugnante ergo totius æquitatis ratione, huic stolidæ præsumptioni vires tantum conanti latenter innuens, consentanea regum voluntas indebite subministrat, ex quo inibi imperium statuit habere caput. Plerique siquidem hoc fastigium apostolicæ dignitati debitum Constantinopolitani appetentes, toties ignominiose cum dedecore sunt devicti, quoties tumore extollentiæ inflati id agere adorsi. Nam relegatur epistola beati Gregorii papæ ad Joannem Constantinopolitanum antistitem (*lib. iv, epist. 38*), pro satis irridendo ambitu, qui se in synodo ubi ipse præsidebat universalem papam appellari et conscribi fecit, ibique qui legerit clarius perspicere poterit, cum quanta severitate eum apostolica auctoritas protervum comprobans in tantum condemnaverit, ut eundem apostatam

augelo æquiparans infeliciter compararet, qui per superbiam latera distendens: sic fetido eructavit anheliu: *In cælum conscendam: super astra cæli exaltabo solium meum; sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo (Isa. xiv, 6).* Cujus etiam tumor per omnem epistolam honestissime textitur, et nisi ab illicitis respiceret, eundem damnationi submittere promittit. Proinde etiam Constantinæ Augustæ epistolam dirigit, ut in talibus tam ipsa quam imperator nunquam assensum præbeant, ne forte aliquis infidorum beati Petri privilegia infringere quoquomodo pertentet (*lib. iv, epist. 34, et ad Maurit. August. epist. 32 ibid.*). Si harum plenitudo epistolarum revolvatur, inelius sollicite addiscentes satis abundeque perdocere quibit. Etenim in descriptionibus Romanorum pontificum, hæc eadem præsumptio crebrius ac districtius coercita reperitur.

« Igitur quod Ignatius, Constantinopolitanæ sedis episcopus, nuper apostolicam sedem juxta statuta Patrum canonicè reclamans, indigne dicitur damnatus; et Photius neophytus in loco ejus contra regulam ecclesiasticam constitutus, non episcopus dicendus, sed potius invasor, a conjugio illico solutus et tonsoratus, quantum a ratione aberrat, aperte cognoscere valet, qui synodalium definitionum inscitia caret. Pro simili invasione olim miserabilis dispendii exitium passa est Romana Ecclesia, veluti sub temporibus Vigili pontificis contigit, qui Silverii venerabilis papæ sedem ipso adhuc vivente et exsilio deportato turpissime vi arripuit; necnon etiam sub beato Stephano papa, a sancto Petro nonagesimo sexto evenit, quando dux quidam vocabulo Toto fratrem suum Constantinum subito tonsorari fecit, et alia die contra statuta canonum idem in diaconum consecratus, et proximiori Dominica non digne pontifex acclamatus, sed potius invasor apostolicæ sedis judicandus, Romanam Ecclesiam discordiæ cladibus et cruentis homicidiis fœdavit: qui ob tantæ cupiditatis voraginem ad hoc usque pervenit, ut ex sede arrepta turpissime dejiceretur, et carcere reclusus, tandem a filiis nequitæ oculorum lumine privaretur. Ista itaque cum natio Græcorum cognoverit, aut forte si non ante, vel nunc discere poterit, instantius stupendum, cur neophytum extemplo uxoria copula solutum sine aliquo intervallo et probatione temporum in sedem falso damnati Ignatii subrogaverit. Vix a muliebri amplexu avulsus, et a pollutione corporea necdum perfecte mundatus, etiam in pontificem totius mundiæ erigitur et veneratur sublimatus. His et aliis tempestatum procellis sancta centupliciter concussa Ecclesia horret tam nefandissima, non solum opere perfecta, verum etiam voto peragendi cogitatu concepta. Hæc de privilegio apostolici primatus breviter præstricta sufficiant.»

CAP. CCX.

De hoc autem quod queritur quare apud Romam

A plerumque diaconus quodam saltu non percepta presbyterali benedictione in episcopum subito consecratur, dicendum simplicitatis affectu, quia deperit rationalis responsio hujusmodi astipulationibus subnixa, cum illa quæ ignorat depromere sermo veridicus pudice refugiat, maxime si in propatulo lingua distendatur eloquio, et nequaquam sustentari possit sanctarum Scripturarum auxilio. Vultu tamen suppresso sub arbitrio intellectus verecunde cedendum, quo forte illi qui istiusce ordinationi assentiunt, hoc intelligi velint, quia qui benedictione pontificali perfungitur, reliquarum benedictionum honore decoretur, sive quia in consecratione corporis Christi et sanguinis officium præsulis ac presbyteri mystice uniatur. Sicut enim in terrarum rege diversæ dignitates ascribuntur: nam imperatores ex consulis creati, propter regale commercium quondam non omittebant, nec mutabant consulis et patricii nomen: ita credi potest quod in sublimitate majoris pontificis consistat etiam honor minoris sacerdotis. Forsitan autem illi qui de diacono ordinant episcopum, prætermittunt benedictione presbyterali, assertioni B. Hieronymi in epistola loquentis ad Titum ex parte concedere videntur, qui officium presbyteri in aliquo comparticipari affirmat ministerio episcopali. Sed ne forte aliquantula in nobis excitetur motio majorum dominorum, nostram omittentes in hujus negotii quantitate definitionem, ipsius sancti Hieronymi verba sine nostrorum intermissione verborum fideliter ponamus (S. Hieronymus, lib. 1 in *Epist. ad Tit.*, cap. 1, 5). Sunt enim talia in suprascripta epistola, ubi hanc eleganter exponit sententiam: *Et constituas per civitates presbyteros, sicut ego tibi disposui.* Audiant episcopi qui habent constituendi presbyteros per urbes singulas potestatem, sub quali lege ecclesiasticæ constitutionis ordo teneatur, nec putent Apostoli verba esse, sed Christi qui ad discipulos ait: *Qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. Sic et qui vos audit, me audit. Qui autem me audit, audit eum qui me misit (Luc. x).* Ex quo manifestum est eos qui Apostoli lege contempta, ecclesiasticum gradum non merito voluerint alicui deferre, sed gratia contra Christum facere, qui qualis in Ecclesia presbyter constituendus sit per apostolum suum in sequentibus exsecutus est. Moyses amicus Dei, cui facie ad faciem Deus locutus est, potuit utique successores principatus filios suos facere, et posteris propriam relinquere dignitatem; sed extraneus de alia tribu eligitur Jesus, ut sciremus principatum in populos non sanguini deferendum esse, sed vitæ. At nunc cernimus plurimos honorem beneficium facere, ut non querant eos qui possunt Ecclesiæ plus prodesse et Ecclesiæ erigere columnas; sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deliniti, vel pro quibus majorum quispiam rogaverit, et ut deteriora taceam, qui ut clerici fierent, muneribus impetrarunt. Diligenter Apostoli attendamus verba dicentis: *Ut constituas*

per civitates presbyteros, sicut ego tibi disposui (Tit. 1, 8). Qui qualis presbyter debeat ordinari, in consequentibus disserens, hoc est : *Si quis est sine crimine, unius uxoris vir*, etc. Postea intulit : *Oportet enim episcopum sine crimine esse, tanquam Dei dispensatorem* (Ibid., 6). Idem est ergo presbyter qui episcopus, et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, et diceretur in populis : *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephæ* (I Cor. XII), communi presbyterorum consilio Ecclesie gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos quos baptizaverat putabat suos, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis cura Ecclesie pertineret, et schismatum semina tollerentur. Putat aliquis non Scripturarum, sed nostram esse sententiam, episcopum et presbyterum unum esse, et aliud ætatis, aliud esse nomen officii? Relegat Apostoli ad Philippenses verba dicentis : *Paulus et Timotheus servi Christi Jesu, omnibus sanctis in Christo Jesu qui sunt Philippis cum episcopis et diaconis, gratia vobis et pax*, et reliqua (Philip. I, 1). Philippi una est urbs Macedoniæ, et certe in una civitate plures, ut nuncupantur episcopi esse non poterant. Sed quia eosdem episcopos illo in tempore quos presbyteros appellabant, propterea indifferenter de episcopis quasi presbyteris est locutus. Adhuc alicui hoc videatur ambiguum, nisi altero testimonio comprobetur. In Actibus apostolorum scriptum est (Act. xx, 17), quod cum venisset apostolus Paulus Miletum, miserit Ephesum, et vocaverit presbyteros ejusdem Ecclesie, quibus postea inter cætera sit locutus : *Attendite vobis, et omni gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos pascere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo* (Ibid., 28). Et hic diligentius observate, quomodo unius civitatis Ephesi presbyteros

A vocans, postea eosdem episcopos dixerit. Si quis vult recipere epistolam, quæ sub nomine Pauli ad Hebræos scripta est, et ibi æqualiter inter plures Ecclesie cura dividitur. Siquidem ad plebem scribit : *Parete principibus vestris et subjecti estote : ipsi enim sunt qui vigilant pro animabus vestris, quasi rationem reddentes, et ne suspirantes hoc faciant : siquidem hoc utile vobis est* (Hebr. XIII, 17). Et Petrus qui ex fidei firmitate accepit nomen, in epistola sua loquitur dicens : *Presbyteros ergo in vobis obsecro, compresbyter, et testis Christi passionum, qui et ejus gloriæ, quæ in futurum revelanda est, socius sum : pascite eum qui in vobis est gregem Domini, non quasi cum necessitate, sed voluntarie* (I Petr. v, 1). Hæc propterea, ut ostenderemus apud veteres eosdem fuisse presbyteros quos episcopos; paulatim vero ut dissensionum plantaria evellerentur, ad unum omnem sollicitudinem esse delatam. Sicut ergo presbyteri sciunt se ex Ecclesie consuetudine ei qui sibi præpositus fuerit esse subjectos; ita episcopi noverint se magis consuetudine quam dispositionis Dominicæ veritate presbyteris esse majores, et in commune debere Ecclesiam regere, imitantes Moysen, qui cum haberet in potestate solus præesse populo Israel, septuaginta elegit cum quibus populum judicaret. Videamus igitur qualis presbyter sive episcopus ordinandus sit. *Si quis est sine crimine, unius uxoris vir, filios habens fideles; non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, tanquam Dei dispensatorem*, et reliqua (Tit. I, 6).

C Si autem controversiæ fortuna iste alicui displicuerint, non supercilium tumoris Christi imputetur vernaculis, quia non evidentior in præfata propositione potuit inveniri responsio rationalis, quæ videret præstantior esset auctoritate docentis.

ANNO DOMINI DCCLXXI.

HERARDUS TURONENSIS ARCHIEPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA EX GALL. CHRIST.

HERARDUS designatur archiepiscopus sub anno 855, uti asseritur in breviario capitulorum quæ in synodo ab omnibus ipsius parocæie sacerdotibus et clericis tenenda ordinavit. De his mentio habetur in chronicis Vindocinensi et Malleacensi, quod serius ordinationem Herardi assignat sub an. 858. Constituitur concilio apud Saponarias iudex in libello proclamationis Caroli regis adversus Venilonem, Senonensem archiepiscopum, an. 859; cui communitorium dirigit, subscriptusque habetur in Tuciacensi

D an. 862, et Suessionensi III, an. 866. Quo loco in epistola synodica episcoporum ad Nicolaum summum pontificem memorantur Brittonum in provincia Turonica excursions : « Vestram, siquidem non latere beatitudinis excellentiam novimus, diocæsim Turonicam austeritate Brittonum, diutino a sua metropoli divulsam penitusque discissam : ita ut, sicut idem Turonicus metropolitanus Herardus, pariterque Namneticus Actardus frequenti indagine, necnon etiam in præmissa Suessionica synodo evidenti atque mul-